

KOPIA TILL:
UTR MIN
KABS
POLCH
BITR POLCH
POL 1

ÅTGÄRD:
Pol 1/Cederin/hi
tit.
1991-11-27

AMBASSADEN MOSKVA

1991-11-27

UD STOCKHOLM

FOER POL 1 (CEDERIN)

B R A A D S K A N D E

RE ARBETSGRUPPSMOETE OM WALLENBERG 5-6 DECEMBER

RE ARBETSGRUPPSMOETE OM WALLENBERG 5-6 DECEMBER

LAEGET BETR DE SOVJETISKA DELTAGARNA AER F N FOELJANDE (OBS
DEFINITIVT BESKED TORDE VI FAA FOERST UNDER MORGONDAGEN).

NIKONOV, ZIBOROV, VINOGRADOV, KOZLOV, ZJURAVLJOV (RESER EV
VIDARE TILL KOEPENHAMN), GULJAJEV OCH SOKOLOV.

ARZJANNIKOV RESER DEN 2 DECEMBER OCH AATERVAENDER DEN 7
DECEMBER MED OEVRIGA.

TILLKOMMER OCKSAA, SOM VI MEDDELAT, ARSENIJ ROGINSKIJ SOM
RESER MED STORA GRUPPEN 4 RESP 7 DECEMBER. HOPPAS HAN OCKSAA
AER INBOKAD MED DE OEVRIGA. SKALL VI B E T A L A DENNES
BILJET HAER?

BERNER

Pol I/Cederin/hi

Ärendet

Wallenbergmötet

Datum

1991-11-27

Avd

Grupp

Mål

Adress

Ambassaden Moskva Dnr.....

Text

Re Wallenbergmötet.

Från pol 1.

PRIMO. Har idag varit i kontakt med SKL-experterna Nils Ångström och Rolf Berzell. De kommer vecka 50. Ankomst måndag 9/12 kl 16.35 (lokal tid) och hemresa fredag 13/12 kl 17.35 (lokal tid). Ambassaden ombesörjer hotellbokningarna. De vore tacksamma få Magnus Dahnberg som tolk.

SECUNDO. Utmärkt att vi får namnen på samtliga medlemmar i arbetsgruppen senast torsdag, även förnamn. Åtta flygbiljetter är beställda så vi föreslår att ni beställer och betalar biljett åt Arzjannikov som reser redan den 2 december. Detta kan sedan debiteras på anslag A7 utredningar m.m. Arsenij Roginskij tar på detta sätt en av de åtta biljetterna. Eventuell resa hem via Köpenhamn får Zjuravljov ombesörja på egen hand. Excursion biljett tillåter ej sådana utvidgningar. Beträffande uthämtning av biljetter i Moskva kommer instruktioner senare.

TERTIO. Förmöte med Guy von Dardel kommer äga rum onsdag 4 december kl 16.00. Han kunde ej komma tidigare. Ifall ni önskar förmöte med oss tidigare under dagen får ni återkomma om detta.

QUARTO. Torsdagens program är tänkt enligt följande: Start kl 09.00, därefter lunch kl 12.00. Dagen avslutas ev med press-briefing kl 16.30.

Avsändningsort

Ärende

Datum

Avd

Grupp

Mål

Adress

Text

Fredagen kommer inledas med besök i arkiv och bibliotek.
Därefter kl 11.00 hos kabinettssekreteraren. Besök hos
Rikspolisstyrelsen ordnas även.

QUINTO. Kommer Sovjetdelegationen att bli mött av sin
egen Stockholmsambassad eller ska vi ombesörja transport?

SEXTO. A2 ger bemyndigande för bokning era biljetter.

SEPTIMO. Carl Persson träffar Schwingel i helgen angående
W-W-utväxlingsfrågan.

Cabinet

Ex till: Martin Hallqvist

EXP 91127 W

UTRIKESDEPARTEMENTET

KOPIA TILL:
UTR MIN
KABS
POLCH
BITR POLCH
POL 1

ÅTGÄRD:

UTRIKES DEP.	
D NO	
91.11.28	
GR	MAL

a.g. #2

AMBASSADEN MOSKVA

1991-11-28

UD STOCKHOLM

B R A A D S K A N D E

ERT KRYPTO 1769. FOER POL 1 (HALLQUIST OCH CEDERIN).

RE WALLENBERGMOETET.

FORTS

RE WALLENBERGMOETET.

P R I M O

HOTELLBOKNINGAR OMBESOERJS - SLAVJANSKAJA. DAHNBERG I
PRINCIP BEREDD STAELLA UPP SOM TOLK - KANSKE DOCK INTE HELA
TIDEN.

S E C U N D O

HAER FOEJER FULLSTAENDIGA NAMNEN PAA DE SOVJETISKA
DELTAGARNA: VJATJESLAV NIKONOV, ANDREJ ZIBOROV, VLADIMIR
VINOGRADOV, ALEKSANDR KOZLOV, SERGEJ ZJURAVLJOV, VLADIMIR
GULJAJEV, VLADIMIR SOKOLOV. DAERJAEMTE NIKOLAJ ARZJANNIKOV
OCH ARSENIJ ROGINSKIJ. DELTAGANDET BEKRAEFTAT.

T E R T I O

MAGNUSSON OCH LYRVALL ANLAENDER STOCKHOLM TISDAG KVAELL OCH
KAN DAERFOER INLEDA FOERMOETE TIDIGARE, LAAT OSS SAEGA 14.00
EL DYL.

Q U A R T O

PRESSBRIEFINGEN FOEREFALLER OSS LAGD Vael TIDIGT, MED TANKE
PAA HUR LAENGE MOETET HOELL PAA HAER I MOSKVA. MAGNUSSON
TACKSAM FAA KORT MOETE MED KABINETTSEKRETERAREN UNDER
ONSDAGEN.

Q U I N T O

VI BER MID ATT SOVJETAMBASSADEN MOETER OCH OMBESOERJER ALLA
TRANSPORTER.

BERNER

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

1991-11-25

Nr 279

Handl: Min. H Magnusson

911202 Pol 1/Hallqvist/H

Utrikesdepartementet

delges
Raul Wallenberg-fören
Carl Persson

INK. UTRIKES DEP.		
D.No		
91 .11. 29		
AVD	GR.	MAL

911205
Pol 1/Hallqvist/H
delges
amb Bonn
amb London
amb Budapest
amb Washington
ex t
kabsekr
polch
bitr polch
SB (Hafström)

Sovjetiska utrikesministeriets arkivdokument rörande
Raoul Wallenberg

275 A 1991-11-21

Ambassaden insände med ovannämnda skrivelse kopior av de dokument rörande Raoul Wallenberg vi begärt att få från det sovjetiska utrikesministeriets arkiv. Redan i mitten av oktober, direkt efter genomgången av dossierna, redovisades i två m i s o kortfattat huvudinnehållet i de mest intressanta dokumenten. Vi förmodar att departementet så småningom låter översätta pappren men i avvaktan härpå kan det vara lämpligt att något utförligare referera dem.

I MID:s arkiv fanns 11 st akter i ärendet, flertalet av dem rätt tunna, omfattande perioden 1944-1961. Man påstod att där fanns i stort sett allt av vikt med undantag för att en del dubletter av noter och samtalsuppteckningar fanns även på annat håll.^{*)} Det rörde sig om två typer av dossierer, dels sådana som upprättades vid resp regional enhet, i detta fall den femte europeiska (skandinaviska) avdelningen, dels dossierer upprättade vid utrikesministerns sekretariat. I varje dossier finns en innehållsförteckning där varje handling fanns angiven med nummer. Vidare fanns en löpande sidnumrering, med blyerts, i varje dossier. Längst bak fanns noterat tidsperiod, sidosantal och underskrift samt ett sigill. Det går

^{*)} Även andra svensk-sovjetiska ärenden förekom i materialet.

därför inte att rycka ut enstaka papper ur akten.

En rätt stor del av dokumenten rörde noteväxling med svenska ambassaden och uppteckningar från samtal med svenska företrädare. Dessa har vi inte bett att få kopia av i en första omgång.

Här kan dock kommenteras uppteckningen av samtalet Barck-Holst - Sysojev den 12 december 1946. Av den sovjetiska uppteckningen får man knappast intrycket att Sysojev hade en utväxling i tankarna när han tog upp fallet med Makarova, den avhoppade matrosen Granovskij och de sjuka balterna. Snarare tas dessa fall upp som en motvikt till RW-fallet. Sysojev betonar att de tre ärendena utgör de verkliga svarta fläckarna i förbindelserna.

Ambassaden har redan begärt att få ta del av dokument rörande Mjasnikov Nanna Swartz 1961-65 och från slutet av 70-talet (Kaplan, Kalinski).

Det bör understrykas att chifftertelegram i ärendet ej frisläppts.

I det följande redovisas det viktigaste innehållet i de dokument som insänts till departementet (i kronologisk ordning).

1. 3 februari 1946.

Brev från medlemmen av utrikesministeriets kollegium Novikov till chefen för styrelsen för kontraspionaget "Smersj", Abakumov. Novikov översänder tre fotografier av Raoul Wallenberg och ber Abakumov påskynda svaret på en förfrågan från den 28 november 1945 om material rörande RW som kan finnas hos Smersj.

2. 20 mars 1946.

Brev från Novikov till Abakumov. Novikov översänder nya vittnesmål rörande RW, som överlämnats av svenska beskickningen i Moskva (uppgifter att RW setts i

Budapest den 17 januari 1945 i en bil med sovjetiska militärer, bland dem Demtjenko, Rausch och Juddasjevi). Novikov ber Abakumov påskynda svaret p g a att svenska beskickningen gång efter annan tar upp ärendet.

3. 17 juli 1946.

Brev från vice utrikesminister Lozovskij till vice inrikesminister Tjernysjev. Här upprepas ovannämnda vittnesmål samt ett vittnesmål från en rumän som sett RW och hans chaufför på en uppsamlingsplats för internerade i Moskva i april 1946. Lozovskij ber Tjernysjev meddela honom om han har några uppgifter.

4. 2 april 1947.

Föredragningspromemoria från bitr chefen för 5:e europeiska avdelningen Vetrov till vice utrikesminister Vyzjinskij.

I denna PM redogörs för de viktigaste hållpunkterna i RW-ärendet som då finns. Vetrov påpekar att man inte kunde besvara svenska beskickningens alla hänvänelser, eftersom MGB och MVD (inrikesministeriet) meddelat MID att de inte har några uppgifter om RW och Smersj (Abakumov) överhuvudtaget inte besvarat förfrågningarna.

Vidare sägs att Fedotov i MGB i februari muntligen till Novikov uppgivit att RW befinner sig i MGB:s förvar. Fedotov lovade därvid informera Molotov om orsakerna till RW:s anhållande och även lägga fram förslag om vidare åtgärder i denna fråga. Senare har emellertid Fedotov meddelat att ärendet var förberett men ännu inte föredraget.

5. 14 maj 1947.

Föredragningspromemoria från Vysjinskij till Molotov.

Vysjinskij påpekar bl a att svenskarna sedan den 24 april 1945 (första hänvändelsen) gjort många förfrågningar om RW - åtta gånger i noteform och fem gånger

muntligen. Han nämner också Söderbloms samtal med Stalin den 15 juni 1946 (uppteckning av detta finns ej i MID:s arkiv). Vidare apostroferas uttalanden i den svenska riksdagen och i svenska tidningar. V. skriver så att MID med hänsyn till svenskarnas ihärdighet vänt sig upprepade gånger till MGB och Smersj men att först i februari 1947 något besked erhållits. Vysjinskij ber Molotov förmå Abakumov avlägga en rapport i ärendet och förslag till dess avslutande. På promemorian har Molotov den 18 maj skrivit: till Abakumov, var vänlig informera mig.

6. 7 juli 1947.

Brev från vice utrikesminister Vysjinskij till ministern för statens säkerhet, Abakumov. Vysjinskij hänvisar till en förfrågan från USA:s förre handelsminister Henry Wallace, till Dekanozovs note den 16 januari 1945 samt till oupphörliga uppvaktningar från svensk sida med begäran om besked rörande RW:s öde. Vidare skriver Vysjinskij: "För lösande av frågan rörande svar och dess innehåll skulle det vara viktigt att ha vittnesmål om den plats där RW togs under de sovjetiska truppersnas beskydd, var RW vid den tiden uppehöll sig, vart han flyttades och om det på de platserna försiggick strider eller bombardemang, om RW hade möjlighet att fritt röra sig eller om han stod under oavbruten bevakning samt om RW vid denna tid hade kontakt med svenska beskickningen i Wien (sic) eller med några andra utlännningar". Avslutningsvis frågar Vysjinskij Abakumov om han har möjlighet att lämna en rapport om dessa frågor och ber honom i så fall ge anvisningar om att utarbета en sådan och skicka den till MID.

7. 22 juli 1947.

Brev från Vysjinskij till Abakumov. Vysjinskij ber Abakumov påskynda svaret eftersom svenskarna aktiverat sig igen. Längst ner till vänster på arkivkopian av detta brev står det skrivet för hand (den 23 juli: Svar har givits av Abakumov den 17 juli 1947

i ett personligt brev till Molotov (reg.nr).

8. 9 augusti 1947.

Föredragningspromemoria från Vysjinskij till Molotov.

Vysjinskij skriver att vice utrikesminister Malik den 12 juni samtalat med Sohlman (uppteckningen delgiven först den 7 augusti) om RW. Malik svarade Sohlman att frågan var ny för honom och att han behövde sätta sig in i den och först senare ge svar. Vysjinskij anser att detta samtal bör utnyttjas för att ge ett svar "i substans" om RW. Han bifogar ett utkast till svar (dok.nr 9), som Molotov sedan godkänner med endast smärre ändringar. Detta blir sedan Vysjinskijs personliga note till Sohlman den 18 augusti (dok.nr 10).

11. 3 mars 1952.

Brev från Ignatjev (chef MGB) till vice utrikesminister Gromyko.

Med hänvisning till Gromykos förfrågan den 26 februari s.å. meddelar Ignatjev att MGB inte anser det ändamålsenligt att på något sätt ändra karaktären av det svar som gavs till svenskarna den 18 augusti 1947.

12. 13 mars 1952.

Tjänstemeddelande i 5:e europeiska avdelningen och rapport från det ungerska åklagarämbetet, som erhållits från Sovjetunionens ambassad i Ungern, om uppgifter rörande RW.

Meddelandet gäller en rapport från en ungersk åklagare om vittnesmål som finns hos de ungerska rättsorganen rörande RW:s försvinnande. Uppgifterna framkommer i anklagelseakt mot en viss Bokov Szandor (krigsförbrytelser). Eftersom RW den 15 januari försvann för att aldrig återses anklagades en pilkorsare,

Miklosz Deszi, som hotat ta livet av RW, för att ha mördat honom. Deszi dömdes också till döden den 15 december 1948.

13. 23 maj 1952.

Uppteckning av samtal mellan Sovjetunionens ambassadör i Sverige Rodionov och Sveriges utrikesminister Undén.

Undén överlämnar till Rodionov en note rörande Wallenberg. Huvuddelen av samtalet handlar annars om svenska pressens skrivelser om Sovjet och dess ambassad i Stockholm samt svenska polisens påstådda behandling av ambassadens medarbetare.

14. 5 juni 1952.

Promemoria om fallet R Wallenberg, utarbetad inom femte europeiska avdelningen.^{*)} Detta är en rätt detaljerad redovisning av alla svenska hänvämdelser i fallet, sovjetiska svar och intern sovjetisk skriftväxling. Författaren har utan egna kommentarer noterat de punkter av särskilt intresse som ambassaden uppmärksammat vid sin genomgång. Några avsnitt i promemorian som ej återspeglas i de kopior ambassaden fått bör nämnas. Vad gäller Abakumovs brev till Molotov den 17 juli 1947 påpekas att det på en annan föredragningspromemoria finns antecknat att Abakumovs brev verkligen mottagits av Molotovs sekretariat.

Chargé d'affaires Barck-Holsts samtal den 12 december 1946 med Sisojev på 5:e europeiska avdelningen redovisas kortfattat, men däremot nämns inte den korta

^{*)} Uppenbarligen till följd av den svenska noten överlämnad av Undén. Det finns i MID:s arkiv flera sådana promemrior. Ambassaden har valt ut en av dem.

promemoria Sisojev upprättar som bilaga till samtalsuppteckningen. Följande intressanta mening finns i denna: "För någon tid sedan sade chefen för andra avdelningen i Smersj, Burasjnikov, i telefonsamtal med referenten Tjebotarev (i MID) att det i denna fråga vore önskvärt att Vysjinskij ringde Abakumov". Detta är den första antydning om att RW kan finnas i Sovjetunionen eller åtminstone att Smersj känner till honom.

Senare i promemorian uppges att någon den 9 februari 1951 ringt från Stockholm på Günthers uppdrag till Kollontaj i Moskva och påmint om hennes samtal med fru Günther före sin avresa. Kollontaj svarade dock att hon inte hade några nya vittnesmål eller över huvud taget något förhållande till denna fråga.

15. 13 oktober 1954.

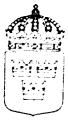
Brev från vice utrikesminister Gromyko till KGB-ordföranden Serov.

Gromyko ber Serov, i samband med utarbetandet av föredragningspromemoria om RW för centralkommittén att informera MID om när och under vilka omständigheter Wallenberg avled.

16. 3 november 1954.

Brev från Serov till Gromyko.

Serov svarar att KGB inte har något att tillägga utöver MGB:s besked den 3 mars 1952 (i detta besked från MGB-chefen Ignatjev hävdas att MGB ej finner det ändamålsenligt ändra det svar som gavs svenskarna av Vysjinskij 1947) (dok. nr 11).

17. 29 februari 1956.

Utkast till promemoria för centralkommittén med konceptvariant.

I utkastet skriver Molotov att MID anser det ändamålsenligt att före Erlanders ankomst till Sovjetunionen uppdra åt Stockholmsambassadören Rodionov att säga till Undén att sovjetiska sidan inte har något att tillfoga till de uttömmande och slutgiltiga besked om RW som tidigare lämnats. Molotov tillägger att ett sådant steg visar för den svenska regeringen att en möjlig ny hänvändelse från de svenska myndigheterna till den sovjetiska regeringen med förfrågan om Wallenberg inte leder till något.

Molotovs förslag till åtgärd (uttalande av Rodionov till Undén) bifogas som utkast till förordning av centralkommittén.

18. 31 mars 1956.

Följepromemoria från Molotov till centralkommittén beledsagande översättningar av vittnesmål om RW.*)

Molotov skriver att MID:s förslag skall presenteras den 2 april. Sedan bifogas samma texter som under 17 ovan.

19. Förteckning av det material om RW som överlämnades av Hedlund till Molotov den 30 mars 1956.

I förteckningen, upprättad på skandinaviska avdelningen i MID, sammanfattas de viktigaste vittnesmålen om RW.

*) överlämnade av Hedlund den 30 mars

20. 2 april 1956.

Promemoria från Molotov till centralkommittén med utkast till förordning.

I promemorian redogörs kort för bl a sovjetiska svar till Sverige 1954-56 samt för vittnesmålen. Vidare påpekas att Erlander och Hedlund, när de överlämnat dessa, framhållit att RW-frågan utgör ett så störande element i de svensk-sovjetiska förbindelserna att det kan återverka negativt på dessa. Erlander bad enträget att man skulle finna en utväg ur situationen för att sätta punkt för ärendet. Härvid, skriver Molotov, åsyftas uppenbarligen att Wallenbergs familj hör till de största svenska monopolisterna med inflytande i Sveriges affärs- och styrande kretsar och att RW-ärendet kan utnyttjas för att skada de svensk-sovjetiska förbindelserna, särskilt inför de förestående riksdagsvalen. Det sägs vidare att ambassaden i Stockholm meddelat att det för Erlander är viktigt att kunna visa regeringen m fl att han under sitt uppehåll i Moskva från sin sida företagit allt som på honom ankommer i frågan.

I CK:s förordning uppdras åt Molotov att meddela Hedlund (innan han och Erlander avreser från Moskva) att f n har den sovjetiska regeringen inget att tillägga om RW. Icke desto mindre har man givit i uppdrag åt berörda organ att omsorgsfullt gå igenom det material som överlämnats av svenska sidan.

I förordningen uppdras också åt KGB och MVD att under en tvåveckorsperiod granska de överlämnade vittnesmålen och tillsammans med MID föreslå ett svar till svenska regeringen.

21. 13 april 1956.

Brev från avdelningschefen Gribanov vid de skandinaviska avdelningen i MID till KGB.

I brevet sägs att MID erhållit ett brev från en viss Sjiriagin i Charkovs oblast som innehåller uppgifter om den svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Det är inte uteslutet, sägs det, att Sjiriagin vägledad av en önskan att hjälpa till i efterforskningen av Wallenberg kommer att överlämna materialet till andra personer, ja kanske t o m till svenska ambassaden. Gribanov frågar KGB om det inte skulle vara ändamålsenligt att genom KGB:s kanaler tillråda Sjiriagin att han inte spred dessa uppgifter om Wallenberg.

22. 16 april 1956.

Föredragningspromemoria från Gribanov till Molotov.

I denna promemoria hänvisas till att centralkommittén den 3 april uppdrog åt MVD och KGB att under en tvåveckorsperiod granska det av svenskarna överlämnade materialet om Wallenberg och förbereda, tillsammans med MID, motsvarande förslag om svar till Sverige. Vidare sägs att KGB nu har förberett ett svar om Wallenberg. KGB-chefen Serov ber Molotov att ta emot honom vid lämplig tid för personlig föredragning i denna fråga.

23. 28 april 1956.

Promemoria från Molotov och Serov till centralkommittén med bilagor och konceptvarianter.

Utkastet till promemorian kommer senare att med vissa ändringar godtas av centralkommittén. I texten konstateras att de vittnesmål som svenskarna överlämnat i mycket sammanfaller med de faktiska omständigheterna för Wallenbergs arrestering och vistelse i sovjetiska fängelser. Vidare sägs. Beaktande vikten av att

med svenskarna reglera frågan om Wallenberg och även att de inte upphör med sina efterforskningar i denna sak så anser vi det ändamålsenligt att informera svenska regeringen om Wallenbergs öde, men inte göra detta genast. Det är också viktigt att beakta att i september äger parlamentsval rum i Sverige, och det skulle vara taktiskt lämpligare att utsträcka våra efterforskningar i Wallenbergärendet och ge ett slutligt svar c:a 2 å 3 månader efter parlamentsvalet. I överensstämmelse härmed så föreslår vi att man nu genom vår ambassad i Stockholm ber svenska sidan om material som finns hos dem och i synnerhet om precisering av vissa vittnesuppgifter som överlämnats av den svenska sidan samt erhållande av fotografier av Wallenberg etc. En sådan förfrågan från vår sida kommer av den svenska regeringen att uppfattas som ett bevis på att de sovjetiska myndigheterna verkligen genomför en omsorgsfull granskning av det material om Wallenberg som överlämnats av den svenska regeringen. Utkastet till en sådan förfrågan bifogas som bilaga 1. Det anges där att den skall framföras som ett muntligt meddelande från sovjetiske ambassadören till utrikesminister Undén i början av maj. Därefter sägs i promemorian följande.

Härefter, ungefär i juli, skulle det vara möjligt att uppdra åt ambassaden i Stockholm att säga till svenskarna att det material som erhållits omsorgsfullt granskas, att man genomför utfrågning av personer som kan ha något samband med de omständigheter som nämns i detta material och att man kommer att meddela den svenska regeringen om resultatet av efterforskningarna. Detta återfinns i bilaga 2 till promemorian med centralkommitténs förordning och där framgår också att detta avses framföras i juli som ett muntligt besked från sovjetiske ambassadören till utrikesminister Undén.

I ett första utkast till promemoria från centralkommittén sägs också att 2-3 månader efter parlamentsvalen i Sverige så blir det möjligt att för svenska

regeringen framlägga en förklaring om det slutliga resultatet av granskningen av Wallenbergs öde. Detta bifogas som utkast nr 3 och är avsett också det att framföras som förklaring av sovjetiske ambassadören till utrikesminister Undén. Emellertid godkänns inte detta utkast av centralkommittén, vilket bl a framgår av att ett blyertsstreck dragits över texten samt att bilaga 3 strukits över i missivet. Innehållet är emellertid följande.

Det sägs att man till resultat av en omsorgsfull granskning av vittnesmålen om Wallenberg samt genomgång av arkivmaterial hos styrelsen för kontraspionaget och utfrågning av några personer som kunnat veta något funnit att Wallenberg i januari 1945 anhölls i Budapest på uppdrag av Abakumov. Han fördes till Moskva där han arresterades utan att regeringsorganen informerades härom och i strid med Sovjetunionens lagar. Härvid framfördes från Abakumovs sida anklagelse om spionage för tyskarna mot Sovjetunionen och Sovjetunionens allierade i kriget mot Tyskland. En genomgång av arkiven hos f. kommendanten för styrelsen för kontraspionaget har fastställt att Wallenberg hölls i Lefortovo-fängelset enligt Abakumovs personliga anvisningar under särskilda förhållanden och att fängelsepersonalen inte kände till hans namn. I juli 1947 dog Raoul Wallenberg i fängelsesjukhuset och hans kropp överlämnades för kremering.

Härvid företog Abakumov, i syfte att undgå ansvar för det olagliga kvarhållandet av Wallenberg i fängelse, åtgärder för att förstöra direkta dokumentära bevis, något som bekräftas av att det varit omöjligt att påträffa Wallenbergs undersökningsakt. Dessutom gavs, på Abakumovs order, på förfrågningar från de utrikespolitiska myndigheterna svaret att Wallenberg inte befann sig i Sovjetunionen. Som det senare utklarades dikterades ett sådant uppträdande av Abakumovs fientliga avsikter och hans strävan, som i en rad andra fall, att åsamka Sovjetunionen skada.

Till följd av de svåra brotten mot sovjetiska regering-
en sköts Abakumov efter dom av Högsta domstolen.

Denna förklaring godtogs alltså inte av centralkommittén.
Istället sägs i den förordning som centralkommittén
antog endast att man 2-3 månader efter de svenska riks-
dagsvalen kan lämna svenska regeringen en förklaring
om de slutliga resultaten av granskningen av Wallenbergs
öde.

24. 30 december 1956.

Föredragningspromemoria från bitr chefen för utrikes-
ministeriets informationskommitté Tugarinov till Gromyko.

I denna promemoria utgår man från den svenska opinionens
agerande i Wallenbergfallet. Det sägs också att den
svenske utrikesministern Undén i ett samtal med den
sovjetiske ambassadören den 10 mars 1956 lät förstå
att den svenska regeringen skulle nöja sig med ett
sådant svar som innehöll en hänvisning till att Wallen-
bergs försvinnande utgjorde ett verk av Beriia.

Vidare förs mot bakgrund av den politiska situationen
i Sverige och i Europa samt med hänvisning till påverkan
på de svensk-sovjetiska förbindelserna ett taktiskt
resonemang om när man skall överlämna ett svar till
svenskarna. Därvid sägs att om man väntar flera månader
med att överlämna ett svar, d v s när de sovjetisk-
svenska förbindelserna ändå börjar förbättras (efter
det att följdverkningarna av händelserna i Ungern börjat
avtyna), så kan detta svar utnyttjas av reaktionära
kretsar i Sverige för att störa en sådan förbättring
av förbindelserna. Men, sägs det vidare, om ett svar
ges den närmaste tiden, då kommer det utan tvivel att
framkalla uppståndelse kring Wallenbergfallet en tid
men detta leder inte till några som helst viktigare
förändringar i förbindelserna mellan Sverige-Sovjet-
unionen. Dessutom kan detta svar avlägsna ett allvarligt

hinder för förbättring av förbindelserna. Ytterligare ett argument för att ge ett svar under den närmaste tiden består i att ett sådant steg kommer att underlätta verksamheten för den nye sovjetiske ambassadören i Sverige.

25. 12-14 januari 1957.

Promemoria från utrikesminister Sjepilov och Serov till centralkommittén med bilagd promemoria rörande Raoul Wallenberg. I bilagan återfinns ett utkast till en förordning av centralkommittén, som också i sig utgör en promemoria avsedd att överlämnas till svenska beskickningen i Moskva.

Utkastet utgör med några smärre förändringar det svar som senare kom att överlämnas till ambassadör Sohlman i februari. I utkastet har man dock strukit en sats där det anges att efterforskningar har bedrivits i vissa specificerade arkiv nämligen i Lefortovos, Ljubjankas och Vladimirfängelsets arkiv. Det framgår ej på annat sätt, än vad som sägs i memorandat, hur och när Smoltsovrapporten påträffats.

Påföljande dokument nr 27-29 gäller alla senare hänvändelser från svensk sida att den sovjetiska sidan skall underrätta om nya uppgifter framkommer. Vidare överlämnas svenska uppgifter om att Wallenberg skulle ha vistats i Vladimirfängelset. De sovjetiska svaren, som diskuteras i centralkommittén, går vid varje tillfälle ut på att några nya uppgifter inte finns samt att påståendena att Wallenberg vistats i Vladimir inte motsvarar verkligheten.

30. 7 maj 1957.

Brev från sovjetiska beskickningen i Ungern och en rapport erhållen från ungerska utrikesministeriet rörande Langfelders vistelseort.

I den ungerska rapporten hänvisas till uppgifter i svensk press och framför allt i internationell press rörande Langfelder och sägs att Langfelders släktingar förståeligt nog väntar med spänning på nyheter om hans öde.

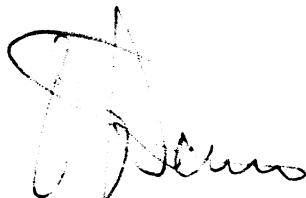
31. 17 maj 1957.

Brev från vice KGB-chefen Lunjov till medlemmen av MID:s kollegium Zamtjevski om Langfelder. I detta brev som ambassaden erhöll kopia av redan i början av september meddelas att Langfelder avled den 2 mars 1948 i fångenskap samt att material rörande honom, liksom rörande Wallenberg, förstörts av den tidigare ledningen av MGB.

32. 17 september 1957.

Instruktion från MID till ambassadör Andropov i Ungern rörande Langfelders öde.

I instruktionen återges huvudinnehållet i meddelandet från KGB rörande Langfelder och Andropov uppdrag att meddela kamrat Horvat om innehållet i detta. Han instrueras också att samtidigt uttala farhågor att om svenskarna upprätthåller förbindelser med familjen Langfelder så kan informationen om hans öde utnyttjas av den svenska reaktionen för en ny antisovjetisk förtalskampanj.

Örjan Berner

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

1991-11-28

Nr 282 ✓

Handl: Min. H Magnusson

911202 Pol 1/Hallqvist/H
delges
Raul Wallenberg-fören
Carl Persson

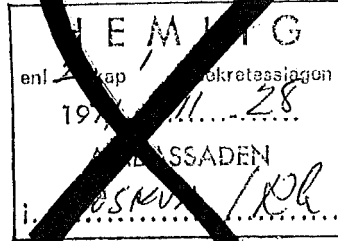
*exp 2/12-91/2
ex Hallqvist*

911204 Pol 1/
Hallqvist/H
delg
amb Budapest
amb Bonn
amb Washington
ex t
Kabsekr
polch

exp 5/12-91/2

HEMLIG

Utrikesdepartementet

INK. UTRIKES DEP.		
D.No		
91-11-29		
AVD.	GR.	MAL
P	2	I

Rapport från svensk-sovjetiskt arbetsgruppsmöte rörande

Raoul Wallenberg

(1 bilaga med 4 underbilagor)

Ambassaden får härmed insända rapport från det andra mötet med den svensk-sovjetiska arbetsgruppen rörande Raoul Wallenberg, vilket ägde rum den 30 oktober.

Örjan Berner

SVERIGES AMBASSAD

MOSKVA

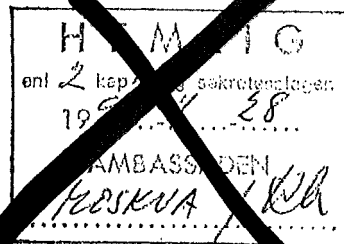
Handl: Björn Lyrvall

Bil.....till Beskrivs Moskva

skr. nr. 282 den 91-11-28

PROMEMORIA

1991-11-11

HEMLIG

Svensk-sovjetiskt Wallenbergmöte:2
(4 bil)

Andra mötet av svensk-sovjetiska arbetsgruppen rörande Raoul Wallenbergs öde hölls i KGB-högkvarteret i Moskva den 30 oktober 1991. Mötet tolkades ryska/svenska. Delegationer enligt bilagorna 1 och 2.

Den sovjetiska mötesordföranden Zjuravljev hälsade välkommen och presenterade sin delegation, som från förra arbetsgruppsmötet utökats med militärhistorikern Galitskij, vicechefen i utrikesministeriets arkivstyrelse Sokolov, ryska KGB's representant Kozlov. Därtill närvor på eget initiativ ryske folkdeputerade Arzjannikov samt på svensk begäran den arkivmedarbetare i KGB som 1989 återfunnit RW's tillhörigheter. Denne hade uttryckt önskemål om anonymitet.

Magnusson tackade och introducerade doktor Makinen ledamot av internationella Wallenbergkommissionen och representant för allmänheten. Arbetet hade kommit en bit framåt och som möjligt komplement till arbetsgruppsmöten i plenum kunde man kanske tänka sig mindre arbetsmöten för integrering av

intervju- och arkivarbetet. Redan inledningsvis ville den svenska sidan också föreslå att nästa arbetsgruppsmöte hölls i början av december och önskade framföra en inbjudan till sovjetsidan att genomföra detta möte i Stockholm.

Zjuravljov konstaterade att en bra arbetsfart uppnåtts och att förtroendet mellan parterna ökat betydligt. Arbetsmängden utvecklade sig också enligt snöbollseffekten och svenska sidans förslag om icke-formella arbetsmöten var bra. Vad gällde förslaget om nästa möte i början av december fanns nog inga principiella invändningar på sovjetisk sida, rörande platsen fick ett tack framföras till den svenska sidan men innan inbjudan kunde accepteras måste en överenskommelse nås med respektive överordnad.

Rörande dagordningen accepterades följande uppläggning:

- 1) besvarande av svenska sidans tidigare överlämnade frågor;
- 2) diskussion av arkivarbetet i KGB's och MID's arkiv;
- 3) frågan om överlämnande av arkivkopior till svenska sidan;
- 4) diskussion av intervjuarbetet;
- 5) frågan om publicitet.

De frågor som svenska sidan överlämnat fram till den 18 oktober skulle kunna besvaras vid dagens möte, övriga kunde endast beröras ytligt idag men kompletteras vid nästa sammanträffande. Det kunde avslutningsvis också bli en kompletterande dagordningspunkt - den sovjetiska sidans information.

Magnusson tillade att också den svenska sidan skulle överlämna ytterligare information - det rörde Mjasnikov/Svartz-ärendet samt material om utväxlingsfrågan Wennerström/Wallenberg. Idag kunde materialet överlämnas på svenska, och senare i rysk översättning.

Zjuravljev överlämnade ordet till Nikonov som sade sig vara glad att se arbetsgruppen inom dessa väggar. Det var första gången en internationell kommission arbetade i KGB och en viktig symbol för de förändringar som pågick inom organisationen. Särskilt viktigt var det att kommissionen arbetade vid ett bord som ett lag.

För att övergå till de svenska frågorna gavs ordet omgående till Jurij Michajlovitj som var den KGB-medarbetare som återfunnit RW's föremål, vilka överlämnats till familjen i oktober 1989. I början av 1989 inleddes en renovering av KGB's arkiv, det rörde sig om utbyte av arkivhyllor av trä till metall. Arkivet uppdelades i sektioner och allt material flyttades och placerades koncentrerat för att ge utrymme för arbetet. När dokumenten sedan ställdes tillbaka gicks de igenom. Det var ett långvarigt arbete.

Akterna undersöktes främst för att finna material till underlag för rehabiliteringsarbetet. Också andra organisationers dokument som tillställts KGB studerades i detta syfte. Efter det huvudarkivet gått igenom övergick man till arkivets förrådsutrymmen, där kontorsmateriel och avskrivna föremål förvarades. Sakerna i dessa utrymmen var i

kaotisk ordning och uppgiften var att städa upp. Dessa förrådsutrymmen hade funnits sedan trettiotalet.

Arbetet var dammigt och smutsigt och när den översta hyllan i ett utrymme rensades, där pärmar och trasiga lådor förvarades, föll, vid flyttningen av några pärmar, ett paket ned. Hade det inte varit för att ett cigarettetui fallit ur paketet hade det kunnat passera obemärkt - det fanns många sådana. Detta paket hade en gång varit ihopklustrat och det fanns spår av lim. När innehållet studerades närmare upptäcktes ett pass. Jurij Michajlovitj sade sig sakna språkkunskaper men kände genast igen efternamnet Wallenberg, vilket han tidigare hört nämnas i kommittén och läst om i tidningarna. Det gick inte idag att säga i vilken ordning alla föremålen låg i paketet - de placerades genast i ett nytt konvolut, vilket överlämnades till de överordnade. Inget dokument upprättades om detta fynd, men efter en tid hade han uppdragits att upprätta en förteckning över innehållet i förrådslokalen och vice arkivchefen Vinogradov kopplades in i arbetet. Detta var allt som kunde sägas om upptäckten.

I oktober i år hade arkivet besökts av Rodnjanskijs filmgrupp och omständigheterna kring fyndet delgivits denne, som också filmat förrådslokalen. Den svenska sidan fick själv bestämma om de personligen önskade besöka lokalen eller nöjde sig med Rodnjanskijs inspelning. Idag såg emellertid lokalen helt annorlunda ut, efter renoveringen.

Nikonov tackade Jurij Michajlovitj som dessutom var

den arkivmedarbetare som återfunnit en del av de dokument som idag skulle överlämnas till den svenska sidan.

Magnusson frågade när fyndet gjorts exakt.

Jurij Michajlovitj sade att det var i slutet av augusti, och inte i september som tidningarna skrivit.

Magnusson förklarade att frågan ställdes därför att RW's familj erhållit inbjudan att besöka Sovjetunionen i oktober och frågan var om fyndet gjorts före eller efter det inbjudan sänts.

Jurij Michajlovitj var inte säker men visste att ett sådant möte planerades och att man avsåg visa Smoltsov-rapporten. När föremålen återfanns beslutades det uppenbarligen att dessa skulle överlämnas.

På Magnussons frågor svarade Jurij Michajlovitj vidare att lokalen hörde till arkivet, att den bara besöktes när något skulle lagras där och att det upphittade paketet saknat påskrift. Det fanns inga andra dokument på denna översta hylla, men vid städningen återfanns också en mikrofilm med VTjK's röda bok samt ett pass för en sovjetisk medborgare, vilken dock inte hade något med RW att göra. Det gick knappast att avgöra när paketet lagts dit, möjligen hade det kunnat lyckas om en undersökning gjorts genast när föremålen upphittats.

von Dardel tackade Jurij Michajlovitj å familjens vägnar och bad denne göra en skiss över hur föremålen varit placerade på översta hyllan, vilket

Jurij Michajlovitj lovade göra vid demonstrationen. Fem-sex pärmar och ca tre-fyra mappar hade legat på hyllan. Omslagspappret till det aktuella paketet hade emellertid inte sparats. Det var dammigt och inte presentabelt när fyndet skulle visas för cheferna.

Hallqvist sade att det hela var en gåtfull paradox. Ordningen i KGB's arkiv var god, hade vi förstått och RW var en "särskilt viktig fånge", vilkens namn t o m överstrukits med tusch i registeringsböckerna. Ändå hade viktiga saker lagts undan i ett förråd för, som det sades "onödiga ting". Hur var det möjligt?

Jurij Michajlovitj bekräftade att alla efterforskningar visade att man verkligen försökt gömma undan fallet.

Vinogradov instämde i att det verkligen var en paradox, men framhöll att det inte handlade om dokument som varit systematiserade, utan om föremål som inte tillhörde någon dossier. Liknande upptäckter hade gjorts tidigare i andra ärenden från personkultens tid. Vid restaureringen av KGB-högkvarteret återfanns t ex en legitimation från medlemmen i centrala exekutivkommittén Tugatjirnov - när dennes personakt studerades återfanns originaldokument skrivna av Lenin. Det är ett exempel på hur viktiga dokument kan upphittas på omvägar. Också militärhistorikern Galitskij kunde berätta om liknande fall.

Persson undrade om dessa föremål inte borde ha registrerats någonannanstans än i personakten.

Vinogradov förklarade att värdeföremål noterades i en registreringsbok och att denna bok återfunnits - med överstrukna noteringar. Det enda som kunnat återställas var ordet "ryggsäck", vilket ju också förekom i registreringsboken rörande inskrivning av fångar. Experter arbetade med den aktuella boken, men här hade namnen utplånats noggrannare än i andra böcker, t o m mekaniskt. På Magnussons fråga tillade Vinogradov att det rörde sig en registreringsbok från Lubljankafängelset.

von Dardel sade att det egentligen rörde sig om tre mirakel; 1) föremål respektive handlingar borde egentligen vara arkiverade på olika platser; 2) valuta i storleksordningen 10-15 000 USD fanns i kuvertet och hade blivit kvar där hela denna tid; 3) efter 45 år upphittas paketet några veckor innan familjen kommer till Moskva. Man kan tro på underverk, men tre är för mycket.

Vinogradov sade att det som professor von Dardel framhållit var sant. Enligt gammal praxis kunde personliga dokument som ej hade med utredningen att göra förstöras när fallet avslutats, medan värdesaker tillföll staten. Under rehabiliteringsarbetet försökte man nu ersätta de förluster som dessa medborgare och deras familjer lidit. Ibland lyckades man med det, ibland ej. Vad gällde RW kunde förklaringen till att värdesakerna aldrig realiserades vara att någon utredning över huvud taget inte inleddes i fallet. Det fanns ingen utredningsdossier. Krigsfångens operativa- eller personliga dossier hade inte återfunnits och undren kunde därför inte förklaras.

Zjuravljev sade sig tro att några under kunde

förklaras längre fram i mötet.

Nikonov tillade att det inte fanns någon anledning att ifrågasätta Jurij Michajlovitj'uppgift att föremålen upphittats 2-3 veckor före familjens ankomst. Under var möjliga och i detta ärende var de fler än tre.

Magnusson tackade på nytt för redogörelsen och sade att det fanns möjlighet att återkomma till saken om så krävdes. Gruppen var givetvis intresserad av att se lokalen, om möjligt idag eller imorgon.

Vilka var egentligen reglerna för hur värdesaker tillföll staten eller lades till akten under den aktuella perioden, 1945 och framåt?

Vinogradov sade att värdeföremål som valuta tillföll staten om det fanns domstolsbeslut härom. Föremål kunde på samma sätt konfiskeras och såldes därefter i särskilda affärer.

Guljajev tillfogade att om utredningen lades ned eller slutade i friande dom återlämnades sakerna. Om domstolsbeslut saknades kunde alla föremålen återfinnas i ett paket.

Arzjannikov sade att han inte ytterligare tänkte fråga Jurij Michajlovitj hur fyndet gjorts "eftersom Ryssland inte kunde förstås med förståndet". Hur skulle man däremot uppfatta talet om arbetspapper, som funnits i förrådsrummet?

Jurij Michajlovitj förklarade att det gällde mallar till tidigare svar som arkivpersonalen avgivit på förfrågningar. Han hade av en gammal kollega fått

rådet att behålla sådana när han började arbetet i arkivet 1969.

På Arzjannikovs följdfrågor sade Jurij Michajlovitj att flera arkivmedarbetare sysslat med genomgången i arkivet, sektionerna delades upp och själv hade han gått igenom tio sektioner i huvudarkivet samt två förrådsutrymmen. Arbetet hade avslutats i november 1989.

Det sovjetiska pass som upphittats hade överlämnats till kriminalgruppen, som vid kontroll upptäckt att två separata mål existerade rörande samma person. Nu undersöktes från vilket ärende passet tagits. Någon akt om fyndet hade inte upprättats.

Vinogradov refererade till en Trotskijs släkting - Volkova - som i Moskovskie Novosti efterlyst efterlevande släktingar. Jurij Michajlovitj hade mycket aktivt tagit itu med fallet och bl a återfunnit ärendena rörande brevskrivarens mor och far på helt olika platser. Till dottern hade man kunnat överlämna fotografier och moderns pass från akterna - minnen om förföljda anhöriga. I fallet med det upphittade sovjetiska passet kanske detta kunde återlämnas till någon släkting.

Arzjannikov undrade varför Jurij Michajlovitj önskade vara anonym varvid Vinogradov sade att det var dennes egen önskan. Han var överstelöjtnant och kunde säkert senare personligen meddela Arzjannikov varför han önskade anonymiteten.

Sidorna beslutade återgå till frågelistan.

Vinogradov förklarade att han nämner frågans nummer,

som de presenterats i den svenska förteckningen och därefter genast svaret. (tilläggsfrågor till lista överlämnad 910417, i PM Magnusson 910930)

Fråga 1. Gällde Jurij Michajlovitj'redogörelse.

Fråga 3. (nummer två saknas i förteckningen) Hade redan besvarats. Endast Smoltsovrappporten fanns om RW's död. Officiell förfrågan hade framställts till det 1947 i Moskva enda existerande krematoriet. Från Donskojkrematoriet hade svar inkommit att RW ej fanns i registerböckerna. Dokumentet skulle senare överlämnas.

Emellertid skulle det noteras att repressionens offer ej fanns med i förteckningarna. Vad gällde begravningsplats kunde sägas att dessa offer begravdes anonymt. Utan konkret dokument om var kroppen skulle sändas var det mycket komplicerat att nu återfinna begravningsplatsen. Sökandet fortsatte.

Det fanns också beredskap att visa dokument om hur avrättade sändes till kremering och begravning. Några dokument från 1947 hade bevarats.

Magnusson sade att det var av intresse att få se de dokument som borde finnas också i RW-fallet. Under en av intervjuerna hade Suchanovskijfängelset nämnts. Där fanns också en begravningsplats. Hade register därifrån undersökts, inte bara rörande begravning utan också av fångkontingenten i fångelset?

Vinogradov sade att en sådan kontroll skulle göras och även vad gällde andra möjliga platser. Resultaten kunde meddelas under hand eller vid

arbetsgruppens plenum. Detta gällde också vistelse vid psykiatriska sjukhus. Officiella förfrågningar utsändes och egna undersökningar genomfördes.

Fråga 4. Personliga akter för krigsfångar bevaras beständigt (postojanno) i centrala arkivstyrelsens krigsfångearkiv, där också fond 451 fanns, vilken nämnts av den svenska sidan.

Akter rörande utlänningar förvaras beständigt oftast i centrala arkiv, eller på platsen där de dömts. Med ursäkt för ev. taktlöshet kunde t ex nämnas att Marvin Makinens undersökningsdossier förvaras hos KGB i Ukraina, där han dömdes. Om en operativ dossier också upprättats förvarades denna enligt samma princip, men kunde förstöras när den undersökta personen uppnått 75 års ålder.

Vad gällde nummerfångar, kunde som komplettering till vad som tidigare delgivits Magnusson tilläggas att inga normativa dokument om detta återfunnits. Slutsatsen var att nummerfångar hölls i konspirationssyfte efter beslut av fängelseadministrationen och den operativa medarbetaren, som var de enda som visste fångens verkliga namn. Konspirationen upprätthölls främst mot fängelsets tjänstepersonal, för att dessa inte skulle känna till identiteten för särskilt viktiga fångar. Det gällde t ex Stalins son, som satt i Vladimirfängelset under namnet Vasiljev. Någon speciell registreringsbok om nummerfångarna verkar inte ha funnits. Anteckningar härom förekommer i böcker om förflyttningar av fångar, men RW och L går som bekant i dessa böcker under egna namn - fast namnen strukits över i en del fall. Också i dokumenten, t ex från Kitschmanns dossier

förekommer RW under sitt riktiga namn.

Galitskij skulle återkomma till andra aspekter på efterforskningarna. Vad gällde t ex finansiell akt, eller bibliotekskort fanns inga sådana.

Förfrågningar om t ex böcker kunde dock hamna i fängelsedossieren. Men denna saknades som bekant rörande RW. Hur fängelseakterna såg ut kunde svenska sidan få studera.

Magnusson undrade om numret för en nummerfånge bevarades när denne flyttades från ett fängelse till ett annat och hur uppgiften som lämnats vid en intervju att RW 1947 varit fånge nr 7 skulle tolkas.

Vinogradov sade att inget reglemente återfunnits om detta. Vad gällde fånge nr 7 hade man återfunnit att denna var en helt annan person. I registrationsböckerna för förflyttning förekom nummer, men dessa var sällsynta.

Ziborov tillade att det i den aktuella intervjun inte sagts att RW var nr 7 som fånge, utan att det rörde sig om "material om arresterade nr 7" - det handlade ej om den konkreta personen utan om materialet. Det var ännu för tidigt att säga om RW varit fånge nr 7.

Vinogradov sade att man kunde uppvisa vem som varit fånge nr 7 i samband med visningen av arkivet.

Guljajev sade att frågan var komplicerad och krävde ett öppet angreppssätt. I MGB/MVD var egentligen alla fångar numrerade. När de dömdes fick de ett nummer i fängelset. Det fanns också en praxis att fängelse- och undersökningsdossier kunde förenas, t

ex om en fånge begick ett nytt brott under fängelsetiden kunde den gamla fängelseakten förenas med den nya undersökningsdossier, som öppnades för att utreda det nya brottet.

von Dardel sade att vid undersökningen i Vladimirfängelset hade ungefär 2/3 av alla nummerfångar identifierats, medan identiteten för en tredjedel förblivit oklar.

Makinen sade att man i Vladimir ibland funnit både nummerkort samt kompletterande kort med namn och efternamn. Vissa hade dock bara nummer - t ex "fånge nr 1 - ungrare", vilket ju kunde vara viktigt. Det högsta numret var 31, men vissa saknades dessförinnan. Det var viktigt att identifiera alla namnen.

Guljajev beklagade att frågan inte avslutats då, i samband med undersökningen. Det kunde vara så att vissa nummer inte täckte någon verklig person, numren hade helt enkelt inte utnyttjats. Dessutom kunde inte uteslutas att dossierer för särskilt viktiga fall förstörts.

Vinogradov exemplifierade med den kände spionen Reilly, som hållits av GPU under nummer, dessutom klädd som en GPU-medarbetare. Det var exempel på en mycket viktig fånge och det var inte troligt att hans nummer gavs till någon annan fånge under de följande åren.

Magnusson bad om en närmare förklaring till skillnaden mellan nummerfånge/handlingens nummer. I den aktuella intervjun talades ju om en lista rörande fångar med vilken arresterade nr 7 suttit.

Dessutom fanns paketet rörande "arresterade nr 7". Vidare flyttades ju som bekant RW till cell nr 7.

Ziborov sade att han vid upprepad genomläsning av fonogrammet kommit till slutsatsen att den intervjuade personen inte visste om RW suttit fängslad som "nr 7" utan att han bara erinrat sig att siffran funnits på det paket han uppdragits att överlämna till arkivchefen Gertovskij.

Makinen önskade en förklaring till vad Guljajev menade med att nummerfånge överensstämmer med fängelseaktens nummer,

Guljajev sade att det rörande en person som dömts i fängelset upprättades en fängelseakt. Denna akt gavs obligatoriskt ett nummer. I centrala register och vid förflyttning av fången användes därefter alltid detta nummer. I fängelseakten fanns bl a medicinska papper, förfrågningar, klagomål osv. Vad däremot gällde utredningsakten hade den ett annat nummer.

--- (lunchavbrott)

Zjuravljev föreslog att återstoden av frågorna skulle genomgå så snabbt som möjligt och att ev följdfrågor kunde ställas vid arbetsmöten senare.

Vinogradov övergick till fråga 5. Protokoll från förhör med RW och L borde finnas i utredningsoperativa akter, vilka inte påträffats.

Fråga 7. (nr 6 saknas) överlämnades ordet till MID's arkivmedarbetare Sokolov.

Historisk-diplomatiska styrelsen hade gått igenom

allt material i frågan och hade redan låtit den svenska sidan studera dossierer. Materialet var bara indirekt - huvudsakligen gällde det noteväxling med den svenska sidan samt med andra, sovjetiska institutioner. Det fanns skäl att tala om under också vad gällde MID's arkiv - bl a fanns anteckningar om ett brev från Abakumov till Molotov den 17 juli 1947, som skulle finnas hos Molotov personligen, men brevet saknades. Vidare fanns uppgifter om att vice-chefen för MGB begärt att bli mottagen av Molotov men inga spår av samtalen fanns.

Rörande punkten 7 och Langfelder hade framkommit att det ungerska utrikesministeriet efter överlämnandet till den svenska sidan av Gromykos memorandum den 6 februari 1957 vänt sig till sovjetiska Budapestambassaden med förfrågan om Langfelder. MID frågade hos MGB och fick efter en månad svaret att inget material fanns rörande Langfelder. I svaret från MID till sovjetiska ambassaden fvb den ungerska sidan påmindes om att Langfelder avled den 2 mars 1948. Det fanns inga dokument som styrkte att detta svar överlämnats till den ungerska sidan, men heller ingen anledning att betvivla att uppdraget utförts av ambassaden.

Den svenska sidans önskemål om kopior av dokumenten skulle uppfyllas och dokumenten skulle överlämnas inom kort.

Magnusson tackade och fick från Sokolov bekräftelse på att det svar som MGB lämnat till MID var Lunevs brev.

Vinogradov övergick till att kommentera de önskemål den svenska sidan framställt.

Önskemål 4. (de tre första saknas). Naturligtvis kunde också andra personer ha förhörts om RW, men uppgifter hade bara återfunnits i Grossheim-Kriskos akt. Också andra hade studerats - utan framgång. Det gällde bl a Kitschmann, Tillesen, Loyda och Rodde. Arbetet fortsatte dock.

Nikonov föreslog att Önskemål 5 rörande ytterligare intervjuer besvarades något senare. Vinogradov frågade om den nämnde Karbulov kunde vara Kabulov, samt efterfrågade ytterligare uppgifter om Huber.

Magnusson förklarade att det rörde sig om en av de tyska krigsfångar, som den svenska sidan överlämnat information om.

Vinogradov konstaterade att det kunde vara Ernst Huber som frigavs 1955. I dennes akt finns inget om RW och Huber hade inte förhörts av Kabulov, vilken dömdes och arkebuserades 1953 i Berijaärendet.

Vad avsåg Kabulov och andra fall som den svenska sidan berört trodde man på sovjetiskt håll inte att det var lönt att tala med dessas familjer. Tjänsteinformation vidarebefordrades inte till anhöriga.

Magnusson påpekade att Huber trott att det var generalen Karbulov, som han uttryckt det, som förhört honom. Vad gällde samtäl med släktingar fanns förståelse för synpunkterna, men ändå skulle inte uteslutas denna möjlighet om andra vägar visade sig oframkomliga, vilket Vinogradov sade att vi skulle ta hänsyn till i vårt arbete.

Önskemål 6. om arbetet i fond 451

kunde militärhistorikern Galitskij berätta närmare.

Galitskij förklarade att han var en ny person i gruppen. Han var kadermarinofficer och intresserade sig för krigsfångeproblematiken, inte bara vad gällde Sovjetunionen utan också i andra länder, och hade skrivit sin doktorsavhandling om detta. Tack framfördes till KGB som inbjudit honom till kommissionen och givit honom möjlighet att studera en del centralt KGB-material.

Galitskij förklarade att han var vetenskapsman och arbetat i arkiven i 15 år. Hade han fått uppdraget att syssla med detta ärende redan från början hade det givetvis varit lättare att söka efter denna person. Nu fick han till viss del gå tillbaka till redan studerat material.

Mer än fyra miljoner utländska medborgare, varav mer än en miljon civilpersoner hade passerat genom sovjetisk fångenskap. Själv var han också ett krigsoffer - fadern arkebuserades av nazisterna och det var okänt var graven fanns. Därför hade han förståelse för RW's släktingar och skulle göra allt för att undersökningen skulle bli ärlig och objektiv.

Med reservation för att nyligen ha kommit in i arbetet ville Galitskij ändå notera att kommissionen sökte lite snävt och osystematiskt efter gåtans lösning, enligt metoden fråga-svar. Själv ville han ta itu med arkivuppgiften vetenskapligt och följa den bibliografiska metoden och efterleva principen om historism. Det var nödvändigt att rekonstruera RW's livsväg från tidpunkten för anhållandet, kanske ännu tidigare,

samt för alla dem som korsade RW's väg.

Med hänsyn till krigstillståndet fördes varje under frontförhållanden anhållen person till den militära underrättelsetjänsten. Det fanns instruktioner om detta, vilka följdes ganska noga. Den anhållne förhördes, ibland också av speciella propagandaavdelningar. Därefter omhändertogs en del av Smersj för förhör. Oftast skickades sedan de anhållna till frontläger för krigsfångar, medan vissa särskilt intressanta personer flögs till Moskva. De av allra störst intresse hamnade hos Smersj och en sk registerdossier upprättades. Varje förhördes enligt en frågelista (oprosnyj list) och de mest intressanta hölls i fängelse trots att de var krigsfångar.

Vad gäller RW kunde uppgifter återfinnas bland material från staber, divisioner, armén och frontenheter där han anhölls. En del hade redan hittats men sökandet borde fortsätta där. När sovjetarmén intog Budapest gjordes där en sk rensning av frontens bakre områden (zatjistka tyla), dvs en razzia vid vilken alla män i vapenför ålder anhölls och kontrollerades. Hur många det var fråga om är okänt, men enligt andra ukrainska frontens arkiv släpptes ca 100 000 man fria efter kontrollen. Att RW och andra omhändertogs var därför inte så märkligt. Det var krigets lag.

När den anhållne förts till Moskva som krigsfånge eller internerad öppnades som regel en utredningsdossier, till vilken den sk registreringsdossieren (utjetnoje delo) på samma person dock inte fogades. Denna förblev kvar i det läger varifrån den anhållne flyttats. I praktiken

fördes också kartotek, såväl i lägren som centralt. Ibland sändes dock registreringsakten med när fången flyttades och bara kortet blev kvar i lägret.

I det centrala kartoteket hade ännu inget om RW återfunnits, sade Galitskij. I fonden 451 fanns material av olika karaktär, inklusive förhørsprotokoll med krigsfångar med generalsrang och andra höga officerare samt fångar av särskilt statsintresse. Men uppgifter av intresse kunde också finnas i andra arkivfonder. För att underlätta sökandet behövdes emellertid mer fylliga uppgifter om intressanta personer - fullständiga namn, födelsedata, födelseplats, nationalitet samt rang. Detta gällde inte minst de personer som utfrågades i mitten av 50-talet. Det fanns t ex i arkivet inte mindre än fem soldater med namnet Willy Roedel och fem officerare.

Det kunde nämnas att fängelsedossiererna för följande krigsfångar redan studerats - Josef Bem (alias Manteufel), Vladimir Bastamov, Jakov Gechti (alias Otto William), Jean Bovi, Paul Vittern, Francis Rossi (alias Geiman) mfl /reservation för felstavade namn/Bly/. Dessa var i Lefortovo samtidigt som RW och förhördes av Kartasjov, Kopelanskij och andra namngivna förhørsledare. Det fanns material om förflyttning av fångarna från cell till cell, till förhör osv.

Paul Vittern kom t ex till Lefortovo i september 1944 och satt i sedan vid olika tidpunkter med Dioran Runk, Karl Semjonov, Claudio De Mors, Anton Mohrmann, Herman Perzgen, Ernst Gulzenwolf, Heiz Birman mfl. Samtliga dessa fångars akter kontrollerades i hopp om att finna uppgifter om RW.

Av speciellt intresse var det särskilda hemliga arkiv som funnits i Moskväs närhet och där också krigsfångematerial arkiverats. Själv hade Galitskij sett icke registrerat sådant material i detta arkiv, förvarat i säckar och på hyllor. Det kunde vara fotografier, personliga dokument mm. En hel del förstördes. Det måste dessvärre konstateras att arkiven i Sovjetunionen inte var i bästa skick. Nu hade dock centrala arkivet tack vare samarbete med Tyskland och Japan börjat datoriseras, men en stor del av arbetet gjordes fortfarande för hand. Ibland var därför dokumenten ej ens fastsydda i dossieren och papper kunde bli kvar i förvaringslådan när akten togs upp. Så småningom kunde lösa papper hamna i fel akt. Som forskare kunde man därför aldrig lita på innehållsförteckningen utan tvingades läsa sida för sida, vilket också ibland resulterade i mycket intressanta fynd.

Först skulle intresset riktas mot registreringsdossierer och i synnerhet uppgifter med anknytning till svenska medborgare och i andra hand akter med brevväxling mellan olika myndigheter, MGB, MVD, MID och Röda Korset.

Arzjannikov sade att tillgängliga uppgifter gav vid handen att RW ej omhändertagits som resultat av någon razzia utan på annat sätt. Kunde inte det innebära att uppgifter saknades i detta arkivmaterial?

Galitskij svarade att dokumenten tvärt om visade på just ett sådant fall. Sovjetiska enheter hade gått in i hus och kontor och kontrollerat handlingar och den kontrollerade informerade om sin status, ibland överdrevs denna. Instruktioner fanns att militära

underrättelsetjänsten skulle kopplas in om någon potentiellt värdefull källa påträffats. Fick en soldat klart för sig att han stött på en diplomat, någon från administrationen el dyl var det självklart att gruppchefen kontaktades, varefter uppgiften förmedlades högre och högre. De som Smersj tog hand om skildes från övriga krigsfångar. Man fick inte glömma bort att kriget ännu inte var slut och alla uppgifter om fienden var viktiga. Därför karakteriserades arbetet av hårdhet och högt uppdrivet tempo. Men också efter Tysklands kapitulation fortsatte arresteringarna av militärer, medlemmar i fascistpartier och lokaladministrationerna i Bulgarien, Ungern, Polen, Tjeckoslovakien, Tyskland, Rumänien och Österrike, åtminstone till slutet av 1945. Ungefär en miljoner personer fängslades på detta sätt efter krigets slut. Det var ett beslut av unionens konsultativa kommitté. Om detta skrev Galtskij i militärhistoriska tidskrifter.

Nikonov påpekade att Kitschmanns akt, i vilken uppgifter om RW återfunnits, påträffats i den aktuella arkivfonden. Det gav förhoppning om att också annat kunde hittas där.

Galitskij påpekade att det var hans medborgerliga plikt att genomföra uppdraget som ålagts honom så noggrant som möjligt. Alla registreringsdossier för fångar som korsade eller kunde ha korsat RW skulle kontrolleras. En förteckning skulle kunna sammanställas över alla krigsfångar som 1945-47 passerade genom inre fängelset. Det var ett stort arbete, men kommissionen måste vara övertygad om att den gjort allt som stått i dess makt för att utreda frågan.

Arzjannikov undrade hur lång tid det skulle ta att avsluta arbetet, varvid Galitskij svarade att han arbetade i arkivet 1-2 dagar i veckan, vid sidan av sin ordinarie tjänstgöring och att om en första lista sammanställdes med ungefär 100 namn och ett tiotal akter kunde studeras per dag skulle denna etapp avslutas under första halvan av december i år.

Zjuravljov tackade för den uttömmande redogörelsen som i hans tycke givit mycket nytt. Det var värdefullt för kommissionen att ha fått en sådan kollega, inte bara vetenskapsman utan också entusiastisk inför sin uppgift.

Magnusson instämde i detta och föreslog att mer detaljerade diskussioner kunde föras separat. Vad gällde underrättelserapporterna från Budapest fanns skäl att återkomma till dem senare.

Vinogradov övergick till frågelistan av den 4 september.

Fråga 2. (1 svenska sidan återkommer till denna). Herr Sokolov hade redan rapporterat om arbetet i MID's arkiv, motsvarande gjordes i KGB's arkiv och förfrågningar hade framställt till f.d. centralkommittéarkivet samt ministerrådets arkiv. Resultaten skulle meddelas. Något särskilt arkiv för KGB'ordföranden fanns ej.

Rörande den interna promemoria som herr Bakatin nämnt måste ha avsetts brevet från förre vice KGB'chefen Lunjev, vilket redan överlämnats till den svenska sidan.

Zjuravljev undrade om utväxlingsförsöket Wallenberg/Wennerström, vilket berörts i frågan 1.

Magnusson överlämnade en promemoria i ärendet på svenska och tillade att namnet på den sovjetiske kontaktpersonen saknades. Det kunde ha varit fråga om KGB-residenten men detta var ej helt säkert.

Zjuravljev undrade om svenska sidan visste namnet, vilket Magnusson förnekade.

Vinogradov övergick till fråga 3. Vad gällde undersökningar på 40-50-talen. Prövningar gjordes som resultat av officiella förfrågningar, vittnesmål kontrollerades, dels sådana som förmedlades av svenska sidan, dels sådana som spontant uppsökte KGB eller framträdde i media. På hänvändelse av journalisten Kartsev kontrollerades dossierer om Smersj och uppgifter om andra ukrainska fronten. Detta arbete fortsatte nu och bedrevs noggrannare.

Vidare hade kontrollerats KGB'arkiv och fängelsekartotek samt förfrågningar sänts till andra ämbetsverk. Inför professor von Dardels och familjens besök prövades Vladimirfängelsets kartotek och samtal genomfördes med tidigare fängelsepersonal, bl a Butova och Suchatjeva. Officiellt svar hade mottagits från fängelseadministrationen att RW ej funnits där. Därefter hade också internationella kommissionen arbetat där.

Magnusson konstaterade att Vinogradov redogjort för arbetet under de senaste åren. Det var också av stort intresse att veta vad som egentligen gjorts på 50-talet. Av MID's arkiv framgick indirekt att

vissa kontroller gjorts, men man fick också intrycket av att Molotov och Serov visste vad som hänt och att det därför inte fanns behov av någon mer grundlig undersökning.

Vinogradov konstaterade att man kunde tro att det var som herr Magnusson sade, men att dokumentation härom dessvärre saknades.

Nikonov tillade att det fanns starka misstankar att några kontroller inte gjorts. Det grundade sig på indirekta uppgifter. Man måste komma ihåg att den officiella politiska linjen lagts fast. Den ifrågasattes inte och därför krävdes inga prövningar.

Magnusson undrade om någon person påträffats som var involverad i fallet på 50-talet.

Nikonov sade att man hade namnen på medarbetare som borde ha sysslat just med en sådan prövning, men aldrig uppdragits att göra det.

Vinogradov fortsatte med fråga 5. Beteckningen särskilt viktig fånge bestämdes av f.d. MGB-ledningen och dess apparat och kunde ges till underrättelsefolk, diplomater, representanter för administrationen.

Vad gällde frågans andra del, rörande brevväxling mellan institutioner utreddes detta av herr Galitskij.

Fråga 7. (6 saknas) Rörande uppgifter om Tolstoj-Kutuzov. Det fanns i materialet om honom en förteckning över dokument, av vilken framgick att

karakteristik lämnats angående RW och andra beskickningsmedlemmar. Dessa dokument hade dock ej bevarats. De förstördes 1959 och inga kopior fanns kvar. Det kunde förmodas att uppgifterna var av samma slag som de som lämnats av Grossheim-Krisko.

Magnusson frågade om anteckning om förstörelse av dokumenten 1959 återfunnits, vilket Vinogradov bekräftade. Alla hade uppdragits att i sitt arbete särskilt ha uppsikt över uppgifter som kunde relateras till RW.

Magnusson undrade var anteckningen återfunnits, varvid Vinogradov sade att den fanns i materialet rörande Kutuzov.

Magnusson frågade om det rörde sig om dennes personakt, varvid Nikonov sade att det rörde sig om en brevväxling. Av denna framgick att det funnits ett fyrasidigt vittnesmål rörande sju personer vid svenska missionen i Budapest, däribland RW, och att detta vittnesmål förstörts 1959.

Vinogradov övergick till förteckningen över nya frågor.

Fråga 1. I förteckningen ingick 1) sk "nomenklaturnyje dela", dvs löpande brevväxling mellan KGB och ämbetsverken; 2) undersöknings-, person- samt fängelsedossieer. Herr Galitskij hade utvidgat materialkretsen ytterligare.

Fråga 2. Hade redan besvarat av herr Galitskij.

Fråga 3. Härom fanns redan en överenskommelse med svenska sidan. Bl a hade nämnts Gogoberidze och

Kalinskij. Undersökningsakten rörande den senare hade påträffats. Vad gällde Gogoberidze krävdes mer information.

Galitskij sade att han återfunnit en Semjon Gogoberidze, f 1900, georgier, dömd den 30/9 1944 enligt paragraferna 58:1A samt 58:11 till 25 års fängelse. Frigavs den 14 september 1956. Dennes fängelseakt eftersöktes.

Makinen sade att Gogoberidze suttit fängslad i två omgångar, också tillsammans med Makinen själv 1961, varefter han frisläppts 1970.

Vinogradov sade att man kunde studera Gogoberidze närmare när preciseringen erhöles.

Fråga 4. Rörande åklagarämbetet. Sovjetunionens åklagarämbete hade inte väckt brottmålsutredning. Där fanns emellertid brevväxling, hänvändelse från olika privatpersoner och organisationer i RW-ärendet.

Magnusson efterfrågade en kommentar till frågans andra del. Borde inte åklagarämbetet ha inlett utredning?

Kozlov sade att enligt då existerande praxis öppnade KGB-organen på egen hand utredning och kontrollerades inte av åklagarämbetet.

Zjuravljev sade att denna fråga diskuterats med åklagarämbetet.

Vinogradov besvarade fråga 6. Dokumenten hade återfunnits i KGB's arkiv, i försvarsministeriets

arkiv samt i det särskilda arkivet.

Magnusson undrade om fynden gjorts vid olika tidpunkter, varpå Vinogradov svarade att de lokaliserats på uppdrag av Bakatin inför mötet den 4 september, kopierats och överlämnats till den svenska sidan.

Fråga 7. Bara de sidor som refererade till RW hade kopierats, någon annan tanke fanns ej. Också de övriga sidorna kunde överlämnas, vilket Magnusson tackade för.

Vinogradov övergick till fråga 8. KGB hade inga uppgifter om att Loyda avlagt något tystnadslöfte. Loyda fick själv avgöra om han ville säga något.

von Dardel noterade att Loyda själv uppfattade det som att han hade tystnadsplikt. Även om detta inte stämde skulle ett brev från KGB hjälpa till.

Vinogradov sade sig ej veta om Loyda var i livet, varvid Magnusson bekräftade att en svensk diplomat träffat honom ifjol i östra Tyskland. I samband härmed hade Loyda uttryckt oro om tystnadsplikten.

Vinogradov sade att det var hans egen sak om han ville tala eller ej. Hade han avlagt tystnadslöfte till dåvarande MGB var han befriad från det nu..

Magnusson sade att hans brev av den 25 januari 1953 var bevis för att så var fallet.

Nikonov påpekade att det skulle vara ett mycket märkligt brev och det var tveksamt om Bakatin var villig att skriva ett sådant. Det var trots allt

inte helt klart att Loyda avgivit löftet.

Magnusson sade sig förstå att KGB⁵ inte ville skriva ett brev, vari det stod att Loyda befriades från tystnadslöftet, men kanske kunde något skrivas om att Loyda ombads hjälpa arbetsgruppen med sina hågkomster.

Nikonov ansåg att ett brev från arbetsgruppen var möjligt. En allmänt hållen hänvändelse från Bakatin till tidigare KGB-medarbetare och andra hade redan gjorts och kunde inte upprepas alltför ofta.

Zjuravljev föreslog att den svenska sidan presenterade ett utkast till brev till Loyda, vilket Magnusson accepterade.

Vinogradov nämnde som exempel på att kommissionens arbete är välkänt i landet genom media, att han talat med en vitrysisk medborgare som sade sig ha träffat RW i läger i Komi, där denne avtjänade ett straff för skadlig verksamhet mot Sovjetunionen. Han lämnade olika detaljer om hur RW besökt köket osv. Uppgiften hade kontrollerats med lägret, men RW hade aldrig vistats där. Många deklARATIONER av detta slag var utan grund.

Fråga 8. Stalins arkiv - frågan hade tagits upp med centralkommitté- samt ministerrådsarkiven.

I Berijas material fanns inget om RW. Några spionvärvningsdossieer existerade inte. Det kunde givetvis finnas konkreta ärenden, men inget samlat material. Någon operativ akt hade inte påträffats rörande RW. I anklagelseakterna mot Berija/Abakumov fanns inget om RW. Militäråklagarämbetets arkiv - också där eftersöktes RW-material, liksom i

Smersj'arkiv. Några särskilda fängelsesjukhusarkiv fanns inte, men bland annat fängelsematerial fortsatte sökandet. Material från psykiatriska sjukhus hade ej studerats - detta fanns hos sjukvårdsministeriet, och en fråga skulle riktas dit.

Magnusson undrade om Stalins arkiv fanns i CK eller i ministerrådet.

Nikonov sade att det inte fanns något speciellt "Stalinarkiv". Dokumenten fanns på olika håll - i centralkommittén, ministerrådet, försvarsrådet.

Magnusson frågade om det inte Stalin haft ett eget arkiv inom sitt sekretariat. Hade detta splittrats?

Nikonov sade att det nog funnits. På Magnussons frågor medgav Nikonov att det än idag fanns i Kreml samt att efterforskningar gjordes där också.

Magnusson frågade om Berijas papper var öppna för forskare eller om de var hemligstämplade, varvid Nikonov svarade att det berodde på vem som önskade studera dem. För svenska kommissionen var de säkert tillgängliga. De bevarades i åklagarämbetets arkiv, men där fanns inget om RW.

von Dardel undrade om det bland dessa handlingar fanns information om att dokument förstörts.

Nikonov sade att han ej sett allt material personligen och att ingen tidigare kunnat tänka sig att överhuvudtaget få tillgång till arkiv från Kreml. Där fanns dock knappast skriftliga order om att förstöra material, man fick betänka vilken

nivå det handlade om.

Vinogradov gick till fråga 10. Det fanns en cell nr 7 i inre fängelset. Schluter, Kitschmann mfl satt där. Det var en vanlig cell.

Magnusson undrade om det på sjukavdelningen fanns numrerade celler, varpå Vinogradov svarade att det fanns celler som använts som sjukceller. Nr 7 var dock inte en sådan.

Fråga 11. Lunjev dog 1980 i Moskva.

Fråga 12. Akter rörande Weidling, Mohnke och Voss fanns. Däremot hade Roedels ärende inte påträffats. Vi skulle dock minnas vad Galitskij sagt om Willy Roedel.

Fråga 13. Sådana uppgifter fanns inte i medarbetarnas personakter. Inte desto mindre hade Kartasjovs, Smirnitskijs, Amelins, Jendovitskijs mfl medarbetares akter studerats, utan att referenser till RW påträffats.

Fråga 14. Kuzmisjin dog 1977 i Moskva. Det fanns inget om RW i hand personakt. Släktingar hade ej eftersökts eftersom det inte betraktades ändamålsenligt.

Fråga 15. Sådana brev förvarades som regel i fängelseakterna. Galitskij fortsatte sökandet.

Fråga 16. Det fanns ärenden om de flesta och de studerades i syfte att finna uppgifter om RW.

Zjuravljov sade att svar senare skulle överlämnas

på frågorna som överlämnats den 18 oktober. Framkom intressanta uppgifter skulle den svenska sidan genast underrättas.

Rörande intervjugruppens arbete överlämnades ordet till Ziborov, som redogjorde för arbetet. Det var fyra kategorier MGB-medarbetare som hörts: 1) MGB_Smersjmedarbetare med direkt anknytning till RW-ärendet, dvs Kartasjovs avdelning; 2) utredningsavdelningen för särskilt viktiga ärenden; 3) fängelseadministration; 4) ledande MGB-medarbetare från slutet av 40-talet.

Den svenska sidans önskemål gavs prioritet. Därtill tillfogades den sovjetiska sidans namn. Totalt hade ett sextiototal personers öden och adresser fastställt och i praktiken hade hittills 17 personer kunnat höras. Arbetet inleddes med en lista på tio namn, varav en visade sig avliden. Ytterligare en lista med nio namn upprättades. Samtliga dessa hade intervjuats.

Resultaten av intervjuerna fanns både på svensk och sovjetiskt håll och därför skulle inte dessa beröras närmare. Som resultat av arbetet kunde dock slutsatsen dras att ungefär 1947 inträffade någon händelse som förändrade den situation som tidigare rått i RW-ärendet. Härom vittnade bl a att biträdande enhetschefen Kulesjov utarbetat ett speciellt schema rörande kontroll av fångars förflyttning i inre fängelset. Meningen var att dessa personer skulle sitta isolerade eller tillsammans med andra personer som delat cell med RW.

En redan omtalad episod var också när en av Kartasjovs medarbetare fick order att överlämna ett paket med dokument till chefen för avdelning "A", Gertsovskij. På paketet fanns påskriften "material rörande arresterade nr 7, öppnas endast med MGB-ledningen tillstånd". Den intervjuade personen var övertygad om att detta material rörde RW.

Detta var huvudinformationen intervjugruppen lyckats få fram. Det skulle tilläggas att alla uppsökta pensionerade MGB-medarbetare förklarat sig villiga att samarbeta med kommissionen, men kategoriskt tagit avstånd från att deras namn skulle offentliggöras. Ett undantag var emellertid Nikolaj Fjodorovitj Adamov, med vilken filmaren Rodnjanskij redan spelat in ett samtal.

Ziborov ville också understryka att samarbetet i intervjugruppen varit mycket gott och praktiskt inriktat. Det hade varit en positiv erfarenhet och ett särskilt tack framfördes till kollegorna Nikolaj Michajlovitj Arzjannikov och Björn Lyrvall.

Det fanns nu behov att tala med ytterligare personer, kanske främst Abakumovs assistent Braverman, en av de ledande personerna i MGB och av Abakumov värderade medarbetaren Pitovranov samt kanske med tidigare Smersj-medarbetaren Tjisjnejsjij, även om den sistnämnde knappast haft med RW-ärendet att göra. Dessutom den person i de ursprungliga förteckningarna som gruppen av tekniska skäl ej talat med, Jendovitskij. Upprepade samtal med några av de hörda kunde heller inte uteslutas, inte minst gällde det Kopelanskij.

Det kunde också meddelas att en tidigare KGB-medarbetare spontant kontaktat kommissionen denna vecka. Denna person hade inga dokument som styrkte vittnesmålet, men berättade att han i början av sextiotalet delat kontorsrum med kollegor, vilka på 50-talet bl a sysslat med RW-ärendet. En av dem, avlidne Vladimir Jefimovitj Nedosekin-Stepanov berättade i början av sextiotalet i förtroende att han av en tillfällighet fått veta att RW den 17 juli 1947 arkebuserats anklagad för samröre med tyska underrättelsetjänsten. Samtidigt för att undvika förvecklingar av de svensk-sovjetiska förbindelserna hade alla dokument i ärendet utplånats. Denna information hade erhållits de senaste dagarna.

Magnusson tackade för redogörelsen och intervjugruppen för det utförda arbetet. Intervjuerna hade givit en del intressanta uppgifter, framför allt vad gällde förståelsen för hur Smersj arbetade under denna tid. De som intervjuats hade varit ganska öppenhjärtiga, men ändå kunde man inte räkna med att få fram alla uppgifter vid första tillfället. Kompletterande samtal skulle därför hållas. Det gällde Kopelanskij och minst fyra personer till.

Vad gällde Braverman - hade denne lokaliserats?

Guljajev sade att det fastställts att Jakov Michajlovitj Braverman, f 1908, 1951 dömts till 25 års fängelse och släppts den 13 februari 1976, varefter han sänts till byn Bolsjie Berezniki i Mordvinien. Personakten hade ännu inte återfunnits, den kunde ha förstörts. Braverman eftersöktes av

MVD-medarbetare och förhoppningen var att uppgifter om honom skulle komma under dagen.

Magnusson sade att vad gällde samtal med högt uppsatta MGB-medarbetare hade en lista överlämnats. Det gällde Semitjastnyj, Sjelepin, Bobkov. Hur skulle samtal ordnas med dessa?

Zjuravljev påpekade att dessa är privatpersoner och att det vore bättre med en gemensam hänvändelse från kommissionen än brev från MID eller KGB.

Magnusson stödde förslaget och hoppades att den sovjetiska sidan kunde utarbeta ett utkast, vilket Zjuravljev accepterade.

Arzjannikov undrade om samtalet med den sistnämnde uppgiftslämnaren spelats in, varpå Ziborov svarade att samtalet ej dokumenterats eftersom personen ifråga var beredd att samarbeta med kommissionen. Han var ännu ej 60 år, kunde ställa upp vid ett plenum i arbetsgruppen.

Magnusson sade att dennes version var snarlik med tidigare versioner som cirkulerat, varvid von Dardel påpekade att det också talats om värvningsförsök osv.

Nikonov erinrade om att inga direkta uppgifter återfunnits i arkivet förutom Smoltsovdokumentet. Kanske skulle man aldrig hitta några.

Arzjannikov sade att om RW gått med på samarbete då hade informationer om honom funnits. Eftersom inget fanns, hade han sagt nej.

von Dardel föreslog att det nya vittnet skulle höras i den mindre intervjugruppen.

Arzjannikov sade om intervjuarbetet att han knappast trott att någon avgörande information skulle komma fram denna väg, men att han deltagit för att förvissa sig om huruvida KGB verkligen på allvar avsåg ta itu med ärendet, eller om det fanns grund för misstanken att KGB i det fördolda motarbetade utredningen. Det kunde efter denna första intervjuomgång bestämt sägas att misstanken var ogrundad. Några förbjudna ämnen fanns inte, de pensionerade medarbetarna gjorde sitt bästa för att hjälpa till, vilket dock kanske inte kunde sägas om KGB's inställning när det gällde alla ärenden.

Intrycken från samtalen var vidare att de intervjuade inte förvarnats och att KGB's utskrifter av inspelningarna var korrekta, med vissa förklarliga mindre felstavningar av t ex namn.

Det fanns inga tveksamheter om det ärliga uppsåtet hos dem som deltog i detta arbete. Nu var det viktigt att inte höra personer i periferin utan koncentrera sig på de som arbetat i centrum, i synnerhet vore Braverman en viktig källa. Kanske kunde man överväga idén att samla några äldre medarbetare och hoppas att de kunde minnas mer tillsammans om atmosfären blev den rätta.

Magnusson föreslog att intervjugruppen nu fortsatte arbetet med hänsyn tagen till de synpunkter som uttalats, naturligtvis under förutsättning att gruppens medlemmar ansåg att de hade tid. Några svårigheter rörande medarbetarnas önskemål om anonymitet kunde man inte se från svensk sida.

Rörande offentliggörande av innehållet i samtalen kunde denna fråga diskuteras senare.

Zjuravljev delade denna uppfattning och konstaterade att gruppen kommit igång bra, men att några stora nyheter tyvärr inte framkommit.

Nästa fråga på dagordningen var arkivarbetet. Mycket hade gjorts, men, som herr Galitskij visat återstod åtskilligt arbete. Detta skulle drivas till sitt logiska slut. Kanske var det möjligt att vid nästa möte börja analysera arbetet vad avsåg innehållet och diskutera fortsatta handlingsvägar.

Magnusson sade att det var svårt att säga hur lång tid arkivarbetet skulle ta, men att en analytisk diskussion givetvis kunde föras. Ett tack skulle framföras till MID's arkivarbetare för biståndet vid ambassadör Berners och det egna besöket i arkivet. Genomgången av materialet från 1947 och 1956-57 var mycket intressant och kompletterande frågor hade framförts skriftligen. Det kunde konstateras att Molotovs och Serovs PM från 1956 var exempel på sådant bakgrundsmaterial som den svenska sidan efterlyst. Kanske fanns någon medarbetare till dessa som kunde ge närmare upplysningar.

Den svenska sidan såg fram emot att erhålla kopior av materialet. Det skulle också vara intressant att ta del av specificerat material efter 1961, främst vad avsåg Mjasnikov/Svartz-affären 1961-65, samt Kaplan/Kalinskij från slutet av 70-talet. Från svenskt håll övervägdes möjligheten att ge någon svensk historiker uppdraget att närmare studera det avhemligade materialet. Förhoppningsvis skulle det

inte möta något hinder.

Det var en paradox att MID först i februari 1947 fick bekräftelse på att RW befann sig i Sovjetunionen, medan ambassadör Kollontaj till utrikesminister Gunthers fru redan våren 1945 sagt att så var fallet. Vidare noterades att i akten fanns uppgifter om brevväxling MID/avd chefen Gribanov på KGB 1956 rörande ett vittnesmål från en Sjirjagin i Charkovs oblast. Dock saknades dennes brev. Kunde detta spår följas upp?

Vidare tillades att den svenska sidan gärna önskade studera relevanta akter ur KGB's arkiv, vilket redan vid förra mötet erbjudits, men av tidsskäl ej kunnat genomföras.

Det fanns ytterligare några "udda" frågor: Der gällde affären Mjasnikov/Svartz (dokument överlämnades till sovjetsidan). Önskemålet att träffa kollegor till Mjasnikov framfördes, liksom möjligheten till samtal med MID-medarbetaren Vladimir Semjonov.

Zjuravljev sade att denne som varit vice utrikesminister alltjämt var i livet, men svårt sjuk.

Magnusson frågade om något speciellt registreringskort rörande fingeravtryck existerade. Hade man sökt efter RW's fingeravtryck?

Nikonov sade att fingeravtrycken alltid förvarades i persondossieren, varpå von Dardel undrade om det skulle hjälpa om RW's fingeravtryck överlämnades.

Kozlov sade att daktokort gjordes vid arrest i några exemplar, varav ett gick till personakten, ett till undersökningsakten och ett till en informationsbank, för att utarbeta den sk. daktoformeln. Idén var intressant - om RW's fingeravtryck kunde överlämnas skulle de kontrolleras mot databanken, som kontrollerades av MVD. KGB hade ingen, och hade aldrig haft, någon egen informationsbank.

von Dardel tog upp ytterligare ett som han sade udda spår. Det fanns uppgifter om att RW efter 1947 hållits i sträng bevakning tillsammans med polska fångar, vilka arresterats 1938. Det rörde sig om medlemmar ur det polska kommunistpartiet i exil (lista överlämnades till den sovjetiska sidan). Fler namn kunde lämnas senare.

Nikonov övergick till presentation av dokument som återfunnits på senare tid. Det fanns förhoppning om att mer skulle komma fram. Det rörde sig om 16 nya dokument (se bilaga). Rörande uppgiften att Kopelanskij förhört RW men ändå inte vidgått detta vid samtal med intervjugruppen framhölls att kallelse till förhör med högt uppsatt MGB-tjänsteman kunde maskeras genom att i registreringsböckerna ange en lägre tjänsteman. Vidare fälldes kommentaren rörande registreringen av Abakumovs brev till Molotov (nr 3044-A) att brevet efterfrågats i centralkommitténs och ministerrådetsarkiv, men att det närmaste man kunnat återfinna var brev nr 3045-A i ministerrådsarkivet, men att detta inte hade med RW att göra. Brevet borde ha funnits i tre exemplar, original, kopia i MGB's sekretariat samt kopia i avdelningen som framställt brevet, nämligen tredje

huvudstryelsen.

Magnusson tackade för de nya dokumenten och ville särskilt uppmärksamma de arkivmedarbetare som lagt ned tid och kraft för att finna dessa dokument. Den första frågan gällde huruvida luckan i dokumentet rörande uppgifterna om beskickningarna i Budapest tydde på att utrymmet lämnats tomt eller att något utplånats.

Nikonov sade att man visserligen bara återfunnit en kopia av dokumentet, men att det var en passage i skrivelsen som lämnats tom. Ibland tillämpades praxis att helt utelämna viktiga ord för att för hand tillskriva dessa endast på originalhandlingen.

Magnusson frågade om man från sovjetisk sida efter de nya fynden på nytt talat med Kopelanskij, varpå Nikonov svarade att det hade skett, men att denne höll fast vid sin ursprungliga position.

Arzjannikov frågade om den förnyade intervjun skett öga mot öga, varvid Ziborov bekräftade att så var fallet men att Kopelanskij inte sade sig förstå ursprunget till registeranteckningarna och var beredd att skriftligen intyga sitt vittnesmål.

Kozlov tillade att inkallande till förhör följde stränga regler, och inte sköttes av en slump. En speciell begäran ifylldes skriftligen av förhørsledaren, varefter blanketten sändes till häktet. Med Kopelanskij var det nödvändigt att tala igen.

Magnussen höll med härom och sade att det var viktigt att Kopelanskij förstod att han inte skulle

råka illa ut.

Ziborov förklarade att han vid sitt sista samtal med Kopelanskij i femton minuter försökt förklara just detta, dock utan framgång.

Arzjannikov konstaterade att Kopelanskij levde kvar i det gamla systemet. Vid det första samtalet var det tydligt - trots att det handlade om händelser i det förflutna sände han ut sin hustru ur rummet för att hon inte skulle höra.

Galitskij instämde i Arzjannikovs syn på den psykologiska faktorn. Ett exempel var samtalet med chefen för krigsfångestyrelsen Sapromenko under Katynutredningen. Vad gällde Kopelanskij måste en logisk kedja upprättas som visar för honom att han verkligen var med, tex referenser till Birman som förhöordes av Kopelanskij den 2 februari 1946. Dokument om hur material om denne lämnas till Kartasjov finns av den 24 mars 1945 med underskrift av Lefortovochefen Ionov samt dennes sekreterare Malinin. Den senare var alltså i livet. Vidare måste klargöras att det verkligen inte var enkelt att kalla någon till förhör, på standardblanketten skulle anges vem begäran lämnades till, till vilket kontor fången kallades, namn på förhørsledare, underskrift av denne osv. Kopelanskijs säkerhetsgräns var högre än känslan för den medborgerliga plikten.

Kozlov tillfogade att han kanske uppträdde så säkert därför att han visste att dokumenten utplånats.

Galitskij återgick till von Dardels fråga om polackerna. Frågan skulle undersökas men de anhängna polackerna registrerades ej i kartotek förrän 1941.

Nikonov påpekade att flera av namnen var välkända. Många arkebuserades genast 1938, men andra skulle kontrolleras eftersom där också fanns okända personer. Mer information om dem behövdes dock.

von Dardel sade att han var medveten om att vissa arkebuserats, samt att han skulle söka få fram mer uppgifter. Ett tack framfördes också för de överlämnade dokumenten. Hur långt fram i tiden hade undersökningar genomförts?

Nikonov sade att prövningen omfattade åren 1945-47, varpå von Dardel undrade om den kunde utsträckas till 1950.

Vinogradov sade att registreringsböckerna egentligen skulle förstörts för länge sedan, och att vi fick vara tacksamma att instruktionerna om dokumentförstöring inte följts i detta fall. Också den senare perioden som von Dardel nämnt skulle studeras. (Svenska delegationen fick påföljande dag se dessa liggare vid besök i KGB's arkiv)

von Dardel sade att man vid Vladimirundersökningen efterfrågat registreringsjournaler, men fått beskedet att de inte fanns där. Var kunde böckerna från 1950-56 finnas?

Vinogradov sade att Vladimirjournalerna ej kunde finnas i KGB. Fängelset sorterade under MVD och journalerna borde finnas i lokala MVD.

Kozlov sade att man där förmodligen följt instruktionerna.

Guljajev sade att det inte kunde uteslutas att något återfanns där. Dock skulle man betänka att i inre fängelset satt de viktigaste fångarna och omsättningen var förhållandevis liten. I Vladimir var rörelsen mycket stor och det stod klar för var och en vilket arkiv som skulle behövas om allt skulle sparas. Inte desto mindre skulle ny förfrågan riktas till alla arkiv i Vladimirs oblast i synnerhet vad gällde information från perioden efter 1947.

Frågan om daktokort hade för övrigt helt riktigt tagits upp av von Dardel och Kozlov.

Arzjannikov undrade om det fanns tio fingrars avtryck, vilket Magnusson trodde vara fallet.

Zjuravljev sammanfattade i korthet dagens möte och det överenskomms att KGB påföljande dag skulle visa förrådsrummet i arkivet samt att MID skulle ta emot den svenska delegationen i sitt arkiv.

Magnusson tog upp publicitetsfrågan, samt SKL-experterna. Vad gällde de senare kunde de komma när som helst från mitten av november. Vad gällde publiciteten skulle den svenska utrikesministern preliminärt informera i Riksdagen den 7 november om de senaste dokumentfynden. Kanske kunde övervägas att ge viss information om arbetet till pressen dessförinnan.

Zjuravljev sade att det från MID inte fanns någon invändning mot att innehållet i dokumenten

offentliggjordes. Till pressen kunde informationen utformas som ett gemensamt uttalande, eller gemensam briefing eller var för sig.

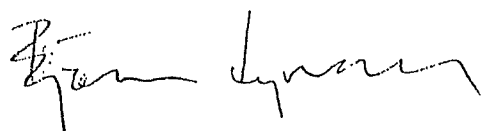
Magnusson sade att det skulle komma frågor efter utrikesministerns uttalande, men att vi avsåg att vara ganska försiktiga, men att ändå ge information om intervjuarbetet osv.

Zjuravljev föreslog att frågan kunde diskuteras närmare om några dagar. Ingentida sidan hade något att dölja, men konfidentialitet skulle upprätthållas om t ex namnen på de intervjuade.

Det skulle vara svårt att vänta till efter ministerns uttalande. Båda sidor fick lämna information som ansågs rimlig.

Magnusson höll med om det.

Parterna överenskom därefter preliminärt att hålla nästa plenarmöte i Stockholm första veckan i december och utbytte artighetsbetygelser för ett konstruktivt och givande sammanträde.

Björn Lyrvall

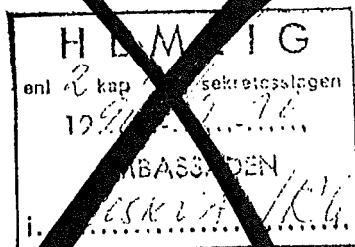
SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

74/19000
Bil. till hbt. 1991-11-11
Moskva
Bil. till hbt. 1991-10-11
1991-10-11

PROMEMORIA

Handl: Min H Magnusson

1991-09-30

HEMLIG

Svensk-sovjetiska arbetsgruppen rörande Raoul
Wallenbergs öde - kompletterande frågelista
(1 bil.)

Tilläggsfrågor till lista överlämnad den 17 april 1991.

1. Den svenska sidan kommer vid nästa möte med arbetsgruppen direkt till berörd KGB-medarbetare ställa kompletterande frågor rörande omständigheterna kring påträffandet av Raoul Wallenbergs tillhörigheter. Det vore även värdefullt få se det rum där föremålen uppges ha påträffats.
- 2.
3. Det har svarats att inga andra dokument om RW:s död (än Smoltsovrappporten) har påträffats. Har man då också undersökt om det skulle kunna finnas bevis om kremering eller begravningsplats?
4. Det uppges från KGB:s sida att det finns flera

Exp. 911003 KL

exempel på att person- och fängelseakter saknas. Om så är fallet, måste det inte finnas antecknat beslut att dessa akter förstörts? Detta är väl den normala rutinen? I Vladimir uppgavs att fängelseakter för tidigare politiska fångar alla hade överförts till KGB i Moskva. Stämmer detta? KGB menar att RW ej kan ha registrerats under falskt namn eller nummer eftersom han på flera akter omnämns under sitt rätta namn. Är det trots allt inte möjligt att så kan ha skett under en viss period och kanske framför allt efter juli 1947 om han då ännu var i livet. Det skulle vara av intresse att få veta något mer om den tidens principer och praxis för "numrerade" fångar. Vem fattade beslut om att registrera en fånge under nummer? Hur verkställdes denna politik? Vem spårade de numrerade fångarna? Kunde de "försvinna" i det sovjetiska systemet? Med tanke på att RW var en särskilt viktig och speciell fånge, vore han inte en naturlig kandidat att i ett visst skede bli numrerad. Fanns ett särskilt register över fångar med nummer eller falskt namn?

Överhuvudtaget vore det av värde att erhålla ytterligare upplysningar rörande fängelseakten och arkiveringssystemet för en fånge. Det bör ju normalt även finnas en rad andra olika akter såsom finansiell akt, kanske t o m arkiv för boklån på fängelsebiblioteket.

5. KGB har påträffat kort i registreringsjournal om förflyttning av fångar till förhör som gäller RW och WL (Wilmosz Langfelder). Var kan man finna förhørsakter eller annat material om förhören?

- 6.

7. Det vore, som KGB redan angivit, intressant veta hur vice KGB-chefen Lunjevs brev till MID rörande WL följdes upp. Fick ungerska regeringen något svar?
-

Kommissionens önskemål:

- 1.
2. (Ambassaden återkommer)
- 3.
4. KGB har uppgivit att det endast i Grossheim-Kriszkos undersökningsakt finns uppgifter om RW (från förhör). Kan det tänkas att förhørsprotokoll, särskilt från de korta förhören den 27 juli 1947 med flera av RW:s medfångar, förvaras på någon annan plats? Det gäller särskilt Kitschmann, Tillesen och Rodde. Om materialet har förstörts finns inte detta antecknat någonstans?
5. När man samtalar med äldre MGB-medarbetare är vi givetvis intresserade av att de namnger ytterligare personer som skulle kunna veta något om RW. Av särskilt intresse torde de tolkar som bistod vid förhör vara. Generalen Karbulov förhörde den 27 juli 1947 Huber. Finns efterlevande till denne i livet?
6. Operativa akter kanske kan finnas i arkiv nr 451, Centrala arkivstyrelsen (jfr brev från ambassaden till Herr Bakatin).

Frågor överlämnade den 4 september 1991

B 1 (Svenska sidan återkommer härtill)

- 2 Kan bakgrundsmaterial till 1947 års sovjetiska note resp Gromykos memorandum 1957 finnas på någon särskild plats, t ex KGB-ordförandenas särskilda arkiv (eller SUKP:s generalsekreterares särskilda arkiv)?

Herr ✓ Bakatin sade vid mötet den 4 september att en intern KGB-promemoria bekräftar den officiella versionen av RW:s död 1947. Det skulle vara intressant att få en närmare redogörelse för innehållet i denna promemoria. Den kanske t o m kan göras tillgänglig.

Vi avvaktar med intresse vad som kan komma fram från MID:s arkiv.

3. Vi avvaktar här kompletterande svar.

4.

5. Viss komplettering/precisering?

6.

7. Uppgifter från Mihail Tolstoj-Kutuzov som ger karaktäristik av RW, kan de finnas i operativa agentdossierer el.dyl? Vi avvaktar ev. kompletterande material.

N Y A F R Å G O R och frågor föranledda av
överlämnade dokument

Ambassaden vill först erinra om de frågor som ställdes muntligt vid arbetsgruppens möte den 26 september.

1. Det vore värdefullt att få ett index och en utförlig förteckning över alla potentiella källor för vittnesmål och dokumentära bevis. Varje berörd myndighet (KGB, MVD m fl) bör identifiera alla relevanta arkivreferenser inom sin resp jurisdiktion, förbereda en lista på alla tjänstemän som någonsin kan ha haft ansvar för eller anknytning till RW-ärendet (förutom de som redan namngivits), ev. också "korsreferenser" på förteckningen för personer från olika myndigheter.
2. KGB och andra berörda myndigheter bör definiera och förklara politik och praxis vad gäller gripande, anhållande, rättegång, fängslande för en person som RW (utländsk diplomat/politisk fånge/krigsfånge). Uppgifter härom skulle utgöra en bra referenslista och checklista. Någon äldre arkivmedarbetare kanske kan ge värdefulla upplysningar härom. Likaledes vore det bra erhålla upplysningar om tillvägagångssättet vid undersökning av sådana personer (såväl säkerhetsrelaterade som information om "brotts"-utredning).
3. Det vore värdefullt att ta del av olika typer av akter (fängelse-, undersöknings-, person-, operativakt m.m.) rörande Gogoberidze och Kalinski (Vladimir och ev. tidigare).
4. En mycket intressant uppgift är att allmänna

åklagarämbetet skall ha öppnat en akt om RW 1988 men stängt den kort tid därefter. Varför öppnades en sådan 1988? Varför stängdes den så hastigt? Enligt några åklagare skulle den ha stängts därför att man inte kunde finna några bevis på att ett brottsmål förelåg och att man därför saknade jurisdiktion fortsätta.

Är det i själva verket inte tvärtom? Är inte arrestering/fängslande utan laga grund/anklagelser eller rättegång alltid grund för en utredning? Är inte åklagarämbetet skyldigt att utreda lagenligheten i sådana fall? Man övervägde att akten ånyo skulle öppnas. Skedde så, om icke, varför? Har åklagarämbetet något material om RW?

- 5.
6. Var och när hade de dokument påträffats som överlämnats av KGB-ordföranden Bakatin den 4 september?
7. Varför saknas flera sidor i det sista av de tre förhørsprotokollen med Grossheim^s-Kriszko (Thomsen)?
8. Kan KGB officiellt (skriftligen) meddela att Hans Lojda är löst från det tysthetslöfte som nämns i hans brev från den 25 januari 1953?
9. Det skulle vara av intresse att få veta om följande arkiv existerar och om de i så fall undersökts med avseende på ev. uppgifter om RW:
 - Stalins privata arkiv
 - Berijas efterlämnade papper
 - KGB:s (MGB:s) dossier om värvning av spioner (om man försökte värva RW)

- Anklagelseakten mot Abakumov/Berija
- Militära åklagarämbetets arkiv
- Smersj. arkiv
- Arkiv från fängelsesjukhus (Ljubjanka, Lefortovo, Butyrka, Vladimir)
- Register från mentalsjukhus nära Moskva (med anledning av Mjasnikovs påstådda uppgifter om RW 1961)

10. Var cell nr 7 i Ljubjanka (1947) en sjukcell?
11. Finns förre vice ordföranden för KGB (Lunjev) (1957) i livet?
12. Vi skulle vilja att KGB också efterforskade person-/undersöknings-/fängelse-/operativa akter rörande Weidling, Roedel, Mohnke, Voss.
13. Har KGB gått igenom personakter för äldre medarbetare? Där borde det väl framgå i vilken mån någon haft att göra med fallet RW.
14. Förhørsledaren Kuzmisjin genomförde den 27 juli 1947 en rad förhör med RW:s medfångar. När dog han? Finns släktingar i livet? Vad står i Kuzmisjins personakt?
15. Enligt Richter upprättade RW i februari 1945 en skrivelse på tyska till fängelsedirektören i Ljubjanka och 1946 en skrivelse till Stalin där han krävde att bli förhörd. Kan dessa finnas bevarade?
16. Finns akter på personer i bifogade lista (några av dem har redan beaktats)?
- 17.

18.

19.

H Magnusson/rk

Bil. till hbr. Magnusson
Hallgren 1971-10-17

15.10.91.

Ytterligare frågor rörande Raoul Wallenberg, inför svensk-sovjetiska arbetsgruppens andra möte

1. Det vore av särskilt intresse kontrollera identiteten av nummerfångar i Butyrka och Vladimir under perioden 1948-1955. Detta kan kanske göras gemensamt.

2. Frågan om förekomsten av olika arkivakter för RW:s medfångar bör klarläggas fullständigt. Det gäller alltså personakt, fängelseakt, operativakt och undersökningsakt för de personer som hittills namngivits. Har fängelseakter från Vladimir överförts till Moskva och finns de nu tillgängliga i KGB?

3. Svenska sidan önskar sammanträffa med sådana äldre arkivmedarbetare som kan ge en heltäckande beskrivning av hur uppgifter om krigsfångar dokumenterades under slutet av 40-talet (i olika skeden av undersökningen) samt ge en förklaring till avvikelser. Särskilt intressant vore det att träffa sådana medarbetare till Gertsovskij som kan kasta ljus över hanteringen av RW:s tillhörigheter (om Solovovs berättelse är riktig).

4. Personer som det vore värdefullt att samtala med på lämpligt sätt är också:

- Sjeljepin
- Viktor A. Smoltsov (Smoltsovs son)
- Mjasnikovs sonson?
- Major Tjevorkin, Smersj (förhörde Thomsen)
+ den som förhörde Thomsen 26/5-47 (förhørsprotokoll nr 3)
- Svertjuk (Smersj)
- Vakter och annan personal i Lefortovo, Ljubjanka, sjukvårdspersonal i dessa fängelser och i Butyrka resp Vladimir.

16.10.91

H Magnusson/rk
1991-10-16

Bil. 2 till hbr. Magnusson
Hälsning 1991-10-17

Frågor med anledning av genomgång v MID:s arkiv

1. Det vore värdefullt om ansträngningar kunde vidtas för att få fram Abakumovs brev till Molotov den 17 juli 1947. Kopia finns kanske i KGB?
2. Gromyko bad den 13 oktober 1954 i ett brev till KGB-chefen Serov denne att informera honom när och under vilka omständigheter RW avlidit. Detta är första gången det sägs rent ut i dokument som har påträffats i MID:s arkiv att RW skulle ha avlidit. Vilka uppgifter kan då Gromyko haft till sitt förfogande?
3. I KGB måste det 1956 ha funnits arkivmaterial rörande RW, material som legat till grund för de förslag till svar till svenskarna som underställdes centralkommittén. Molotov och Serov skriver ju att de tyska krigsfångarnas uppgifter i mycket sammanfaller med de faktiska omständigheterna kring RW:s arrestering och vistelse i fängelse. I ett utkast till bilaga som ej godkändes av centralkommittén ges en något annorlunda version rörande Abakumov, RW:s fängelsevistelse och död än den som framgår av Smoltsov-rapporten och Gromykos memorandum. Bl a sägs att Abakumov anklagade RW för spioneri. På vad grundades detta utkast?
4. Fanns någon medarbetare med vid det möte Serov och Molotov hade några dagar efter den 16 april 1956? Det vore av värde få träffa de tjänstemän som deltog i handläggningen av RW-ärendet i MID och KGB 1947-57.

5. Vilka arkiv har hittills genomsköts? Kan det tänkas finnas ytterligare arkiv där material av intresse kan återfinnas (förutom op 451)?

6. Akter om Roedel, saknas de fullständigt? Akter från det läger där han senare satt?

7. I Vladimirfängelset befann sig på 50-talet fångarna Brugger, Mülle, Rehekampf, Goaze, Makinen, Kuprijanov, Schoggle, Kruminsj och Lalikov. Dessutom fanns där den sovjetiske fången Gogoberidze som till Mülle och Rehekampf skall ha sagt att RW fanns i corpus II i början av 50-talet. Mera osäkra uppgifter talar om cell 23, korpus II, sjukhusblocket. Brugger uppger att RW tidigare varit i Verchne, Uralsk och kom till Vladimir först 1955. Det skulle vara intressant att studera olika akter för ovannämnda fångar.

8. Ambassaden har redan frågat om man undersökt Stalins arkiv. Denna fråga blir än mer intressant mot bakgrund av de äldre MGB-medarbetarnas uppgifter att ärenden som kom till Stalin (dvs. akter?) så att säga "försvann".

9. I försvarsministeriets arkiv saknas underrättelse-rapporter från 30:e skyttekåren i Budapest från tiden 14-27 januari 1945 (enligt journalisten Kartsev) Var kan de finnas?

PM Lyrvalf
Bil. till till.
Moshva 1991-11-11

Sovjetiska delegationen vid andra mötet i
RW-arbetsgruppen

Sergej Zjuravljov, ordförande, vice avdch MID

Vjatjeslav Nikonov, KGB SSSR

Andrej Ziborov, KGB SSSR

Vladimir Vinogradov, KGB SSSR

Aleksander Kozlov, KGB RSFSR

Nikolaj Michajlovitj (efternamn okänt), KGB SSSR

Vladimir Guljajev, MVD SSSR

Sokolov, MID SSSR

Igor Demko MID SSSR, sekr

Aleksander Chapel, MID SSSR, tolk

Galitskij, militärhistoriker

Bilaga

PH
Bil. till HBT. Lyrvall
Kronha 1991 11 11

Svenska delegationen vid andra mötet i RW-arbetsgruppen

Hans Magnusson, ordförande

Guy von Dardel

Carl Persson

Martin Hallqvist

Björn Lyrvall, sekr

Magnus Dahnberg, tolk

Marvin Makinen, rep. för Internationella RW-kommissionen

Pol I/Cederin/hi

Ärendet

Wallenbergmötet

Datum

1991-11-29

Avd

Grupp

Mål

Adress

Ambassaden Moskva Dnr.....

Text

B R Å D S K A N D E

Re Wallenbergmötet. Från pol 1.

PRIMO. Möte för Magnusson inbokat med kabinettssekreteraren onsdag kl 12.00-12.15.

SECUNDO. Beträffande flygbiljetterna kommer SAS i Moskva att under måndagen ta kontakt med ambassaden, med Lyrvall eller Dahnberg. Ifall ej, tar ni själva kontakt. Bokningsnummer är RG 303.

Cabinet

Avsändningsort

Pol I/Cederin/hi

Ärende

Arbetsgruppsmöte om
Wallenberg 5-6 december

Datum

1991-11-29

Dnr

Avd

Grupp

Mål

Adress

Ambassaden Moskva

Text

Re arbetsgruppsmöte om Wallenberg 5-6 december. Från
pol 1.

Ser tacksamt fram emot att under dagen ta emot ett
slutgiltigt besked om namnen på Sovjetdelegationens
medlemmar.

Cabinet

Ifylles av telegramexpeditören

P 2 E 1

(P2)

h5-
hth gold
Ch pol 1, 2
Hjelt om K
leif pol 2
Wahlström, handa RD
RIS

MSG NO: 911202-490

ARCHIVE COPY

DISTRIBUTION STATUS AT: 1991-12-02-15.38

TO:

one

STATUS:

TIME:

DIARY NO:

UD/POL 2
UD/POL 1

M

DISTRIBUTED
DISTRIBUTED

1991-12-02-15.38
1991-12-02-15.38

FROM: STRASBOURG

POSTED TIME: 1991-12-02-15.37

MSG NO: 911202-490

=LIST
UD/POL 2
UD/POL 1
+

DELEGATIONEN STRASBOURG 1991-12-02

UD STOCKHOLM

395. FOER POL 2 (ER-SEKTIONEN) OCH POL 1 (HALLQVIST).
RE WALLENBERG-FRAAGAN I EUROPARAADET. VAART FAX 326. ✓

P R I M O
EUROPARAADETS PARLAMENTARISKA FOERSAMLING ANTOG DEN 25 NOVEMBER 1991
DEN RESOLUTION OM WALLENBERG-FRAAGAN SOM FOERESLAGITS I
FOERSAMLINGENS RAPPORT FRAAN 13 MAJ 1991 (INSAEND MED VAART
AABEROPADE).

I RESOLUTIONEN INBJUDS ('INVITES') SOM BEKANT DE SOVJETISKA
MYNDIGHETERNA ATT AANYO UNDERSOEKA OMSTAENDIGHETERNA KRING WALLENBERG
OCH HANS CHAUFFOER LANGFELDER SAMT ATT OTVETYDIGT ('UNAMBIGUOUSLY')
UTTALA SIG OM DERAS OEDE.

S E C U N D O
VID DISKUSSIONERNA REDOGJORDE FOERSAMLINGSPRESIDENTEN ANDERS BJOERCK
FOER DE SENASTE UPPGIFTER SOM FRAMKOMMIT I SAMBAND MED DE

ORIGINAL TELEGRAM

ORIGINAL TELEGRAM

ORIGINAL TELEGRAM

--	--	--

SVENSK-SOVJETISKA KONTAKTERNA.

T E R T I O

FOERSAMLINGEN BESLOET AVSLUTNINGSVIS ATT DESS JURIDISKA UTSKOTT
FORTSAETTER ATT FOELJA FRAAGAN OCH ATT TA UPP AERENDET AANYO VID EN
SENARE SESSION.

LARSSON

DELEGATIONEN STRASBOURG KL./LH

- End of printout

ORIGINAL TELEGRAM

ORIGINAL TELEGRAM

ORIGINAL TELEGRAM

Se dns UD 2018/20399/EC

F Ö R T E C K N I N G

Över kopierade dokument som överlämnats
till den svenska sidan vid kommissio-
nens möte den 5 december 1991

1. 1945-01-23
Sammanställning över arresteringar som gjorts av kontraspionaget "Smersj" vid andra ukrainska fronten.
2. 1945-02-06
Notering angående LANGFELDER ur registreringsjournal över fångars ankomst till Inre fängelset.
3. 1945-02-08
Notering angående WALLENBERG ur registreringsjournal över kallelse till förhör av Inre fängelsets fångar.
4. 1945-02-09
Notering angående LANGFELDER ur registreringsjournal över kallelse till förhör av Inre fängelsets fångar.
5. 1945-03-20
Kopia på kvitto nr 265 från Lefortovo-fängelset med bifogad förteckning över LANGFELDERs tillhörigheter. På dokumentets baksida finns en anteckning: "Sakerna har mottagits tillfullo 47.07.23 Underskrift".
6. 1945-04-27
Notering angående arresterad nr 7 ur registreringsjournal över kallelse till förhör av Inre fängelsets fångar.
7. 1945-04-28
Notering angående WALLENBERG ur registreringsjournal över kallelse till förhör av Inre fängelsets fångar.
8. 1947-03-02
Rekonstruering av handskriven notering ur alfabetisk journal över mottagande och återlämnande av Inre fängelsets fångars tillhörigheter (under bokstaven "V").
9. 1947-05-26
Vittnesmål av G G GROSSHEIM, densamme som H V TOMSEN, tjänsteman på den diplomatiska legationen i Budapest (fortsättning s. 57-66 enligt svensk begäran).
10. 1947-07-22
Notering angående LANGFELDER ur registreringsjournal över kallelse till förhör av Lefortovofängelsets fångar.
11. 1947-07-23
Rekonstruering av handskriven notering i alfabetisk journal över mottagande och återlämnande av Inre fängelsets fångars tillhörigheter (under bokstaven "L").

336/040
91 06 04-04 2 (fingert
datum) 2 december 1991
P 2 EUT Fält Lundberg. Od
Pol kontakt
med
Inchast för
hans bidrag.
AE

Martin Hållqvist
UD pol 1
Box 1621
103 23 Stockholm

Angående Raoul Wallenberg

Som jag nämnde i telefonsamtal denna eftermiddag ingår jag i en studiecirkelli Uppsala som går igenom tillgängliga dokument om Raoul Wallenberg. Inför det svensk-ryska mötet 5 december vill jag hänvisa till bifogade dokument som tycks motsäga att W. skulle ha dött i juli 1947.

Det första avser en viss Henry Thomsen, som från cell 86 i Lefortovo-fängelset genom knackningar skall ha fått veta att W. fanns i samma byggnad. Som framgår av de småskaliga kopiorna har knackningskontakten daterats till "någon gång efter år 1947 i varje fall säkert efter det han införts i cell n:r 86".

Det andra gäller Roland Gottlieb, som i slutet av 1947 också via knackningar fick höra att W. satt i Lefortovo liksom han; presensformen är dock osäker.

För det tredje vill jag dra fram F. Bayer, som tyvärr bara har en andrahandsuppgift. Hans cellkamrat som var löjtnant skall ha suttit med Wallenberg i Lefortovo kring årsskiftet 1947/48.

Alla dessa vittnesmål härstammar från mitten av 50-talet, innan Smoltsovrannporten offentliggjordes 1957. Tillsammans utgör ju dessa av varandra oberoende utsagor en stark indikation på att W. satt i Lefortovo 1947 och även efter juli månad. Det skulle vara intressant att veta vad ryssarna säger om detta. Håll mig gärna underrättad.

Med tack på förhand

Lars Lundberg
Lars Lundberg

Stockholmsvägen 26 A^{II}

195 30 Märsta

tel.: 0760/175 51

168 75

motifs, et je désirerais dans la mesure du possible, que le gouvernement suédois en France, intervienne auprès des Autorités Militaires et Juridiques Françaises.

Dans l'espoir de voir ma demande prise en considération, veuillez agréer, Votre Excellence, l'assurance à ma déférente et très distinguée considération.

/ss/ R. Wallenberg

Ambassade de Suède, Paris

A Archive pour mémoire.

Frågor till Franco Trandafilo.

Inläm. 1953 10 5 2441937
Dokument 1937
STATSPOLISEN

Ex. nr. /

- 1/ Kan Trandafilo erinra sig, om han under vistelsen i Iefortovskaja hörde uttalsas, att det fanns någon svensk i fängelset under tiden 1945 - 1950 ?
- 2/ I så fall, hur erhöill han detta meddelande, och fick han några närmare detaljer om denne svensk?
- 3/ Talade han efter frigivningen med de Mohr om sin eventuella kännedom om svensken, eller talade de Mohr om att han hört något om någon svensk i de ryska fångelserna ?
- 4/ När ägde i så fall detta samtal rum? Skedde det innan de Mohr hade någon kontakt med svenska representanter?
- 5/ När träffade Trandafilo Henry Thomsen, och var ?
- 6/ Vad berättade Thomsen om sig själv?
- 7/ Berättade han något om Wallenberg eller om någon annan svensk, som skulle ha befunnit sig i Iefortovskaja?
- 8/ Berättade han eventuellt något om att han hört, att någon eller några svenskar skulle ha befunnit sig i Iefortovskaja ?

Anledningen till att jag skulle vilja ha dessa frågor besvarade av Trandafilo är, att det kan finnas en svag misstanke om, att påståendet om att Wallenberg befann sig i Iefortovskaja kan bero på ett misstag. Om vi utgå ifrån, att Grossheim "telegraferat" ut en färgrik historia om

sitt uppdrag i Budapest och med sin tämligen starka fantasi själv tilldelat sig en diplomats ställning, så kan detta "telegrafmeddelande" ha reläts ut och dels återgått till Grossheim och dels nått andra personer, t.ex. de Mohr och XXXXXXXXXX. Det torde väl heller inte vara alldeles utslutet, att Grossheim "telegraferat ut" en del historier om Wallenberg och dennes räddningsaktion bland judarna. På så sätt kan ett förvanskad meddelande ha tagit form. Jag har velat framhålla denna hypotes, så att man inte må alltför bergsäkert utgå ifrån, att Wallenberg förvarats jus i Lefortovskaja. Mycket hånger naturligtvis på Hilles berättelse. Skulle han på något sätt kunna besträva, att Wallenberg befunnit sig i Lefortovskaja, så ligger ju saken bättre till. Det förefaller mig underligt, att Hille icke yttrade något om Wallenberg för Grossheim. Dock kan det ju ha berott på, att han själv tänker begagna sig av detta trumfkort antingen för en artikelserie eller för att göra sin ställning så god som möjligt, inför svenska myndigheter eller Wallenbergs familj.

Stockholm den 23 januari 1954.

Offr. förskickat

P.M.

Jan. 25 10 5 24 1954
Don 2. 1954
STATSPOLISEN

4 ex. /
Ex.nr. /

Sedan meddelande inkommit från beskickningen i Köln om att den på B-avdelningen i Budapest under år 1944 och i början på 1945 anställd tjänstemannen Herman Thomsen den 13 januari 1954 infunnit sig på beskickningen i Köln och berättat, att han under åren 1945 till december 1953 varit fånge i Ryssland och tillbringat fångtiden dels i ryska fångelseer i Moskva och dels i ett par krigsfångeläger samt vidare uppgivit, att han hade uppgifter att lämna om Raoul Wallenberg, erhöi undertecknad i uppdrag att avresa till Köln för ett ingående samtal med Thomsen.

Jag avreste med flyg från Stockholm söndagen den 17 januari 1954 och anlände till Köln samma dag på kvällen. Vid sammanträffande med envoyé Kumlin på förmiddagen måndagen den 18 januari 1954 upplyste envoyé Kumlin mig om att han låtit kalla Thomsen, som egentligen heter Herrmann Grossheim, född 1910 (?), till beskickningen samma dag klockan 16.30. (I fortsättningen kommer namnet Grossheim att användas.) Grossheim är för tillfället boende i en ort vid namn Hagen, omkring 70 kilometer norr om Köln. På avtalad tid sammanträffade jag med Grossheim i envoyé Kumlins ämbetsrum, och i envoyé Kumlins närvaro utspelar sig ett cirka 2 timmars långt samtal, under vilket följande saktörhållande framkom.

Grossheims föräldrar voro tyskar, som vid Grossheims födelse voro bosatta i Ryssland, men år 1921 närmare bestämt den 28 december måste familjen Grossheim lämna Ryssland. Grossheim var då 11 år gammal och hade lärt sig ryska språket perfekt, och han anser sig ännu kunna tala det flytande. Efter en längre tids bosättning i Berlin, där Grossheim ägnade sig åt arkitekt, hade han år 1941 med familjen avrest till Budapest, där han etablerade sig som affärsman inom livsmedelsbranschen och hade affärer med en del svenska firmor, vilkas namn han nu icke kunde påminna sig. Då förhållandena under år 1944 började bli alltför osäkra i Budapest, beslöt Grossheim att skicka sin hustru och sin

dotter till Tyskland medan han själv ämnade stanna kvar för att dels se till sin våning och sina möbler och dels försöka få någon annan anställning vid svenska beskickningens B-avdelning, där han ansåg sig kunna vara till nytta på grund av sina ryska språkkunskaper, enär B-avdelningen åtagit sig att tillvarata de ryska intressena i Ungern under kriget. Sedan han kunnat referera till kända Budapestbor, hade han erhållit anställning vid B-avdelningen och till stor del syslet med utskrifter av pass på ryska språket så att de framryckande ryssarna skulle kunna se att Sverige stod som skyddsmakt för passinnehavaren.

Beträffande omständigheterna kring Grossheims arrestering och hans färd till Ryssland ber jag få hänvisa till den av legationsrådet Göransson uppräskade promemorian.

Efter ankomsten till Moskva blev han insatt i Lefortovska-fängelset, en byggnad uppförd i 4 våningar och som enligt av Grossheim uppräskad skiss skulle ha haft 2 sidorarmar, utgående från mittpartiet av huvudbyggnaden. (Jämför de Mohrs skiss). Grossheim hade placerats i cell nummer 14 i huvudbyggnadens andra våning, den västra delen av huvudbyggnaden sett från ingången. I denna cell satt Grossheim till någon gång fram på hösten 1946, då han flyttades över till cell nummer 81, belägen i samma våning men i den västra vinkelbyggnaden, sett från huvudbyggnadens mittgång. Där hade han stannat endast en kort tid, varefter han förts över till cell nummer 86, också den belägen i andra våningen men i den högra vinkelbyggnaden. Under tiden som han förvarades i cell nummer 140 och 81 satt han med följande personer i här nedan nämnd ordning:

Överste xxxxxxxx bördig från Hannover och då omkring 60 år gammal,

generaldirektör xxxxxx från Spandau-Berlin,

xxxxxxx major i flygvapnet och bördig från Essen

över Rühr,

xxxxxxx inspektör för de tyska krigsfångeläger under kriget,

Ritter von Stränski, vilken varit förbindelseman för de tyska Abwehr-ställena i Rumänien och

Herbert Kuhn, Tief-und Hochbau-ingenjör från Boisen

i Tyskland.

Sedan han överförts till cell n:r 86 hade han som cellkamrat fått handelsattachéen vid den ungerska beskickningen i Sofia Janosch (enligt Grossheims stavning) Soket. Med denne hade han delat cell med hela tiden från slutet av 1946 till slutet av mars 1950, då tydligen samtliga politiska fångar fingo lämna Lefortovska-fängelset.

Då Grossheim kommit så långt i sin berättelse, bad jag honom att noggrant berätta vad han visste om Wallenbergs eventuella vistelse i Lefortovska. Grossheim uppgav då, att han aldrig hört någon säga, att Wallenberg befann sig i Lefortovska-fängelset och ej heller hade Grossheim sett Wallenberg där. Då jag frågade honom, hur han i allmänhet med sin tidigare berättelse kunde vara så säker på att Wallenberg skulle ha befunnit sig i Lefortovska-fängelset, förklarade han, att han blivit övertygad därom i allmänhet med följande.

Knackningssystemet i väggarna var ett allmänt befunnet medel för fångarna att meddela sig med varandra. Själv kunde Grossheim morsaarbete och med hjälp av detta hade kommunicering skett. I regel kunde man endast kommunicera med närliggande celler, men såsmåningom reklades meddelanden från cell till cell och man kunde få små uppgifter om olyckskamraternas i granncellerna. Själv hade Grossheim berättat, att han varit svenska beskickningens B-avdelning i Budapest och så småningom hade han någon gång efter år 1947 i varje fall säkert efter det han införts i cell n:r 86 fått ett meddelande om, att det skulle rinna en svensk diplomat i samma fångelse, men då jag tillfrågade Grossheim om meddelaren verkligen sagt att det var en svensk diplomat ändrade han sig och sade att, det var en svensk som befann sig i fångelset. Någon uppgift om i vilken cell denne svenske skulle ha befunnit sig, hade Grossheim icke fått. På grund av detta meddelande hade Grossheim emellertid trott, att det var Wallenberg som befann sig i Lefortovska-fängelset. Han ansåg, att han, sedan han i juni 1953 i Vladimir-lägre (det finns en ort Vladimir några mil nordöst om Moskva) sammanträffat med en tysk fånge vid namn Hille, fått sina misstanke om, att Wallenberg befann sig i Lefortovska-fängelset.

fängelse bekräftade. Under samtalen med Hille, vilka samtal ägt rum först sedan de anlänt till Tapiro-lägeret ej långt från Königsberg (Kalinigrad), hade Grossheim berättat för denne, att han varit anställd vid svenska beskickningens B-avdelning i Budapest, varvid Hille förklarade, att han mycket väl kände till namnet Thomsen, d.v.s. det namn som Grossheim då begagnade sig av, enär Hille varit cellkamrat i Lefortovskaja-fängelset med Raoul Wallenbergs chaufför. På min fråga om Grossheim fått höra namnet på chauffören, förklarade han, att så var fallet men att namnet hade fallit honom ur minnet, och då jag en stund därefter frågade honom om namnet Langfelder sade honom någonting, förklarade han, att det var just namnet på Wallenbergs chaufför.

Hille uppgav för Grossheim, att Langfelder skulle ha sagt, att såväl han som Wallenberg förts med flygmaskin från Ungern till Moskva. Icke vid något tillfälle hade Hille nämnt något om att han träffat eller sett Wallenberg eller någon annan svensk. Emellertid hade Grossheim, sedan han fått höra, att Hille varit cellkamrat med Langfelder, känt sig helt övertygad om att den svensk, som han enligt knackningsmeddelandet hört omtalas, skulle ha befunnit sig i Lefortovskaja-fängelset, var identisk med Wallenberg. Grossheim var för sin del så fast övertygad därom, att han förklarade sig beredd att i Stockholm avlägga ed på, att Wallenberg befunne sig i Lefortovskaja-fängelset. Det påpekades då för Grossheim, att han icke kunde vara säker på att det var Wallenberg som befann sig i Lefortovskaja-fängelset, och att han följaktligen icke kunde gå ed på en sådan sak, men han ansåg att en sådan liten nödlögen inte skulle vara någonting att gruva sig för, enär alla ryssar ljuga. Grossheim anförde ytterligare ett skäl, som han ansåg tala för, att Wallenberg befann sig i rysk fångenskap nämligen följande.

Vid en tidpunkt, som han ansåg sig tämligen säkert kunna fixera till april månad 1947, (ej såsom i rapporten från Göransson uppgivits 1945) hade han blivit kallad till förhör inför en förhørsledare som uppgav sig heta Wein-dorf, vilken förhørsledare Grossheim ansåg vara den förste, som han verkligen kände respekt för och som han ansåg vara en jämbördig motståndare. Under denna tiden Gross-

heims ankomst till Moskva och fram till den tidpunkten hade han blivit hörd av olika förhørsledare och rent allmänt hade Grossheim fått redogöra för vad han kände till om de olika svenska beskickningstjänstemännen i Budapest, varvid han även i förbigående tillfrågats om Wallenberg men intill april 1947 hade det aldrig beträffande Wallenberg varit fråga om, att denne skulle ha gjort sig skyldig till spioneri. Dylka anklagelser hade däremot de tidigare förhørsledarna riktat mot Lars Berg, vilken de ansågo vara chef för B-avdelningen och följaktligen den som varit ledare för Grossheim i dennes påstådda spioneri mot Ryssland och ryssarna. Under 2 å 3 timmar hade Weindorf försökt förvä Grossheim att medge, att han kände till, att Wallenberg bedrivit spioneri. Då det inte lyckats för Weindorf att få fram något erkännande från Grossheim hade denne icke mera besvärats med några frågor om Wallenberg.

Vad beträffar frågan att nå kontakt med Hille förklarade Grossheim, att han icke hade någon möjlighet att nå kontakt med Hille förän denne i enlighet med avtal själv tar kontakt med honom, vilket skulle gå till på så sätt, att Hille lovat skriva till Grossheim under adress c/o Portieren, Dom-Hotellet, Krim. Grossheim sade sig icke känna till vart Hille ämnade bege sig. Under vistelsen i Tapiro-lägeret hade Hille lärt känna en kvinna, som han sade sig känna ingå äktenskap med och förklarade att han icke skulle ta kontakt med sin hustru med vilken han hade två barn. Att Hille verkligen är identisk med den Erhardt Hille om vilken af Sandeberg berättat, framgick däruav, att då Grossheim första gången inför envoyé Kumlin och legationsrådet Göransson berättat om Hille, så hade envoyé Kumlin frågat om det var den Hille, som tidigare varit anställd i Essener National Zeitung, vilket Grossheim förklarade sig hava hört Hille nämna. Detta inpåss från envoyé Kumlins sida förbryllade Grossheim i tämligen hög grad, ty då jag senare på kvällen bjöd honom på middag, förde han saken på tal och undrade hur det kunde komma sig att envoyé Kumlin kunde känna till denne Hille. Redan under mitt samtal med Grossheim i envoyé Kumlins närvaro hade Grossheim funderat en liten smula över detta problem och

då hade envoyé Kumlin förklarat, att någon av tjänstemännen på beskickningen talat om Hille, vilken han skulle ha träffat i Berlin någon gång före kriget. Då Grossheim upprepade sin fråga under middagen förklarade jag, att jag inte kände till på vad sätt envoyé Kumlin fått reda på Hilles existens.

+ + + + +

I slutet av mars eller eventuellt just vid månadsakiftet mars - april 1950 hade samtliga fångar i Lefortovskaja-fängelset flyttats över till Butyrka-fängelset och där hade Grossheim under några dagar från den 1 eller 2 till troligt slutet av april 1950 delat cell med den italienske presnostachén och journalisten Franco Trandafillo. Under samvaron med Trandafillo hade Grossheim berättat för denne om sin tjänstgöring vid svenska beskickningens B-avdelning i Budapest, och hade säkerligen även omnämnt Wallenberg och frekvent hållit sina misstankar om att Wallenberg kunde befinna sig i Lefortovskaja-fängelset. På min fråga om Trandafillo i sin sida möjligen nämnt något om Wallenberg, förklarade Grossheim först att så inte varit fallet men strax därpå ändrade han sig och sade att det kunde vara möjligt att Trandafillo nämnt något om Wallenberg. Han kunde dock inte med bestämdhet säga om så varit fallet. På Grossheims fråga om vi kände till något om Trandafillo förklarade jag, att enligt vad jag hört så skulle han dels ha skrivit en bok och dels haft en del artiklar inne i den italienska tidskriften "Il Tempo". Grossheim förklarade då, att han skulle försöka komma i förbindelse med Trandafillo och om möjligt anskaffa boken och tidningen, vari artiklarna inlämnats.

Han frågade vidare när publiceringen av Trandafillos bok och artiklarna ägt rum, och jag sade att det möjligtvis var på hösten 1951 eller under början av 1952 som detta skett. Grossheim blev mycket upprörd över uppgiften om, att Trandafillo skrivit i pressen om sina erfarenheter från fångenskapen i Ryssland och han frågade om jag visste, huruvida Trandafillo nämnt hans namn i boken eller i artiklarna. Jag sade, att jag inte kunde besvara denna fråga,

enär jag inte läst boken eller tidningsartiklarna.

Grossheim lyser den uppfattningen, att samtliga som suttit i Lefortovskaja-fängelset skulle ha blivit dömda till 25 års straffarbete liksom han själv och han anförde i detta sammanhang, att Langfeldt enligt uppgift av Hille skulle ha fått 25 år. (Den uppfattningen håller dock inte streck om man tänker på att samtliga italienska diplomater blivit befriade). Han var vidare av den uppfattningen, att han aldrig kommit ut ur Ryssland om han vidhållit sin första uppgift inför ryssarna om att han hette Thomsen och var norrmän. Det var först sedan han besöjt sig för att tala om sitt verkliga ursprung och sitt verkliga namn och lämna sådana uppgifter, som ryssarna kunnat kontrollera, som stämningen slog om. Han förundrade sig över ryssarnas egendomliga okonsekvens att de aldrig tagit dit någon svensk eller norsk tolk, som prövat honom i detta språk, som borde ha varit hans modersmål i enlighet med de identitetshandlingar, som han hade på sig - norska - då han anhölls.

Enär Grossheim sade sig vara nödsakad att återvända till Hagen samma kväll måste jag avbryta samtalet omkring klockan 21. Jag är fullt medveten om, att förhören i fråga om lunda är uttömda, men av orsaker som jag vill förklara här nedan, ansåg jag det lämpligare att tillse vidare nöja mig med de uppgifter, som jag fått av Grossheim.

Jag fick nämligen en mycket stark känsla av, att Grossheim inte oöfverbärligt ville lämna alla de uppgifter, som han sitter inne med. Sålunda försökte jag få honom att lämna mig uppgifter på de medfångar, vilka samtidigt med honom frigavs den 28 december 1953. Han förklarade, att han själv skulle skaffa fylligare uppgifter om dessa och sedan presentera dessa uppgifter inför envoyé Kumlin. Beträffande Hille sade han såsom tidigare uppgjivits, att han inte kunde bidra till att vi finge kontakt med denne förrän Hille själv ger sig till kända. Vad slutligen Trandafillo angår, sade han sig vilja göra allt för att komma i kontakt med denne. Under hela middagen "tryckte" Grossheim på, att han måste komma till Stockholm för att "göra upp" med departementet. Jag sade, att jag inte

visste hur Departementet ställde sig till hans fall men han kunde ju i första hand skriva en redogörelse över förhållandena i Budapest strax innan han tillfångatogs av ryssarna och lämna in denna till envoyé Kumlin. Min personliga uppfattning är den, att Grossheim till varje pris vill komma hit till Stockholm för att kräva Departementet på någon ersättning för sin tjänstetid vid beskickningen i Budapest, och för att göra sin ställning så god som möjligt, ämnar han tydligen förbereda så mycket som möjligt genom förfrågningar m.m. till de samtidigt med honom återvändande krigsfångarna. Då det var såväl envoyé Kumlins som legationsrådet Gyranssons uppfattning, att Grossheim, då han först samtalade med dem, hade förklarat att han hade förbindelse med Hille, men nu ändrade därtill att denna förbindelse helt och hållet var beroende på Hilles initiativ genom att eventuellt skriva till Grossheim under adress c/o Portieren, Dom-Hotellet, Köln, så frågar jag mig om den inför mig ändrade uppgiften beträffande kontakten med Hille verkligen är med sanningen överensstämmande, eller om Grossheim vill arrangera ett samtal med Hille, innan svenska myndigheter kunna sammanträffa med honom. Efter samråd med envoyé Kumlin ansåg jag det vara bäst att man försökte handla så snabbt som möjligt för att ordna en kontakt med Hille. Med hänsyn till att Hilles moder i december 1950 var boende i Grosshartmannsdorf 304 enligt vad som upplysts från Fr. Luth. Pfarrer i Gross Hartmannsdorf så skulle man väl än en gång kunna få förbindelse denna väg till fru Hille och bedja henne uppmana sonen Erhardt att sätta sig i förbindelse med någon i Berlin, där han ju var verksam i ett avdelningskontor för Essener National Zeitung. Måhända har Essener National Zeitung ännu någon representant i Berlin, vilket ju torde kunna konstateras genom en förfrågan i Essen. Vad Trandafillo beträffar borde man väl även i detta fall försöka nå kontakt med honom, innan Grossheim själv får denna kontakt. Bergensträhle i Rom skulle väl under någon lämplig förevisning kunna ta ett samtal med Trandafillo. Som en sådan förevisning skulle man väl kunna nämna, att det kommit till beskickningens kännedom att Trandafillo skrivit en bok och artiklar över sin

fångenskap i Ryssland. (Jag bad Bergensträhle, då han ju i den 1952 var hemma på semester föröka skaffa såväl boken som de exemplar av Il Tempo, i vilka Trandafilos artiklar inlämnats, men Bergensträhle lät svara, att han inte kunnat komma över någondera av dessa alster. Jag har hört från af Sandeberg, att Trandafillo verkligen skrivit en bok och artiklar i Il Tempo, varför det torde var riktigt. Jag frukar nämligen, att den gode Grossheim i sin lever att ställa sig in kan tillåta sig ojusta vägar för att få fram ett positivt utlåtande från såväl Hille som Trandafillo.)

Enär Grossheim inte var villig att utlämna namnen på de medfångar, som frigivits samtidigt med honom själv, avtalade jag med envoyé Kumlin, att han skulle låta göra efterforskningar i vederbörande departement i Bonn för att få uppgifter om de återvändande fångarna, särskilt då de som återvänt till Västtyskland, för den händelse det skulle anses nödvändigt att utfråga dessa och om inte Hille kan antäckas eller inte kan ge så positiva uppgifter som anses önskvärda.

Med hänsyn till att Grossheim dels två gånger rest mellan Hagen och Köln och därigenom åsamkats utgifter samt dels sade sig ha haft en del utgifter för brevväxling med sina fångkamrater, vilket han sade sig göra av intresse för att få ytterligare upplysningar i Wallenbergs-affären, beslöt jag efter samråd med envoyé Kumlin att utbetala 100 Mark för täckande av dessa utgifter. Detta så mycket mer som man får räkna med att han kanske ett par gånger till kommer att infinna sig på beskickningen i Köln.

För eventuellt kommande behov kan det måhända vara nödvändigt att få ett av Grossheim underskrivet utlåtande, dels om uppgiften att han genom morsering orfot, att en svensk skulle befinna sig i någon av granncellerna i Lefortovskaja-fängelset och dels att han så sent som i april 1947 blev förhörd av Weindorf om Wallenbergs s.k. spioneri, och i så fall torde detta lätt kunna arrangeras genom att dessa båda punkter nedtecknats i form av protokoll, som skickats ned till beskickningen i Köln i och för Grossheims underskrift. Skulle inte Hille kunna antecknas

borde måhända även de av Hille lämnade uppgifterna intagas i protokollet.

Huruvida den ungerske handelsattachéen Jánosch Soket återvänt från rysk fångenskap, kunde Grossheim icke yttra sig om. Möjligheterna att efterforska honom i Ungern torde väl icke vara stora.

Stockholm den 22 januari 1954.

Otto Andersson

KUNGL.
SVENSKA AMBASADEN

norska krigsfångar.

Oslo den 21 januari 1954.

Förtroligt.

KP 396

135

Broder,

I anslutning till mitt handbrev den 7 januari 1954 angående förhör med från Hyselund hemkomna fångar ber jag få meddela, att, enligt vad jag nu inhämtat i utrikesdepartementet, de i bilagan till mitt handbrev den 22 oktober 1953 omnämnda fångarna xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx uppgjivit, att de icke träffat några svenskar under sin fångenskap.

Härmed skulle detta kända kunnigen vara avslutat.

Ake Sjölin.

Byråchefen B e r g s t r ö m,
Utrikesdepartementet.

Oslo 21.1.54 AS:MR

M
P.M.

angående samtal med Henry Thomsen den 13 januari 1944.

På förmiddagen den 13 januari infann sig å beskickningen en herr Thomsen, som sade sig önska tala med ministern eller hans ställföreträdare i ett ärende, som han ej var villig på förhand ange. Ministern mottog honom i min närvaro.

Besökaren presenterade sig som herr Henry Thomsen, under tiden sommaren 1944 - början av 1945 anställd vid svenska beskickningens i Budapest B-avdelning, där han handlagt ärenden sammanhängande med skyddsmaktsuppdraget för Sovjetunionen. Thomsen hade anställts bl.a. på grund av sina goda kunskaper i ryska. Han uppgav under samtalet först, att han var född i Oslo 1907 av norsk far och rysk moder, men ändrade senare denna uppgift och att han var född i Ryssland och att hans far var rysk. Som barn hade han kommit till Tyskland och blivit tysk medborgare. Han hade varit verksam som "Diplomkaufmann" i Budapest under namnet Hermann Grossheim, under vilket namn han även nu uppträder i Västtyskland. När han som Henry Thomsen varit anställd vid beskickningen i Budapest, hade han varit utrustad med såväl norska som argentinska identitetspapper. Han sade sig under denna tid ha haft nära kontakt med minister Danielsson, sekreterare Anger, attaché Berg och Raoul Wallenberg.

Th. hade i januari 1945 tillfångatagits av ryssar-

na i Budapest och efter nära nio års fångenskap frigivits och den 28 december 1953 passerat gränsen till Västtyskland. Han vistas f.n. i Hagen i Westfalen, där hans adress är Böhmerstrasse 19, tel. 7032. Om sina upplevelser efter Budapests fall berättade Th. följande.

Sedan slutet av december 1944 hade Th. uppehållit sig i Pest-sidan med undantag för ett kort sammanträffande med Berg på Buda-sidan en av de sista dagarna i december, varvid B. frågat efter Wallenberg. Th. hade sagt sig tro, att denne uppehölle sig i Pest. Den 18 januari 1945 var hela Pest efter hårda gatustrider besatt av ryssarna. Th. hade denna dag åter kunnat bege sig ut i staden och på gatan anmält sig för en rysk officer och förklarat vem han var. Officeren hade tagit Th. med sig till en divisionsstab strax utanför staden, där han blivit vänligt mottagen, och där han ånyo gett upplysningar om sin ställning vid svenska beskickningen men meddelat, att hans legitimationspapper tyvärr gått förlorade under villervallan. Ryssarna bådo Th. stanna några dagar i staden; sedan skulle han erhålla ryska skyddsdokument och få en bil till sitt förfogande.

Den 22 januari hade en NKVD-general infunnit sig hos Th. i staden och begärt ingående upplysningar om svenska beskickningen och dess medlemmar. Th. hade svarat undvikande trots insisterande från ryssens sida. Natten mellan den 24 och den 25 januari hade Th. plöteligt kallats till generalen och blivit fråntagen personliga papper, pengar och värdesaker och i bryska former förhört rörande beskickningsmedlemmarna. Ryssen hade sagt, att man på rysk sida väl visste, vilka "schmutzige Sachen" beskickningen sysslat med.

Efter vad som hänt under natten beslöt Th. att söka fly från staden och lyckades genomföra sin avsikt på morgonen den 25 januari. Han begav sig till Pest, där han höll sig dold hos en kvinnlig bekant. Under denna tid gjorde han emellertid ett besök i den "Svenska banken" (?) i Budapest och frågade en svensk anställd, som han trodde heta Johansson, om denne visste något om Wallenbergs öde. Johansson skulle ha svarat, att denne den 17 eller 18 januari i sin bil, förd av två ungerske chaufförer, fullt öppet farit ryssarna till mötes. Ryssarna upptäckte så småningom Th:s gömställe, och den 5 eller

6 februari hade en patrull kommit och arresterat honom. Han hade förts till en ort ca 40 km öster om Budapest, där han kvarhållits ca 6 veckor i ett NKVD-läger. Den behandling där undergått hade varit fruktansvärd. Genom utmattningssförhör pågående 14-16 timmar i sträck, under vilka Th. fått förbli stående, hade ryssarna sökt få honom att erkänna, att svenska beskickningen förberett uppbyggandet av en central för spionage mot Sovjet under den ryska ockupationen. Något direkt fysiskt våld hade emellertid icke utövats mot honom.

Efter någon tid hade en överste i lägre meddelat Th., att han skulle föras till Moskva. I mitten av mars 1945 hade han jämte några medfångar transporterats med flyg över Debreczen - Lemberg - Gomel till Moskva. Resan hade tagit 6 dagar. I Moskva hade Th. insatts i Lubjanka-fängelset, där han till en början läkarundersökt och framtagna metallföremål. Härefter hade han förts upp i femte etage, där han inspärrats i en relativt bekväm cell med nr. 525. Behandlingen hade varit god beträffande mat, kroppsvård o.s.v. Fyra NKVD-officerare hade i skift efter skift uppehållit sig i cellen. Kort efter ankomsten till denna cell hade Th. förts till ett mitt emot cellen liggande förhörssrum, där han blivit förhörd av den nyligen i samband med Beria-affären avrättade Merkulov, då bitr. minister för stats säkerhet. Förhöret inför denna, som varit iförd generals uniform med två stjärnor, hade pågått ca. 10 minuter. Han hade uppträtt vänligt och lovat, att Th. skulle få resa hem, om han bara berättade, vad han visste om svenska Budapest-beskickningens spionageföretagelser. Därefter hade Th. förts tillbaka till cell 525, där han fått vistas ca tre veckor. Han hade haft intrycket, att ryssarna utväntade någon beständ händelse eller något besked, innan de avgjorde hans vidare öde.

I mitten av april 1945 hade Th. väckt mitt i natten och förts till Lefortovskaja-fängelset, där han satt till slutet 1945 utan att något hände. Han hade hungerstrejkat och ställt till allsköns bråk som protest. Trots detta hade han icke

- 4 -

blivit utsatt för någon fysisk misshandel.

Någon gång på hösten 1945 hade Th. kallats till förhör inför en viss Weindorf, som han trodde vara chef för en kontraspionageavdelning inom ministeriet för statssäkerhet. Denne hade ställt en del allmänna frågor, såsom varför Th. varit så besvärlig i fängelset m.m. Därefter hade han plötsligt frågat, om Th. kände Raoul Wallenberg och bett om upplysningar rörande dennes verksamhet i Budapest. Th. hade redogjort för hans humanitära insatser till skydd för judarna, varpå Weindorf skratande förklarade, att vad han ville veta gällde Wallenbergs spionageverksamhet. Man kände å rysk sida väl till att såväl Wallenberg som Th. vore spioner. Man hade bevis därför. Förhöret varade ca två timmar, varefter Th. fördes tillbaka till sin cell.

Den 18 april 1946 hade adjutanten till en icke namngiven polisgeneral uppsökt Th. och meddelat honom, att han kunde räkna med hemresa inom de närmaste veckorna. "Der General lässt sagen, dass der Fall erledigt ist". Emellertid hände intet förän hösten 1946 trots fortsatt hungerstrejk och andra protestmanifestationer från Th:s sida, bl.a. skrivelser till ministern för statssäkerhet.

Någon gång i september eller oktober 1946 hade Th. hämtats till förhör hos en major Asenkratov, som enligt Th. torde ha haft särskilt uppdrag av Weindorf att befatta sig med de fångna diplomaterna. Under ca. tre månader hade 30 à 40 förhör inför A. ägt rum. Ingående frågor hade ställts om samtliga medlemmar av Budapest-beskickningen, även rörande deras privatliv, räkenskaper etc. Hela tiden hade man försökt få Th. att erkänna, att spionageverksamhet förberetts, och lämna detaljer härom. Förhören hade skett i relativt hyggliga former. Endast en passant hade frågor om Wallenberg ställts.

Efter dessa förhör hade Th. fått förbli inspärriad i Lefortovskaja ända till mars 1950. Han hade i tur och ordning suttit i cellerna 214, 140, 81 och 86. Behandlingen hade varit förhållandevis god. Fångarna hade fått hygglig mat och haft tillgång till ett välförsett bibliotek.

Bland medfångarna hade befunnit sig bl.a. praktiskt taget hela

nu blivit hotad med dödsstraff han ville erkänna, att han icke vore norsk medborgare - såsom sådan hade han hittills hela tiden uppträtt - utan tysk och tidigare varit verksam som tysk affärsman i blygsam skala i Budapest. Bitr. säkerhetsministern Merkulov, som omedelbart underrättats om detta, hade blivit ursinnig och i Th:s närvaro rivit sönder en bunt dokument om fallet Th. En märklig förändring i ryssarnas inställning till Th. hade inträtt. De torde i detalj ha kontrollerat Th:s uppgifter i Budapest, funnit dem korrekta och förklarade efter ca. tre veckor, att de icke längre upprätthölle anklagelsen för spionage. Ryssarna förefölle plötsligt desintresserade av Th:s fall.

Senare på hösten 1951 hade han emellertid förts över till Lubjanka och inför riksåklagaren Rudenko anklagats för att genom falska uppgifter ha fört de ryska myndigheterna bakom ljuset. Frihetsstraff på 10 år yrkades mot honom.

Den 24 december 1951 hade Th. förts tillbaka till Butyrka och satts i samma cell som sin vän den ungerske handelsattachén. Den 25 februari 1952 hade han så kallats till en polisöverste i en annan avdelning av Butyrka. Denne meddelade, att ett såsom "C.S.O." betecknat organ inom ministeriet för statssäkerhet under ordförandeskap av ministern den 19 februari 1952 dömt Th. till 25 års "Einzelhaft", emedan han "varit verksam mot Sovjetunionen". Ingen apell vore möjlig.

Th. hade därefter förts till det s.k. "dödstornet" i Butyrka och därifrån någon av de sista dagarna i februari till fängelset (lägret?) Wladimir ca 180 km öster om Moskva. I detta fängelse förvarades enligt Th. de viktigaste fångarna. Det bestode av tre byggnader, varav en, kallad "Isolator", bestode av tre våningar med en eller tvåmansceller. I denna byggnad placerades personer, som man avsåg låta försvinna. Th. placerades själv där och uppskattade antalet medfångar till ca. 300, bland dem amerikaner, engelsmän, en Tito-general, en förutvarande medarbetare till Canaris etc. Alla voro dömda till 25 års frihetsstraff.

Bland fångarna i Wladimir hade enligt Th. befunnit sig en tysk vid namn Hille, som där suttit i samma cell som Wallenbergs ungerske chaufför. Huruvida Wallenberg själv varit där visste Th. icke, men han höll det icke för uteslutet. Några säkra uppgifter om W. hade Th. icke haft sedan han lämnat Lefortovskaja.

Som ett kuriosum nämnde Th. på tal om sin vistelse i Wladimir,

att ryssarna från Moskva fört dit den ovan flera gånger nämnda ungerske handelsattachén, när de visste, att han och Th. trivdes bra inop.

Den 17 juni 1953 hade Th. plötsligt anmodats packa in sina tillhörigheter och förts till en sal, där han och 23 medfångar, bland dem Hille, meddelats, att de komme att frigivas. De hade utrustats med kläder och den 19 juni transporterats till Moskva och därifrån till uppsamlingslägret Tapiu nära Königsberg, dit de anlät den 28 juni. Till Tapiu hade från annat håll kommit bl.a. en tysk diplomat, förre ministern i Kaunas Erich Zechlin. I mitten av augusti hade representanter för ryska justitieministeriet hållit förhör med fångarna i Tapiu och bl.a. frågat Th., varför han ej ville stanna kvar på östra sidan av järnridån. Th. hade hänvisat till att han hade sin familj i väster.

Efter ytterligare sex månader gavs order om uppbrott och Th. anlände den 28 december 1953 med en fångtransport till genomgångslägret Friedland på västsidan i Niedersachsen.

Den ovannämnde Hille hade kvarstannat i östzonen. Th. hade med denne överenskommit att hålla fortsatt kontakt, och Th. trodde, att han eventuellt skulle vara beredd att efter meddelande från Th. komma över till Västtyskland.

Köln den 13 januari 1954.

T. Göransson

(T. Göransson)

Avskrift.

Jäml. SFS 10 § 249:1937
Den / 19
STATSPOLISEN

29.6.1955.

Nachrichten über Legationsrat Raoul WALLENBERG.

Quelle: Ehemaliger deutscher Obergefreiter. Intelligenter, gefestigter, aufrechter Charakter. *Folgt*

Quelle befand sich vom Dezember 1948 bis zum 1.5. 1949 im Gefängnis Lefortoskaja in MOSKAU. Während dieser Zeit teilte er seine Zelle mit einem ehemaligen deutschen Leutnant, der von einem schwedischen Diplomaten, namens Wallenberg, erzählte. Quelle kam im Mai 1949 nach KARAGAND und hat den Leutnant, der zu 25 Jahren Gefängnis verurteilt worden war, nicht mehr wiedergesehen.

Der Leutnant habe nachstehendes berichtet:

Zum Jahreswechsel 1947/48 habe er mit einem schwedischen Diplomaten namens Wallenberg in der Lefortoskaja in einer Zelle gesessen. Wallenberg habe den Sowjets gegenüber in den zahlreichen Vernehmungen jede Aussage verweigert und habe geäußert, er werde solange schweigen, bis man ihm Gelegenheit gebe, die russische Sprache zu erlernen.

In der Tat habe man daraufhin Wallenberg mit Lehrmaterial und sowjetischer Literatur versorgt, sodass sich Wallenberg relativ schnell die russische Sprache aneignete, jedenfalls soweit, dass er lesen und schreiben und sich auch leicht russisch unterhalten konnte.

Im Jahre 1948 (Monat war Quelle entfallen) wurde Wallenberg nach Aussagen des Leutnants zu 25 Jahren Gefängnis verurteilt, obgleich ihm die Sowjets kein Vergehen nachweisen konnten.

Der Leutnant habe weiter berichtet, dass Wallenberg, als er sich geweigert habe, das Urteil zu unterschreiben, bewusstlos geschlagen worden sei. Nach Ablauf einiger Tage sei Wallenberg dann von den Sowjets aus der Zelle herausgeholt worden und mit unbekanntem Ziel entfernt worden.

Bemerkung: Wir möchten wiederholen, dass wir gemäss unserer Absprache mit Ihnen alle Informationen, die bei uns über Herrn Wallenberg anfallen, an Sie weiterleiten, auch dann, wenn wir annehmen müssen, dass sie Ihnen schon auf anderem Wege bekannt geworden sein können.

Vidimeras:

E. Ekstrand

Ruth Bengtsson

ct

HL
me Rabinets sek.
me S. Lundberg
Kammasov
Thlm 262-17
to Daniel
Bayer, F.

Frågor till sagesmannen "Obergefreiter".

'Obergefreiter' och

- 1) Om möjligt bör namnet på løjtnanten uppgivas på det att vi må bli i tillfälle jämföra om detta namn tidigare nämnts i handlingarna.
- 2) Noggrant angivande, av tiderna för "Obergefreiters" vistelse i de olika fängelserna och lägren.
- 3) Likadana uppgifter, om möjligt för løjtnantens vistelse i olika fängelser och läger.
- 4) Namn på personer, som befunnit sig i fångenskap samtidigt med "Obergefreiter" och "løjtnanten". Detta gäller särskilt beträffande den aktuella tiden i Moskva.
- 5) Kan "Obergefreiter" uppgiva cellnummer, där han själv och løjtnanten suttit, när de voro i Lefortovskaja.

Stockholm den 26 juli 1955.

*Den fråga vidkändes
av Druiden. /PK*

cf

3/4 Ch. Wies
Hamburg

HEMLIG

jäml. SFS 10 § 249:1937

Den 19 1955

STATSPOLISEN

24-55

5 ex.

Ex.nr. 2.

P.M.

Över samtal med österrikiske medborgaren, konsults-
sekreteraren Roland Gottlieb, boende under adress Första
Villagatan 17, 3 trappor, Borås, telefon 23 455.

Samtalet ägde rum onsdagen den 31 augusti 1955, var-
vid följande framkom:

Gottlieb talar flytande svenska, vilket språk han
lärt sig dels under sin tid som krigsbarn i Sverige under
första världskriget och dels under sin tjänstgöring som
konsultssekreterare under åren 1932 - 1933 vid österrikiska
konsulatet i Göteborg och därefter som tjänsteman vid
österrikiska beskickningen i Stockholm under tiden 1/1
1934 - 13/3 1938, då han övergick till att tjänstgöra vid
tyska beskickningen i Stockholm (Anschluss). Här tjänst-
gjorde han till den 15/6 1940, då han kallades till Ber-
lin och tjänstgjorde där till den 19/9 1941. Sistnämnda
datum avreste han till tyska beskickningen i Sofia, där
han tjänstgjorde som konsultssekreterare intill den 13/9
1944, då han tillfångatogs av ryssarna och sändes per järn-
väg till Moskva. Han insattes den 3/10 1944 i Lefortovska-
ja fängelset i cell n:r 154 (reservation för cellens num-
mer, och det kan vara möjligt att han minns fel beträffan-
de hundratalet). Denna cell måste ha legat två eller
möjligtvis tre trappor upp i fängelsets huvudbyggnad.
Den var belägen till höger om ingången. Gottlieb var av
den uppfattningen, att denna cell skulle ha befunnit sig
i den översta våningen, men han är osäker härpå. I den-
na cell kvarstannade han till den 8/8 1946. Han kan
fastställa detta datum på grund av vissa familjeangelägen-
heter. Här hade han som cellkamrat chauffören vid tyska
beskickningen i Sofia Karl Waldschmidt (osäkert om det
stavas med dt eller bara d). Mannen torde nu vara omkring
45 år gammal. Han stannade kvar i cell 154, då Gottlieb

ct

HEMLIG
Se anmärkning, 3 sid. 1

flyttades därifrån. Vidare fanns i cellen en ung tysk från Ober-Schlesien vid namn Johann Skatula. Denna man verkade vara hälften tysk och hälften polack och talade båda språken brutet. Skatula flyttades troligtvis i maj 1945 över till Butyrka.

Under vistelsen i cell 154 fick Gottlieb även sällskap med ytterligare en cellkamrat, översten Otto Armster, chef för Abwehrstelle Wien, vilken varit aktiv deltagare i 20.juli-attentatet genom att anskaffa vissa sprängämnen. Han hade undgått att dömas till döden men satt i fängelse i Berlin. Just strax före kapitulatonen hade han blivit frigiven ur fängelset men tillfångatogs av ryssarna och förts till Ryssland. Armster var kvar i cell 154, då Gottlieb lämnade cellen den 8/8 1946.

Av dessa tre personer lär Skatula ha blivit frigiven och torde vistas i Syd-Tyskland.

Gottlieb har inte någon högre aktning för dennes tillförlitlighet och han torde närmast kunna betraktas som en småskojare. Som exempel anförde Gottlieb, att Skatula påstått sig kunna morse-alfabetet och han lärde ut detta sitt morse-alfabet till Gottlieb, men sedermera erfor Gottlieb att det inte alls varit något morse-alfabet.

Den 8/8 1946 flyttades Gottlieb över till cell 116, belägen i västra flygelbyggnaden och på baksidan av denna. Denna cell borde enligt vad Gottlieb kan påminna sig ha legat minst en trappa lägre än cell 154. I denna cell stannade Gottlieb till någon gång på sommaren 1948, troligtvis i juni månad. Då han kom till cell 116 sammanträdde han på nytt med Skatula, vilken dock under mellantiden varit nära ett år i Butyrka. Vidare fanns där en man vid namn Erich Thiede, vilken nu är fri och boende i Kiel under adress 7 Bulowstrasse, telefon 44 889. I denna cell satt Gottlieb hela tiden tillsammans med Skatula och Thiede, vilka ringo stanna kvar, då Gottlieb sommaren 1948 flyttades från cell 116.

Under högst 14 dagar under sommaren 1948 satt Gottlieb i en cell, vilkens nummer han inte kan påminna sig, till-

HEMLIG
Se anmärkning, 3 sid. 1

sammans med den tidigare här kände Willi Beremann. Beremann måste ha missmint sig, då han säger att han satt tillsammans med Gottlieb under flera månader. På denna punkt är Gottlieb mycket säker. I vilken våning cellen var belägen kunde Gottlieb inte klargöra. Däremot vet han, att han efter cirka 14 dagar flyttades till cell 20 på nedre boten, där han som cellkamrat fick ungerske militärattachén i Sofia, sedermera stadskommandanten för Budapest, Otto Haló samt en annan ungersk medborgare vid namn doktor Galitzky. I denna cell förvarades Gottlieb till den 24/12 1948, då han dömdes till 25 års straffarbete, anklagad för nazistisk aktivitet, enär det under förhöret med den tyske chargé d'affaires i Sofia, framkommit att Gottlieb sysslat med kodetelegram. Efter domens erkännande överfördes han till en gemensamhetscell i Lefortovaskajass huvudbyggnad, där andra till straff dömda personer förvarades i avvaktan på transport. Själva deporterades Gottlieb till Workuta och avresan ägde rum den 31/1 1949. Han ankom till Workuta den 28/2 1949. Efter en månads fängelsesjukhusvistelse började Gottlieb den 26/3 1949 att arbeta i kolgruveschakt n:r 40. Här var han kvar till den 26/3 1955 med undantag för 6 månader under 1954, då han under tiden 3/3 - 6/8 vistades i ett straffläger i närheten.

Från Workuta sändes han till Javass i Nordryska republiken. Detta kallades "Dubrovlaget". Lägreets nummer var 385-11 med fältpostnummer 510-33. Huvudstation för detta läger var Potma, en station på sträckan Moskva - Ufa. Detta var ett uppsamlingsläger för utländska fångar, och där fanns bl.a. 500 tyskar, ett tiotal österrikare, 170 rumäner, 130 ungrare, ett mindre antal tjocker och polacker, en dansk, vars namn möjligtvis var Poulsen, en norsk medborgare Oswald Haló från Kirkenes med det ryska täcknamnet Furumo.

Den 15/5 1955, då det österrikiska statsfördraget med Ryssland undertecknades, befriades Gottlieb från arbetet och sades vara en fri man, som endast hade att vänta på

HEMLIG
Se anteckn. 3 sid. 1

utresettillstånd. Den 21/6 1955 överfördes han tillsammans med andra österrikare till ett läger i närheten, där man skulle avvakta utresettillstånd.

- - - - -

Cellgrannar under vistelsen i Jelfortovska ja.

Cell 154 hade grannar endast på ena sidan, emär den andra vette mot trappan, där det fanns ett litet rum för vaktpersonalen. Det är Gottlieb's uppfattning att den till höger om hans cell liggande cellen hade nummer 155, men han är inte säker på den saken. Någon gång under vintern 1945 lyckades Gottlieb få kontakt med cellgrannarna i den till höger om cell 154 belägna cellen, vilket tillgick på följande sätt:

Såsom tidigare nämnts hade Skatula inöblat Gottlieb, att han kunde morse-tecknen, men det hade inte varit möjligt för Gottlieb att lösa knackningarna från granncellen. Först sedan han en baddag lyckades ropa över till granncellen "morse", hade personerna i granncellen börjat att systematiskt knacka ned morse-tecknen för de olika bokstäverna, vilket Gottlieb förstod att vara en upprepning av bokstäverna så att han så småningom lärde sig morse-systemet. Han kom därvid underfund med att cellgrannarna voro tyskar vid namn Jäcker och Lörke, vilka båda varit telegrafister (Funkers) i Sofia. Vidare fanns där en person vid namn Fred Felchner, en "Bühnenarbeiter" som också varit i Sofia. Beträffande dessa personer har Gottlieb efter sin frigivning erfart att Jäcker lär ha avlidit, Lörkes öde är tills vidare okänt men Felchner är nu frigiven och bosatt i Bonn. (Enligt här tidigare gjorda anteckningar har en Fritz Jäcker nämnts av Paul Koch. Felchner är nämnd av en Herrmann Meier). Några andra cellgrannar funnos i ke i granncellen under Gottlieb's vistelse i cell 154.

Cell 116 var liksom cell 154 belägen så att inga cellgrannar funnos på den ena sidan, troligtvis beroende

HEMLIG
Se anteckn. 3 sid. 1

därpå att cellen gränsade intill trappuppgången mellan de båda flyglarna. Det lyckades aldrig för Gottlieb och hans cellkamrater att komma i kontakt med några cellgrannar till höger om cell 116. Försök gjordes med morse-sigtnaler men det visade sig vara tämligen svårt att begripa morse-tecknen, dels därför att endast ett fåtal kunde alfabetet och dels därför att det var svårare åstadkomma långa respektive korta sigtnaler, vilka i varje fall tilldrogo sig upmärksamheten än det sedermera praktiserade "iddot-systemet", där man alltid inledde bokstäverna i grupper om 5 med ett visst förslag för varje grupp. Sedan Gottlieb och hans cellkamrater lärt sig "iddot-systemet" lyckades man få förbindelse med en cell som låg antingen över eller under, kanske mest troligt under cell 116. Man började knacka "iddot-systemet" i vattenledningsröret och kommunicerade på detta sätt med varandra. Gottlieb är här icke säker på vem han kommunicerade med. Han har en viss förnimelse av att de borde ha varit minister Beckerles adjutant Biermann, vilken var SA-Standardentführer och som tjänstgjort som adjutant åt Beckerle redan då denne var polischer i Frankfurt a/Main. Gottlieb ville här skjuta in en förklaring beträffande sitt relativt dåliga minne på vissa punkter. Saken var den, att han på grund av underkärning tidvis nästan helt förlorade minnet.

En sådan period inträffade skuslilt i Workuta, och det är inte möjligt för honom att klart skilja på vissa förhållanden. Han ville därför framhålla att det kanske inte alls var Biermann som kommunicerade med honom under tiden han befann sig i cell 116. I detta hänseende hänvisade han till Erich Thiede, vilken är en man med klar hjärna och gott minne. Det är möjligt, att han skall kunna säga med vilka de korresponderade.

Vid någon tidpunkt, som måste ha inträffat i slutet av 1947 fick Gottlieb via knackningarna i vattenledningsröret ett meddelande av ungefär följande lydelse: "en svensk legationssekreterare vid namn Raoul Wallenberg befinner sig i samma fängelse". (Då jag frågade om med-

HEM LIG
Se anteckn. 3 sid. 1

delandet verkligen gick ut på att presens-form användes, förklarade Gottlieb att han inte med säkerhet kunde avgöra detta. Det kunde vara så att antingen Wallenberg befann sig eller hade befunnit sig i Lefortovskaja-fängelset). Meddelaren upplyste om att han stod eller stått i kontakt med Wallenberg. Att en sådan nyhet meddelades till Gottlieb kunde möjligtvis bero därpå, att meddelaren kände till Gottliebs svenska förbindelser och därför kunde tänkas vara särskilt intresserad av att just en svensk befann sig i Lefortovskaja-fängelset. Så snart Gottlieb hörde namnet Wallenberg drog han omedelbart den slutsatsen att det måste vara en medlem av den kända bankfamiljen i Sverige. Gottlieb hade intresserat sig för saken och frågat närmare om Wallenberg, varvid meddelaren upplyste att Wallenberg varit sekreterare vid svenska beskickningen i Budapest och att han, när slutstriderna om Budapest pågick hade fått i uppdrag av Internationala Röda Korset att taga hand om judarna i Budapest. Under sina färder i bil i Budapest hade han blivit anhållen av ryssarna. Några ytterligare upplysningar hade meddelaren säkert icke lämnat. Gottlieb hade diskuterat saken med sina cellkamrater och särskilt då med Thiede. Möjligheter föreligger att Thiede skall kunna klargöra vem det var som sände meddelandet.

Då Gottlieb kom tillsammans med Willa Bergemann hade förhållandet om att en svensk diplomat satt arresterad i Lefortovskaja diskuterats mellan Gottlieb och Bergemann, och Gottlieb är fullt på det klara med att Bergemann kände till denna sak innan Gottlieb kom in i Bergemanns cell. På vad sätt Bergemann erfarit att Wallenberg fanns i Lefortovskaja kände Gottlieb icke till. Det är möjligt att Bergemann lämnat en förklaring härom men i så fall har Gottlieb glömt bort den.

Genom företrädande överste Hahn hade Gottlieb erfarit, att General Bentley och Plekenbroek, vilka båda tillhört Gagarin-stab hållits förvarade i Lubjanka-fängelset. Han hade varit tillsammans med den japanske generälmajoren

HEM LIG
Se anteckn. 3 sid. 1

Aklusa, som var chef för den japanska missionen i Harbin.

Jag räknade upp en del aktuella namn på kända f. m. ar i Lefortovskaja och andra Moskva-fängelser men dessa namn sade icke Gottlieb någonting. Salunda hade han icke hört omtala Suppian, Roel, Laermann eller den uzbekiske doktorn

Efter sin frigivning har Gottlieb sammantruffat med Mohrmann och diskuterat förhållandena i Lefortovskaja.

Genom Mohrmann erfor Gottlieb att Mohrmann lämnat under- rättelser om Wallenberg till svenska beskickningen i Bonn.

Då Gottlieb efter sin frigivning några dagar uppehöll sig i Salzburg sammantruffade han med

Återvändande till

Österrike i juni 1955 och under ett sammanträffande i en bekännadsaffär i Salzburg diskuterade de vissa förhållande under rysslandsvistelsen. Gottlieb förklarade, att han kände sig djupt olycklig därför att en del tid i sin smär, med vilka han sammantruffat omedelbart vid ankomsten till Österrike skrivit en del delvis förvängda uppgifter, som de lagt i Gottliebs mun. Han omnämnde för , att olyckligtvis namnet Wallenberg kommit att nämnas.

hade då omedelbart replikerat, att han i lägret Revta med fältpostnummer 5110-54, beläget i närheten av Sverdlovsk, där hållits i förvar från 1951 till februari 1955 sammantruffat med en Raoul Wallenberg, vilken han beskrev vara 40-45 år gammal, ungefär 168 cm. lång med märkbara anletsdrag och brunt, fylligt hår. Denne Raoul Wallenberg hade själv uppgivit, att han under sista delen av kriget tjänstgjort som tolk i en tysk armékor. Han talade och skrev perfekt tyska och ryska och tjänstgjorde som skrivare åt lägerintendenten. Han hade ursprungligen dömts till 15 år men fått straffet efterskänkt och skulle i början av 1955 få återvända hem. I varje fall hade han fått denna lägret någon gång i februari 1955 men så sent som i april 1955 hade paket anlänt till honom från en fru

Magda Wallenberger, bosatt i Tyskland. Gottlieb ville särskilt poängtera att han vid samtalet med icke sagt Wallenbergs förnamn, utan det var som kom fram med namnet Raoul.

Under sin vistelse i Vorkuta hade Gottlieb sammanträffat med en man, som sade sig vara estlands-svensk och hans namn var Bernhard Palmkron. Han hade glömt att tala svenska och det var meningen att han och Gottlieb skulle tala detta språk för att Palmkron skulle få litet övning. Han påstod att hans hustru Rosina Palmkron och hans bror Edvin Palmkron skola vara bosatta i Sverige, möjligtvis i Stockholm. Palmkron hade bett att Gottlieb, om han kom till Sverige skulle försöka framföra en hälsning till Rosina och Edvin Palmkron. Han hade även sammanträffat med en estländare vid namn Karl Kobemaa, vilken tidigare hetat Lauritzon. Hans syster, Alida Lauritzon hade gift sig med den estlands-svenske pastorn, Herbert Söderberg ev. Söderholm. Denne Lauritzon-Kosemaa ville ha fram en hälsning till systern och samtidigt meddela att bröderna Auust och Johannes befunnit sig i Ryssland, men troligtvis äro döda.

Många svenskar hade Gottlieb icke hört omtalas i Vorkuta med undantag för en musiker eller kompositör, som kallade sig Pariser och som utgav sig för att vara svensk. Gottlieb ansåg det dock vara mycket tvivelaktigt om han verkligen var svensk.

Då Gottlieb såsom tidigare nämnts sammanträffade med Oswald Harjo berättade denne att han under agentnamnet Furumo arbetat åt ryssarna i Kirkenes, men då han av fruktan för tyskarna sökt sig över till Murmansk blivit häktad av ryssarna, misstänkt för spioneri. Han hade sedan passerat genom en massa olika ryska fångläger. Han ville att Gottlieb skulle, om han kom till Sverige, framföra en varning mot två ryska agenter, som skulle arbeta i Sverige och troligtvis ha Göteborg som operationsbas. Gottlieb hade uppfattat namnen som (fonetiskt skrivet) Jöns Liljen och Olof Sunden. Att de skulle vara ryska agenter hade Harjo fått reda på under sin vistelse i Ryssland.

Gottlieb kommer att stanna kvar i Borås, där hans hustru äger ett hus, intill troligen den 1 november, då han avreser till Bonn för att tillträda tjänst i tyska U.D. Till julen kommer han på besök till Sverige.

Stockholm den 1 september 1955.

Otto Danielson
(Otto Danielson)

UTRIKESDEPARTEMENTET
MINISTRY FOR FOREIGN AFFAIRS
STOCKHOLM

T E L E F A X

Telefon: (46) 8 786 6000

Fax: (46) 8 723 1176

Telex (54) 10590 MINFOR S

Adress: Mikhail Skupov, Sovjetunionens amb.		Datum: 1991-12-04		Dnr: 338/CC1	
Avsändande enhet: Pol 1 Henrik Cederin/ag		Avd: P	Grupp: 2	Mål: Gen 1	
Ärende: Program för 5 och 6 december. <i>(Pol)</i>					
Totalt antal sidor: 2		Obs! Vid begäran om repetition skall alltid avsändande enhet enligt ovan anges!			
		Avsant den 911204	Klockan 12.40	Sign AG	

BRÅDSKANDE

Översänder här enligt överenskommelse programmet för den
5 och 6 december. Återkommer senare i eftermiddag för att
vidare avhandla emottagandet av den sovjetiska delegationen.

Med vänlig hälsning

Henrik Cederin

UTRIKESDEPARTEMENTET
Politiska avdelningen
Första enheten (Pol 1)
Ds Cederin/ag

PROGRAM FÖR SOVJETISK-SVENSKA WALLENBERGKOMMISSIONENS
ARBETSMÖTE I STOCKHOLM 5-6 DECEMBER 1991

Torsdag 5 december

Kl 09.00	Överläggningarna inleds på utrikesdepartementet
Kl 10.15	Kaffe
Kl 12.00	Lunch
Kl 14.30	Kaffe
Ca kl 17.30	Pressbriefing, utrikesdepartementet
Kl 19.00	Middag på Sergel Plaza Hotel

Fredag 6 december*

Kl 10.00	Besök rikspolisstyrelsen, Polhemsgatan 30
Kl 11.00	Besök kabinettssekreteraren, utrikesdepartementet
Kl 11.30	Besök stockholmspolisen, Agnegatan
Kl 12.15	Lunch på Ulriksdals Vårdshus
Kl 13.45-15.00	Polishögskolan, Solna
Kl 19.00	Operaföreställning: Simson & Delila, Folkoperan

*Transporterna under dagen ombesörjs av rikspolisstyrelsen.

COUNCIL
OF EUROPE

CONSEIL
DE L'EUROPE

Parliamentary Assembly
Assemblée parlementaire

25 November 1991
ADOC6531.

Autographe 26/11-91

Doc. 6531
Revised

MOTION FOR AN ORDER

on Mr Raoul Wallenberg and Mr Vilmos Langfelder

presented by Mr PONTILLON

The Assembly refers to its Resolution ... (1991) and instructs its Committee on Legal Affairs and Human Rights to continue following the development of the situation and to report back if necessary.

Signed: PONTILLON

COUNCIL
OF EUROPE

CONSEIL
DE L'EUROPE

Parliamentary Assembly
Assemblée parlementaire

13 May 1991
ADOC6444.
1403-7/5/91-1-E

Arbuz 20/11-91

Doc. 6444

R E P O R T

on Mr Raoul Wallenberg and Mr Vilmos Langfelder

(Rapporteur: Mr PONTILLON, France, Socialist)

Question

The arbitrary arrest of Mr Raoul Wallenberg, a Swedish diplomat, in January 1945 after he had saved some 100 000 people at the time of the mass deportation of Hungarian Jews to their death, and of his driver Mr Vilmos Langfelder. The contradictory statements about their fate made by the Soviet authorities, despite numerous reports of their survival.

Recommended action

Invite the Soviet authorities to shed full light on this affair and relate their fate to that of citizens who today are still being detained arbitrarily in the USSR.

For debate in the Standing Committee
Pour débat à la Commission Permanente
See Rule 47(6) - Voir article 47(6) du Règlement

I. DRAFT RESOLUTION

1. The Assembly refers to the Universal Declaration of Human Rights, the European Convention on Human Rights, the Helsinki Final Act, the United Nations International Covenant on civil and political rights and the resolution unanimously passed by the European Parliament on 17 May 1990.
2. Mr Raoul Wallenberg's humanitarian activities made it possible to save some 100 000 people at the time of the mass deportation of Hungarian Jews to their deaths.
3. He and his chauffeur completely disappeared in January 1945 after he had been summoned by the Soviet liberation troops stationed in Hungary.
4. The Soviet authorities' contradictory statements on Mr Wallenberg's fate, which until 1947 denied his presence on Soviet territory and then reported that he had died without being able to provide any irrefutable proof, all constitute evidence of his possible survival.
5. This view has been strengthened by the discovery of documents (the most recent dated November 1990) testifying to Mr Wallenberg's detention in the USSR since 1947 and by numerous reports by former prisoners of war and Soviet and foreign political prisoners of Mr Wallenberg's survival after 1947.
6. The maintenance of a relationship with the USSR based on confidence cannot be viewed with equanimity unless full light is shed on the past, and in particular on this case.
7. The Assembly welcomes the recent frank and understanding attitude of the Soviet authorities, as a result of which Mr Wallenberg's family have made an official visit to Moscow at the invitation of the Kremlin and a committee of experts has been given permission to examine the files of Vladimir prison.
8. In the light of the above, and bearing in mind the Conference on Human Rights to be held in Moscow from 10 September to 4 October 1991 and the new relations which have been established with the Soviet Union, the Assembly invites the Soviet authorities:
 - i. to reopen the file on Mr Raoul Wallenberg and his driver Mr Vilmos Langfelder and to state unambiguously what has become of them;
 - ii. to allow an international commission made up of historians and other experts access to all the relevant archives;
 - iii. to give them back their freedom if they are still alive.
9. Finally, it asks that the fate of other foreign nationals who are still arbitrarily detained in the Soviet Union and whose present circumstances are unknown be linked to that of Mr Raoul Wallenberg and Mr Vilmos Langfelder.

II. EXPLANATORY MEMORANDUM

by Mr Pontillon

A. INTRODUCTION

1. The draft resolution relating to Mr Raoul Wallenberg and Mr Vilmos Langfelder is one of a series of steps initiated by the Belgian Raoul Wallenberg Committee and the International Commission of Inquiry into the fate and whereabouts of Raoul Wallenberg, following the more open approach adopted by the USSR in 1989 and in the context of the Conference on Human Rights to be held in Moscow from 10 September to 4 October 1991.

2. These developments provide grounds for hope that full light will finally be shed on this case and even - if, as some people think, Mr Wallenberg is still alive - that he will gain his freedom. It is this conviction that has led to the launching of the following initiatives:

- the petition of Belgian Nobel prize winners calling for his liberation (June 1989),
- the appeal made by the Belgian committee to the heads of delegations of the CSCE member states to place this issue on the agenda of the Copenhagen meeting (June 1990),
- the unanimous adoption by the European Parliament of a resolution calling on the USSR to reopen the file and to make all the archives available to an international commission of experts and historians (17 May 1990).

3. At its meeting on 19 March 1991, the Committee on Legal Affairs and Human Rights was addressed by Mr Lucki, a lawyer and Secretary General of the International Committee of Inquiry, who explained the facts of the case, which may be summarised as follows.

B. THE FACTS

4. Raoul Wallenberg was born in 1912 and belongs to one of the wealthiest and best-known families in Sweden. In 1939, he became the European representative of a major trading house, whose chairman was a Hungarian Jew. This association and numerous journeys through Europe made him fully aware of the fate which the nazis had reserved for the Jews and he decided to defend their cause.

5. At the request of Jewish organisations and of President Roosevelt, the founder of the War Refugee Board, the Swedish Ministry of Foreign Affairs sent the young Raoul Wallenberg, who was appointed attaché to the Swedish delegation in Budapest, on a rescue mission.

6. His first operation involved the granting of protection certificates ("Wallenberg passports") to Hungarian Jews who had family links - sometimes real but more often imaginary - with Sweden. He also placed 32 buildings, in which some 30 000 Jews were sheltering, under the protection of the Swedish Crown. In November 1944 as the first death marches got under way Raoul Wallenberg moved along the columns of prisoners in order to give them passports and save them from death. In January 1945, he just managed to prevent the implementation of Eichmann's plan to exterminate the last 70 000 survivors of the Budapest ghetto.

7. On 17 January 1945, following the entry of Soviet troops into Budapest, Raoul Wallenberg went to the Soviet army headquarters in Debrecen with his driver Vilmos Langfelder. They never returned.

C. EVIDENCE IN SUPPORT OF MR WALLENBERG'S SURVIVAL

1. The contradictory statements by the USSR on Mr Wallenberg's fate

8. It is thought that the Soviet authorities suspected Mr Wallenberg of spying because of the support he was receiving from the United States.

9. Since his disappearance, Sweden has made numerous requests for information about him. The Soviet Government initially stated that it had placed Mr Wallenberg under its protection, then claimed to have no knowledge of the case until 1957, when Andreï Gromyko stated that Mr Wallenberg had died of a heart attack in the Lubyanka prison in 1947, but that his body had been cremated, the death certificate had been destroyed and all the medical personnel then in service were now dead. The Kremlin maintained this position until August 1989, when the Soviet Ambassador to Sweden, Mr Boris Pankin, announced that Mr Wallenberg had been assassinated by Soviet agents and that Moscow would do everything possible to recover his body.

2. The evidence of former prisoners of war and Soviet and foreign political prisoners

10. There are numerous testimonies, going back to the death of Stalin, the end of the 1970s and then January 1981 when a Wallenberg tribunal was set up. Several individuals have stated that they met Mr Wallenberg or heard reports of him on various occasions and in different locations within the Soviet Union. Among the recent accounts are those of Josip Terelja, who in 1987 stated that he had met a Ukrainian who had known Mr Wallenberg in 1953, and Elena Butova, a doctor at Vladimir prison, who examined him around 1980. According to the Swedish writer, K Fant, Mr Wallenberg was alleged to have been treated at the Blagovechtchensk Clinic (Siberia) on 22 December 1986. Andreï Sakharov was also convinced that Mr Wallenberg had survived and right up to his death made attempts to trace him.

D. THE SOVIET UNION'S MORE OPEN POLICY

11. In October 1989, Mr Wallenberg's family was invited to Moscow, where the KGB passed them a series of objects belonging to him (a prison record drawn up when he was in the Lubianka, a diplomatic passport and foreign currency).
12. The Soviet weekly, Novoye Vremya (New Times), has devoted several articles to Mr Wallenberg and in October 1989 launched an appeal for information about him. Documentaries have been broadcast by Soviet radio and television.
13. The International Committee of Inquiry on Wallenberg's fate visited Vladimir prison in September 1990 with the full support of the Soviet Ministry of the Interior. It was given access to prison files going back to 1941. Its examination showed that the Soviet authorities had not undertaken any researches on Mr Wallenberg and that individuals were sometimes detained under a number and not according to their surname. Their examination also enabled them to check the evidence of former prisoners. The Commission concluded that the Wallenberg file, which according to the Soviet authorities had disappeared, was in the hands of the KGB.
14. At a press conference in Moscow in September 1990 it was reported that the KGB had agreed to open the Wallenberg file.
15. In November 1990, a letter dated February 1947 which was listed in the archives of the Soviet Council of Ministers and referred to Mr Wallenberg's presence in the Lefortov prison was discovered by chance.
16. During a visit to Belgium in December 1989, Mr Chevardnadze promised to open the file.
17. The Belgian committee's current objective is to persuade Mr Gorbachev to allow an examination of the KGB files: an open letter has been sent to the Soviet ambassador to Belgium and the committee is continuing to ask heads of state and government, the Secretary General of the United Nations and the Pope to put pressure on the Soviet President.

E. CONCLUSIONS

18. The Committee on Legal Affairs and Human Rights thought it necessary to ask the USSR's delegation of special guests to make its observations on this case. The delegation also considers that, in the light of the new relations which have been established with the Soviet Union and the prospects for co-operation, it is not possible to look to the future unless light shed on the past. It recognises the importance of Mr Wallenberg's humanitarian activities. It also considers that his fate has to be associated with that of other foreign nationals who are still arbitrarily detained in the USSR and whose present circumstances are unknown.

Reporting committee: Committee on Legal Affairs and Human Rights.

Budgetary implications for the Assembly: None.

Reference to the committee: Doc. 6328, Reference No. 1696 of 4 October 1990.

Draft recommendation: unanimously adopted by the committee on 25 April 1991.

Members of the committee: Lord Kirkhill (Chairman),
Mr Altug (Vice-Chairman), Mrs Ekman (Vice-Chairman),
MM. Amaral, Bindig, Brincat, Collette (Alternate: Lagorce),
Colombo, Columberg (Alternate: Mrs Haller), De Decker (Alternate:
Eicher), Espersen, Esteves, Fodor, Fuhrmann, Gudnason,
Gundersen, Stig Gustafsson, de Hoop Scheffer, Hyland, Jansson,
Kalemli, Karksay, Mrs Lentz-Cornette, MM. Lyssarides, Meimarakis,
Negri, Nuñez, Oehry, Petitpierre, Pontillon, Posluch, Rodotà,
Rokofyllos, Ruiz, von Schmude, Schwimmer, Sir Dudley Smith
(Alternate: Sir John Hunt), Mrs Staels Dompas, MM. Stoffelen,
Vogel, Ward (Alternate: Morris), Worms.

N.B. The name of the members who took part in the vote are underlined.

Secretaries of the committee: Mr Plate and Ms Coin.

UTRIKESDEPARTEMENTET
Administrativa avdelningen
Andra enheten
Handläggare: C Dickson, A 2/BUD

Utdrag
DEPARTEMENTS PROTOKOLL

1991-12-05

Medgivande att företa tjänsteresa

Utrikesdepartementet medger att den ryskspråkige historikern Kristian Gerner reser till Moskva den 11-14 december 1991 för att gå igenom arkivmaterial åt arbetsgruppen med uppdrag att studera utestående frågor i efterforskningen av Raoul Wallenberg.

Kostnaderna som uppstår i samband med resan skall belasta tredje huvudtitelns anslag A 7.
Utredningar m.m. (kostnadsställe 44201-2).

Beslutet har fattats av chefen för utrikesdepartementet, statsrådet af Ugglas.

Utdrag till

Hallqvist, pol 1
Cederin, pol 1
A 2/BUD
A 3/RFL

Koll: W

P 2 Ecu 1

INK. UD.

~~1002-00-00~~
1991-12-06

товарищу К О Р О Л Е В У .

СПЕЦСООБЩЕНИЕ

Со времени нашего приезда в гор. Будапешт, в оперативную группу "СМЕРШ" фронта стали поступать данные, компрометирующие деятельность шведского посольства и общества шведского красного креста в Венгрии.

Взяв под свою защиту и покровительство значительное количество лиц из гражданского населения города Будапешт, не имеющих к Швеции никакого отношения, шведское посольство выдало им на руки различного рода документы - паспорта, удостоверения и "охранные листы".

Среди этой категории имеются скрывающиеся от Советских органов видные участники фашистских формирований Венгрии, некоторые сотрудники и агенты разведывательных и контрразведывательных органов противника и другой контрреволюционный элемент.

Изложенное выше подтверждается данными агентуры и материалами следственной обработки задержанных, так например:

Задержанный нами зав.секцией шведского посольства по защите интересов Советских подданных в Венгрии -ТОМПСОН Генрих на допросе 24 января 1945 года показал:

625450
22.2

"...Переводчику венгерского военного министерства БОТКА Владиславу, проживающему в 5-м районе, ул. Холлан, 53 по неизвестным мотивам шведским посольством был выдан документ на русском языке о том, что он является "сотрудником" шведского посольства, хотя в действительности он таковым никогда не был..."

12 февраля с/г оперативной группой по материалам источника задержан сотрудник "Кемельхарито" 2 Отдела венгерского генштаба — старший лейтенант МЕЙСТЕР Марцель, у которого при обыске был изъят защитный паспорт шведского красного креста № 6013/1944, полученный им 13 октября 1944 года от сотрудника центральной военной цензуры венгерского генштаба — прапорщика ДЕНИШ Гедона. В паспорте на русском языке указывается :

"...Эта охранная грамота выдана МЕЙСТЕР за человеколюбивые услуги, оказанные им шведскому красному кресту..."

Вторую охранную грамоту МЕЙСТЕР получил лично в канцелярии шведского красного креста в ноябре 1944 года, на ул. Ревецки д. 4/ц, куда он явился вместе с прапорщиком ДЕНИШ. Оба документа за подписью начальника шведского красного креста профессора ЛАНГЛЕ.

На предварительном следствии МЕЙСТЕР показал, что им было получено около 200 охранных листов шведского красного креста, которые он продавал за деньги. Кому конкретно были проданы или розданы защитные паспорта, пока не установлено.

13 февраля с/г нами на основании материалов агента задержан АЗЕНБЕРГЕР НАНЦОР, активный член партии "Нилош Керестеш", лично принимавший участие в арестах евреев и разграблении еврейских квартир. При задержании у АЗЕНБЕРГЕР изъят защитный паспорт шведского красного креста на его имя. Кроме того он заявил, что он работал в указанном красном кресте по доставке продуктов.

Агент _____ в своем донесении от 5 февраля 1945 года сообщил, что шведское посольство продавало свои паспорта за деньги:

"...Шведское посольство и шведский красный крест в Будапеште давали шведское подданство только тем, кто платил от 2000 до 20000 пенго.

Были случаи, когда подданство получали и за 200.000 пенго. Таким образом получили шведское подданство богачи - евреи ХОРИН, ВАЙС, КОНФЕЛЫ и другие..."

Источник _____ сообщил 17 февраля с/г, что по неточным данным, торговлей паспортами занимались чиновники паспортного отдела посольства - графиня Елизавета НАКО и доктор ШЕЙМАН - во главе со своим начальником ТОРГАЧ, а также начальник канцелярии - МЕЗЕЙ и, якобы, сам посланник ДАНИЕЛЬСОН. Эти данные нами проверяются.

Всего только по официальным подсчетам, шведским посольством в период июня-октября 1944 года выдано минимум 20.000 различного рода паспортов, из них большинство "защитных", около 300-400 "временных", т.е. с получением шведского подданства через некоторое время.

Характерно отметить, что из 40 семей (около 200 человек) получивших шведские паспорта с подданством, сейчас в Будапеште осталось только пять, остальные перед моментом окружения Красной Армией города получили германские проездные визы и уехали в Швецию - через Германию.

Защитные паспорта шведского красного креста, по словам его начальника профессора ЛАНГЛЕ, выдавались и выдаются по принципу :

"...Всем притесненным - при всяком режиме: при фашистах будем давать евреям, а с приближением русских-христианам, даже если это фашисты, только не очень опасные..."

Как сообщает агент _____, с 15 октября 1944 года, т.е. с момента прихода к власти Салаши, защитные паспорта шведского

красного креста выдавались только не евреям. Всего выдано до 10.000 таких паспортов, причем несколько сот — без всякой проверки лиц, которым они выдавались и без учета.

В числе сотрудников шведского посольства находятся недавние фашисты — доктор АНТОНИО Видмар, бывший начальник бюро печати посольства "правительства" отделения в шведском посольстве. Его помощник ГЕРМАН НАРИХ, итальянец, по его словам был ранее убежденным фашистом, "но теперь в фашизме разочаровался".

Как сообщил источник _____ 2 февраля с/г, ближайшими помощниками начальника шведского красного креста — профессора ЛАНГЛЕ являются:

1. БОГАЧИ Гейнрих, где живет сейчас Лангле, — двоюродные братья фашистского деятеля ИМПРЕЦИ, настоящая фамилия которого тоже Гейнрих. ГЕЙНРИХ всегда были явными врагами Советской России.

2. ГАВЕР — бывший главный директор венгерского радио при правительствах КАДАИ и СТОЯН.

3. ВАЪАРХЕДИ — бывший директор департамента в министерстве финансов и открытый приверженец Салаши.

4. ВИТЯЪЬ Хортоу — известный фашист.

Враждебное отношение руководства шведского посольства к Советскому Союзу проявилось в феврале 1944 года, когда наш источник обратился к посланнику Даниельсону, в просьбой достать ему разрешение для оказания помощи советским военнопленным медикаментами, продуктами и одеждой. Даниельсон всеми путями противодействовал этой попытке, хотя в то время он представлял интересы СССР в Венгрии, заявляя при этом:

"...Все это ничему. Советская власть расстреливает своих военнослужащих возвратившихся из плена и поэтому, в лучшем случае, все усилия в этом направлении будут тщетными.."

Профессор ЛАНГЛЕ, в то время атташе миссии, говорил:

"...Советская Россия плюет на своих пленных, следовательно ни пользы, ни толку от этого не будет..."

Военный атташе -подполковник ВЕСТЕР заблаговременно в октябре 1944 года уехавший в отпуск в Швецию, после посещения лагеря русских военнопленных, заявил :

"...Был в лагере у этих свиней..Что это за звери ! Второй раз меня на это не поймашь".

Вся помощь шведского посольства русским военнопленным выразилась в пожертвовании 10 рубашек и 20 коробок сардины.

Наиболее враждебно к СССР относятся шведский консул ЭК-МАРК и атташе КАРЛСОН. В настоящее время по словам секретаря посольства БЕРГА, единственным желанием посла ДАНИЕЛЬСОНА и других сотрудников является скорейший выезд со всем посольством из Будапешта в Швецию, потому, что военные Советские власти отнеслись к ним, дипломатам "с пренебрежением" и поэтому они через свое министерство собираются сделать соответствующее представление в Наркоминдел СССР.

Из приведенных выше, далеко еще неполных фактов видно, что вместо защиты интересов СССР и Венгрии, шведское посольство и шведский красный крест брали и берут под свое покровительство врагов СССР и венгерского народа, создавая им убежище и приют

На этом основании мы проводим мероприятия по негласному изъятию интересующих нас лиц, имеющих охраняемые документы шведского посольства.

ЗАМ НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛЕНИЯ КОНТРАЗВЕДКИ "СМЕРШ"
ВТОРОГО УКРАИНСКОГО ФРОНТА ПОЛКОВНИК -

(МУХОРТОВ)

№ 86/2
"19" февраля 1945 года.

ам.

TCO

Tjänstemännens
Centralorganisation
Linnégatan 14
Box 5252
102 45 Stockholm
Tel. 08-782 91 00

1991-12-03 72 kv

INKOM

1992-04-13

91-12-05

UD:s ARKIV

Besked

Tack för ditt material
i Wallenberg-ärendet.

Vd Skundig committee's
sammanträde i Strömberg
den 26/11-91 antogs bif.
förslag med Partitions

amendment. Bida utan
någon egentlig debatt. Jag
pedagogiskt för den senaste
utvecklingen inför juridiska
utskottet.

Tack för all hjälp!
Härliga hälsningar
Stig Lundgren

Se dns UD 2018/20399/EC

F Ö R T E C K N I N G

Över kopierade dokument som överlämnats
till den svenska sidan vid kommissio-
nens möte den 5 december 1991

1. 1945-01-23
Sammanställning över arresteringar som gjorts av kontraspionaget "Smersj" vid andra ukrainska fronten.
2. 1945-02-06
Notering angående LANGFELDER ur registreringsjournal över fångars ankomst till Inre fängelset.
3. 1945-02-08
Notering angående WALLENBERG ur registreringsjournal över kallelse till förhör av Inre fängelsets fångar.
4. 1945-02-09
Notering angående LANGFELDER ur registreringsjournal över kallelse till förhör av Inre fängelsets fångar.
5. 1945-03-20
Kopia på kvitto nr 265 från Lefortovo-fängelset med bifogad förteckning över LANGFELDERs tillhörigheter. På dokumentets baksida finns en anteckning: "Sakerna har mottagits tillfullo 47.07.23 Underskrift".
6. 1945-04-27
Notering angående arresterad nr 7 ur registreringsjournal över kallelse till förhör av Inre fängelsets fångar.
7. 1945-04-28
Notering angående WALLENBERG ur registreringsjournal över kallelse till förhör av Inre fängelsets fångar.
8. 1947-03-02
Rekonstruering av handskriven notering ur alfabetisk journal över mottagande och återlämnande av Inre fängelsets fångars tillhörigheter (under bokstaven "V").
9. 1947-05-26
Vittnesmål av G G GROSSHEIM, densamme som H V TOMSEN, tjänsteman på den diplomatiska legationen i Budapest (fortsättning s. 57-66 enligt svensk begäran).
10. 1947-07-22
Notering angående LANGFELDER ur registreringsjournal över kallelse till förhör av Lefortovofängelsets fångar.
11. 1947-07-23
Rekonstruering av handskriven notering i alfabetisk journal över mottagande och återlämnande av Inre fängelsets fångars tillhörigheter (under bokstaven "L").

12. 1990-06-19

Brev från avdelningen för arkiverad information vid MVDs (sovjetiska inrikesministeriet) centrala informationskontor om resultat från granskning av uppgifter angående WALLENBERG.

13. 1990-06-27

Brev nr 10/A-222 av den 16 juni 1990 från KGBs centralarkiv till statens centrala särskilda arkiv vid ministerrådets centrala arkivförvaltning innehållande resultat efter granskning av dokumentation angående WALLENBERG.

14. 1990-07-31

Brev från TSGAOR (centralt statligt arkiv) om resultat från granskning av uppgifter om WALLENBERG.

15. 1991-12-02

Information nr 2208 angående WALLENBERG från psykiatriska kliniken vid sjukhus nr 1 (uppkallat efter P P KASJTJENKO).

16. 1991-12-03

Information angående WALLENBERG från vetenskapliga forskningsinstitutet för allmän- och rättspsykiatri (uppkallat efter V P SERBSKIJ).

П Е Р Е Ч Е Н Ь

копий документов, переданных шведской стороне
на заседании комиссии 5 декабря 1991 года

1. Справка об арестах органами УНР "Смерш" 2 Украинского фронта. 23 января 1945 года.

2. Запись в журнале регистрации о приеме заключенных Внутренней тюрьмы в отношении Лангфельдера В. 6 февраля 1945 года.

3. Запись в журнале регистрации вызова заключенных Внутренней тюрьмы на допрос в отношении Валленберга Р. 8 февраля 1945 года.

4. Запись в журнале регистрации вызова заключенных Внутренней тюрьмы на допрос в отношении Лангфельдера В. 9 февраля 1945 года.

5. Копия квитанции № 265 Лефортовской тюрьмы с приложением описи вещей Лангфельдера В. 20 марта 1945 года. На обороте документа имеется пометка: "Вещи принял сполна. 23.УП.47 г. Подпись"

6. Запись в журнале учета вызова заключенных Внутренней тюрьмы на допрос в отношении арестованного № 7. 27 апреля 1945 года.

7. Запись в журнале учета вызова заключенных Внутренней тюрьмы на допрос в отношении Валленберга Р. 28 апреля 1945 года.

8. Восстановленные штрихи рукописной записи в алфавитном журнале приема и выдачи вещей заключенным Внутренней тюрьмы (на букву "В"). 2 марта 1947 года.

9. Показания служащего дипломатической миссии в Будапеште Гросгейма Г.Г., он же Томсон Г.В. 26 мая 1947 года. (Продолжение с. 57-66 по просьбе шведской стороны).

10. Запись в журнале вызова заключенных Лефортовской тюрьмы на допрос в отношении Лангфельдера. 22 июля 1947 года.

11. Восстановленные штрихи рукописной записи в алфавитном журнале приема и выдачи вещей заключенным Внутренней тюрьмы (на букву "Л"). 23 июля 1947 года.

12. Письмо отдела архивной информации ГИЦ МВД СССР о результатах проверки сведений на Валленберга Р. 19 июня 1990 года.

13. Письмо Центрального архива КГБ СССР № 10/А-222 от 16.06.90 г. в Центральный государственный особый архив ГАУ при СМ СССР в отношении Валленберга Р. с отметкой о результатах проверки по документальным материалам. 27 июня 1990 года.

14. Письмо ЦГАОР СССР о результатах проверки сведений на Валленберга Р. 31 июля 1990 года.

15. Справка психиатрической клинической больницы № 1 имени П.П.Кащенко № 2208 в отношении Валленберга. 2 декабря 1991 года.

16. Справка НИИ общей и судебной психиатрии им.В.П.Сербского № 5/ПО в отношении Валленберга Р. 3 декабря 1991 года.

KOPIA TILL:

UITR MIN

KABS

POLCH

BITR POLCH

POL 1

ÅTGÄRD:

Betr. åtgärd se
delgivningslista

UTRIKES DEP.

D.No

91.12.0.87

AVD

GR.

MÅL

P

2

En

~~Pol 1~~

Här ni delg. listan
kvar hos er??
nei Gunville
HP-ark

Pal

INKOM UD 1991-12-07

AMBASSADEN MOSKVA

1991-12-07

UD STOCKHOLM

FOER KAB. SEKR, POLCH,

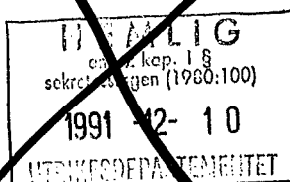
aa
M

FORIS

PROMEMORIA

AMBASSADEN I... Moskva.....HAR... 1991-12-07.....

MEDDELAT FÖLJANDE:

Överlämnas för kännedom av
UTRIKESDEPARTEMENTET
Fol. 110 DEC. 1991
Ds. Hartelius

JAG TALADE HAEROMDAGEN MED FARAFONOV. HAN BERAETTADE DAA (UNDER VISST HEMLIGHETSMAKERI) NAAGRA INTRESSANTA DETALJER OM SITT EGET LIVSOEDE I TILLAEGG TILL VAD SOM SADES I MITT TIDIGARE HANDEREV TILL TORSTEN OERN I FRAAGAN. SAALUNDA HADE HAN UNDER TJAFNSTGOERINGEN I STOCKHOLM I BOERJAN 50-TALET I EGENSKAP AV CHEF PARTICELLEN RAAKAT I KRAKEL MED KGB OCH GRU-REPRESENTANTERNA DAER. TILL FOELJD HAERAV HADE HAN SATTIS I LEFORTOVAFAENGELSE OMEDELBART VID AATERKOMST MOSKVA OCH SUTTIT DAER FRAM TILL -54. HAN HADE DAERFOER INTIM EGEN KUNSKAP OM FAENGELSELIVET OCH HAR BL A UINYTTJAT DETTA I SENARE TIDENS EFTERFORSKNINGAR I WALLEBERGAERENDET OCH GETT TIPS TILL DEN SOVEJTISKA DELEN AV UNDERSOEKNINGSKOMMISSIONEN. SJAELV VAR HAN OEVERTYGAD (PAA NAAGOT OKLARA GRUNDER MEN FOERMODLIGEN FRAAN SAMTAL MED INSIKTSFULLA) ATT WALLEBERG FAKTISKT INTE HADE DIREKT AVLIVATS UTAN TILL FOELJD AV DEN PSYKOLOGISKA OCH YYSISKA PRESSEN FAKTISKT HADE AVLIDIT I HJAERTSLAG. HAN BEKRAEFTADE ATT MID FRAM TILL -47 HADE HAALLITS I OKUNSKAP AV SAEKERHETSTJAEENSTEN OCH ATT BAADE VISJINSKLJ OCH MOLOTOV HADE SOEKT UTROENA VAD SOM HAENT. BERIA OCH DEKANOSOV SOM I MOTSAT TILL VISSA UPPGIFTER HADE UIMAERKT SAMARBETE OCH SAMFOERSTAAND HADE NOG VELAT UINYTTJA W. FOER NAAGOT AV SINA YTTERST SINISTRA SYFTEN. FARAFONOV ANSAAG F OE HELT KLART ATT BERIA BAADE VID DENNA TIDPUNKT OCH FRAMFOERALLIT BOERJAN 50-TALET PLANERADE PUTSCH OCH SANNOLIKT AEVEN AVLIVAT STALIN.

INTRESSANT KAN MOEJLIGEN VARA ATT F. JU ALLS INTE HAR INTRESSE SKOENMAALA SAEKERHETSORGANEN SOM JU ENLIGT OVAN MISSHANDLAT HONOM AA DET GROEVSTA. HAN SPYDDE AEVEN GALLA OEVER DE NAEORMAST BEROERDA PERSONERNA DAER. HAN SADE SIG HA YTTERLIGARE INFORMATIONER SOM DOCK NOG KNAPPAST BEROERDE HUVUDFRAAGAN KRING W. UTAN SNARARE DET POLITISKA OCH PSYKOLOGISKA LAEGET RUNTOMKRING.

BERNER

AMBASSADEN MOSVKA

P 2 E 1

a.a. ltc

ARCHIVE COPY

MSG NO: 911209-390

DISTRIBUTION STATUS AT: 1991-12-09-13.50

TO:

STATUS:

TIME:

DIARY NO:

UD/POLCH
UD/POL 1

DISTRIBUTED 1991-12-09-13.50
DISTRIBUTED 1991-12-09-13.50

FROM: 09 14 46

POSTED TIME: 1991-12-09-13.49

MSG NO: 911209-390

=LIST,URG
UD/POLCH
UD/POL 1
+

AMBASSADEN MOSKVA 1991-12-09

UD STOCKHOLM

B R A A D S K A N D E

1549. ✓ FOER POL 1 (HALLQUIST). RE SKL-EXPERTERNA (WALLENBERG)

EXPERTERNA AER VAELKOMNA HIT TILL MOSKVA ENLIGT UPPGJORDA PLANER.

BERNER

AMBASSADEN MOSKVA 14.45/EZ

- End of printout

ORIGINAL TELEGRAM

Avsändningsort

Kabinettssekreteraren, mk

Ärende

Samtal med Farafonov

Datum

1991-12-09

Avd

P

Grupp

2

Mål

Ken

Adress

Ambassaen

MOSKVA

4

POL

Text

.... För ambassadören från kabinettssekreteraren. Ert kryptd^{7/12} 1117.

Tack Dina intressanta rader om samtalet med Farafonov. Jag
erinrar mig att källan G., som jag samtalade med i London
december 1986, hade en del att berätta om Farafonov och dennes
samröre med säkerhetstjänsten (jfr bilagan till mitt handbrev
från Moskva 1986-12-11 ställt till Osvald). G. påstod, att Farafonov
hade haft problem under sin tid som ambassadör i Reykjavik i slutet
av 70-talet, men att han generellt sett hade utomordentliga KGB-
kontakter. Den historia G. relaterade kan ha varit konstruerad.
Dock verkade utsagon detaljerad och trovärdig. Det i sammanhanget
väsentliga är dock, att G. höll för sannolikt att Farafonov
av KGB delgivits sanningen om Wallenbergs öde.

Cabinet

4/12

RE RAOUL WALLENBERG

DET STAEMMER EJ HELT ATT BESKED EJ LAEMNATS OM MOETE KGB-CHEFEN. FOKIN AATERKOM FOER GOD TID SEDAN OCH FOERESLOG SOM ALTERNATIV TILL MOETE MED KRJUTIKOV STOERRE MOETE MED DENNES STAELLFOERETRAEDARE JAEMTE REPRESENTANTER MVD, MID M FL. JAG ACCEPTERADE DETTA OCH DET HAR NU NAAGON TID SAGTS ATT MOETET AER OMEDELBART FOERESTAAENDE. ATT DET UPPSKJUITTS HAR NU SENAST ATT GOERA MED HAENDELSER I GEORGIEN, ANTYDS DET OCH JAG HAR EJ ANLEDNING BETVIVLA DET. ONEKLIGEN FINNS DET FOER KGB-CHEFERNA OCKSAA ANNART ATT GOERA I DENNA VAELDIGA HAEXKITTEL.

MOT DENNA BAKGRUND HAR JAG LITE SVAART FINNA DET NOEDVAENDIGT VI DIREKT UPPMUNTRAR AMERIKANARNA TA UPP FRAAGAN. VI BOER FOERSTAAS HELLER EJ VAENDA OSS MOT ATT SAA SKER MEN DET BOER INTE, TYCKER JAG VARA PAA VAAR UPPMANING. VIDARE BOER OM SAKEN FAKTISKT TAS UPP AV AMRIS DET GOERAS KLART ATT VI EJ DIREKT HAR ANLEDNING KRITISERA KGB BLOTT OENSKAR AEN MER SAMARBETE MED DEM. SOM BAKATIN UNGEFAER SADE MIG 7 NOV: -DET FINNS INGEN ANLEDNING ANGRIPA KGB, DET AER BAETTRE TA DEM MED LAEMPOR.

BERNER

AMBASSADEN MOSKVA /EZ

KOPIA TILL:
UITR MIN
KABS
POLCH
BITR POLCH
POL 1

ÅTGÄRD:

TRIKES DE

91-12-10

INKOM UD 1991-12-10

AMBASSADEN MOSKVA

1991-12-10

UD STOCKHOLM

FOER POL 1 (HALLQUIST) FRAAN MAGNUSSON

RE WALLENBERGAERENDET

FORTS

RE WALLENBERGAERENDET

1) VILL PAAMINNA OM NIKONOV'S FOERSLAG GOERA JAEMFOERANDE ANALYS AV INTRESSANTARE UPPTECKNINGAR SVENSK-SOVJETISKA SAMTAL. TACKSAM VI KUNDE ERHAALLA KOPIOR AV DE SVENSKA UPPTECKNINGARNA FRAAN 1945 T O M FOERSLAGSVIS 1961 ELLER 1965.

2) TIDPUNKT FOER NAESTA ARBETSGRUPPSMOETE HAR ALLTSAA INTE FASTSTAELLTS. MIN PRELIMINAERA BEDOEMNING AER ATT VI BOER SIKTA PAA FOERSTA HAEFTEN AV FEBRUARI OCH MEDDELA RYSSARNA DETTA EN BIT IN I JANUARI.

BERNER

} PM
Cesaria
24/1 92
Tom Munk

4

Stockholm 91-07-91.

Martin Hallqvist
Utrikesdepartementet
Box 161 21
103 23 Stockholm

INK. UTRIKES DEP
D. N:o 348/907
1991 12 13

AVD. P	GR. 2	MÅL. K
--------	-------	--------

Broder!

Härmed spontant nedskrivna intryck av vad jag erfor i onsdags och torsdags. Om Du önskar använda mig som ett grundligare analyserande bollplank skulle jag vilja få tillfälle att studera såväl de dokument jag hastigt läste igenom i onsdags som papperen från torsdagens sammanträde. Jag uppfattade inte allt. De nya papperen kan innehålla något som föranleder korrigeringar av följande reflexioner.

Den "gemensamma" undersökningen är ensidig. Det är endast ryssarna som kan ge nya uppslag ifråga om var dokument kan finnas och vilka ytterligare personer som kan höras. Om de säger att det inte finns fler spår att följa är det från svensk sida svårt att påstå något annat. Ryssarna hoppades snart kunna avsluta undersökningen (trots vad historikern Galitskij sade om önskvärdheten av ett bredare grepp). De ville ha en ny inte alltför avlägsen sammanträdesdag fastställd. De sade sig vara osäkra om det är möjligt att komma till full klarhet. Under pressbriefingen sade Nikonov enl SvD, att det finns handlingar som stöder att W. avrättades den 17 juli 1947.

Vid middagen sade jag, att jag följt principen att under utredning arbeta med hypoteser men till offentligheten endast uttala vad jag visste. Nikonov har inte följt den regeln, ty hans uttalande står ju i viss motsats till det gemensamma svensk-ryska uttalandet, att dokumenten inte bringat någon slutgiltig klarhet om W:s öde. Vill han vänja media vid en tanke? Ryssarna hade inga invändningar ifråga om publicitet av dokument. Sådan publicitet även av rätt likgiltiga papper demonstrerar öppenhet. Nikonov har förmodligen med Bakatin diskuterat vad som kunde sägas efter sammanträdet i Stockholm. Man drar sig inte för att ge media stoff för kommentarer, innan undersökningen är slutförd. Förr kunde man iaktta att en partiorder uppfylldes till 110 procent. Nu tycks något liknande gälla glasnost eller också föreligger nyförvärvad skicklighet att spela på glasnostinstrumentet.

Man anade under samtalens gång vad ryssarna anser undersökningen bör sluta med: en deklaration att indicier pekar på att W. avrättades på order av Molotov men eventuellt också att något dokument som styrker detta inte påträffats. Hur Molotov kommer in i bilden är för oss av intresse men sekundärt. Ryssarnas understrykande av att Stalin på ett tidigt stadium måste ha varit informerad om W. innebär att Stalin godkänt avrättningen. Om Kopelanskij vittnar om att W. avrättats, vilket

skulle styrka det nu föreliggande något svävande vittnesmålet av samma innebörd, kunde dessa uppgifter möjligen anses räcka som bevis för att W. avrättats. Ryssarna kan dock tänkas ha något i bakfickan. De kommer kanske vid nästa sammanträde med något, som de då har hittat och som stöder vad Nikonov sagt sig misstänka. Möjligen kommer Kopelanskij då att ha berättat vad han vet eller också har de hittat ytterligare något viktigt papper. Att de pratar vitt och brett om Kopelanskijs ovillighet att tala ur skägget verkar teatralisk glasnost.

Jag finner för min del omständigheterna vara sådana, att hypotesen om W:s avrättning och Molotovs inblandning inte är orimlig. Det finns i framtagna handlingar visst stöd för denna hypotes. Jag går inte närmare in på detta utan att vara bättre påläst. På rysk sida kan man vara övertygad om vad W:s öde blev utan att ha svart på vitt på det. De kan ha tittat i facit för länge sedan. De inser säkerligen svårigheten att övertygga alla intressenter - världspressen, Wallenberg-kommittéerna i olika länder. Öppenheten i kommissionens sätt att arbeta är demonstrativ och kan ha det taktiska syftet att göra en något osäker slutsats sannolikare. Bakom en sådan taktik behöver man inte misstänka någon ond avsikt. Den pedagogiska motiveringen är tillräcklig förklaring.

Ryssarna inser också att UD kommer i en knipa, om inget avgörande bevis framkommer: skall UD vitsorda sannolikheten av en hypotes eller betona, att något slutgiltigt bevis inte finns? Hur skall en kompromiss mellan dessa ståndpunkter formuleras? Även om undersökningen skulle avslutas med en ensidig rysk deklaration, som skildrar vad man gjort och presenterar en slutsats, måste ju UD på något sätt ta ställning. Är gemensamma uttalanden önskvärda eller vill UD behålla sin frihet? Denna fråga kan bli akut, då efter nästa möte med ryssarna något skall sägas. Vad som kan inträffa är att Wallenberg-kommittén driver synpunkten, att frågan om Wallenbergs öde är fullt öppen, så länge endast vittnesmål av gamla KGB-män finns som bevis. Misstroende till gamla KGB-medarbetare hyser givetvis de flesta journalister världen över. Däremot har jag intrycket att få personer tror, att W. alltså lever. Lösningen på ett eventuellt ovisshetens dilemma kan tänkas bestå i att gemensamt säga, att undersökningen har varit mycket omfattande, samtalen öppna och vänskapliga, att vissa omständigheter (för vilka man ev. redogör i kommunikén) tyder på att W. avrättats, på order av Molotov men i samråd med Stalin samt slutligen att man även på rysk sida är beredd att underkasta nya informationer som kan framkomma en förutsättningslös prövning. Jag har intrycket att Guy von Dardel är mindre hoppfull än somliga i Wallenberg-aktionen.

Ryssarna kan ha förutsett ett sådant eller liknande slut. De kan ha haft en del av det material, som de säger sig nu ha funnit. De har insett svårigheten att övertygga och valt sådana arbetsformer, som kunde öka trovärdigheten i vad de säger. Om man spekulerar i de banorna är det en händelse som ser ut som en tanke att en dotterson till Molotov ingår i delegationen. Kan Moskva-ambassaden bedöma, om hans tjänsteuppgifter är sådana, att det är helt naturligt, att han är med i delegationen?

Med vänlig hälsning

Per S. Lundberg

1991-12-18

Nr 134

Överlämnas av Utrikesdepartementet till
ambassaden i Moskva för kännedom och
eventuella kommentarer.

Uppsala 1991-12-09

Martin Hallqvist

Martin Hallqvist

Pol. 1

Utrikesdepartementet

INK. UTRIKES/DEP.		
D.No. 343/057		
92-01-15		
AVD. P	GR. 2	MAL. Eu

Här kommer nu brevet om Wallenberg som Manne Wängborg ringde om i lördags. Tyvärr hade jag ingen möjlighet att få iväg det tidigare. Brevet är skrivet av L'ubov' Michajlovna Marinovič, Amnesty-medlem i Drogo-byč, L'vovskaja oblast, västra Ukraina. Hon är gift med Miroslav Marinovič, f.d. samvetsfånge (han var medlem i den ukrainska Helsingforsgruppen) och i många år adopterad av Amnesty. Jag träffade dem i mars i år i Drogo-byč, där jag var tillsammans med en anställd vid Amnestys internationella sekretariat i London för att försöka starta Amnesty-grupper i Ukraina. Båda dessa människor har en ovanlig resning och är absolut trovärdiga. L'ubov' Michajlovna arbetar i den lokala administrationen, hennes man arbetar som journalist i den lokaltidning som nämns i brevet.

Jag behåller originalet av brevet. Om det är problem med att tyda kopian står jag gärna till tjänst, jag kan också skicka originalet om nödvändigt, men vill ogärna göra mig av med det innan jag vet att informationen kommit fram till den det vederbör. Jag gjorde försök att få kontakt med Guy von Dardel och Nina Lagergren, men lyckades inte. Jag lade dock ut ett par krokar som kan resultera i att von Dardel ringer mig, men hittills vet de inget.

Brevskrivarens adress är:

Украина

Львовская область

г. Дрогобыч, 293720

ул. Владимира Великого, 12, кв.29

Маринович Любовь Михайловна

tel: 3-95-05 (jag har skrivit till 98 244 innan, möjligen är åtminstone en del av det riktnumret till Drogo-byč). Han talar bra engelska, hon mindre, tror jag. Det är svårt att ringa dit, jag lyckades med mycket stor svårighet ringa från Lvov.

vänd

скажем, из Батуми (кажется, это слово на русском не пишется), когда. Югославские столетиями и еще не восстановлены права всей украинской нации. Да и в бывшем Союзе, у наших соседей какой ужас творится! Идет по мировому кругу геноцид армян. Что за рок висит над этими народами? А в Югославии что творят с хорватами на землях у всех цивилизованного мира?

Не пришла у нас еще весна для выживания и справедливого общества. Может быть, придет лет через несколько, когда пройдут волны...

Знаете, Юлия, вот я Вам написала о нашей группе, и потом подумала, что Вы уже, наверно, знаете об этом от Holger Nilsen, который побывал у нас дома. Я сожалела, только тогда, когда мы собрали группу. Встреча была для нас интересная, и Holger нам понравился; хотя он по-русски не говорит, но было кому переводить. Он нас всех сфотографировал и даже прислал статью и фото. Передайте ему от Вас привет от нас @ Мирослава? Я сожалею, что не успела придумать и передать Вам что-то более существенное.

А теперь я хочу написать Вам об одной важной вещи, с которой, может быть, следовало начать письмо.

Однажды, летом, пришел к нам в Татушу старый человек — один из многих западноукраинцев, галичан, которые были высланы при сталинской оккупации.

в Сибирь. Я записала его рассказ, и его потом напечатали в нашей газете. Несомненно для того назад он зашел снова, вместе со старым другом, с которыми терпели муки в сибирских лагерях и которого потом потерял, а теперь нашел благодаря этой заметке. Они уже поблагодарили, и вот они снова о тех страшных временах. Когда они уже собирались уходить, этот старый человек, менеджер, сказал: "Как бы мне хотелось с кем-нибудь из ваших журналов... Я бы рассказал о Рауле Валленберге. Я был вместе с ним в лагерях".

Я ей сразу усадила обратно и записала его рассказ. Вот он:

"В 1951 году с Яакобом Востока нас перевели в Озерлаг на перевоску, 025 колонна Штайнштадта все привезли этап из Москвы (с Лубянки и Лефортова).

Из Лубянки привезли Рауля Валленберга и еще одного человека, я не помню их фамилий. Из Лефортова — генерала Ефимия Федора Федоровича, он был атаке Власова, ~~попавшим~~

Мы попали в одну секцию. Познакомились. Рауль говорил мне: "Я Рауль Валленберг, шведский дипломат, был в Венгрии, спасал евреев от расстрела". Я его спросил: "Что же сюда попали?" Он ответил: "Судьба такая".

Два месяца я был с ним в одной барачке. Мой номер АГА-430. У него цифра на 50-й номер больше. Он был среднего роста, волосы корот-

кие темные. Скуды торговали, а цехи ввалились (4)
сильно. Он не ел суп и кисель, и мы ему да-
вали сахар, который иногда выдавали по ко-
точке. Мы называли его по-украински Тома-
шом. Я его очень хорошо помню.

Меня забрали оттуда в ОЗІ колонку в ян-
варе 1952 года, а он остался на переезде
025.

● Потом я еще раз встретился с ним, после
смерти Сталина, в конце марта на реке

Уме на лесовале. Он был в колоне ОЧ.
На ихних формулярах были две красные
полосы. Это означало: "на уничтожение".

Я трижды видел, как его называли догала
и привязывали к столбу на съезде мочи-
и тмусу. Он кричал не своим голосом.

● Мы проходили отрядом и видели. Это назы-
валось "к пеньку". Саркисян, наш командир,

хороший человек был, но что он мог сделать?
И мы все?

То рассказали других из его команды, он
умер, и его похоронили на буре около той
колонны. Мне показывали место.

Я мог бы, наверное, показать мочицу. Это от
центральной ветки железной дороги в сторону
Тайшета на 60 км, если ехать на Братск.

Вот такой рассказ, насколько его можно было понять, так что он говорит с трудом. Его пытались извести тогда здесь, в тюрьме Дрогобыча, поднимали голову крестками под клетку и пели гимны гортанью. Сейчас он живет то в Сибирях, где похоронена его семья, то в одной семье Дрогобычского района, где хочет купить дом, чтобы умереть на Украине. Я его сироту, как-то передаю в швейцарские журналы и все равно швейцарским Валленберга даю о нем. Он сказал, что не надо, он боится. Хотел бы встретиться с мамой своей. А маме братишке он еще раз ездит в Сибирь, может быть, найдешь кого-нибудь из того тридцати, где умер Валленберг, и попросит их. Это вы думаете об этом, Юлия? Может бы дать знать об этом человеку, кому следует: журналы там или семье Валленберга?

Итак, что он не пришел как-то к приезду Нобеля, придет позже. Может быть, стоит и ему написать письмо? Я думаю об этом, потому что нет гарантии, что письмо дойдет. Они часто у нас пропадают.

Ну что еще? Да, мое здоровье продолжает ухудшаться, спасибо за внимание. А Елена склоняется так: Елена, Елена в Емале.

Я прошу прощения, что письмо получилось длинным. Это мое труд - читать письмо не на родном языке. А сейчас я его напишу потому, что сейчас, в последние, я дежурирую в Ратуше, и подруги меня никто не беспокоит.

Всего хорошего Заси! Люба.

UTRIKESDEPARTEMENTET
Politiska avdelningen
Första enheten (Pol 1)
Kr Hallqvist/ag

344/010
PROMEMORIA

1991-12-10

P 2 Eu

(Pol)

Ex till:

Polch
Tejler, UMK
Hallqvist, pol 1

Exp. 911210/ag

Raoul Wallenberg

Den svensk-sovjetiska arbetsgrupp som söker bringa klarhet i Raoul Wallenbergs öde har haft sitt tredje sammanträde, denna gång i Stockholm 5-6 december.

Från sovjetisk sida presenterades ett stort antal dokument från KGBs och Centralkommitténs arkiv, dock inget som kastade ljus av avgörande betydelse över fallet.

KGB-dokumentet innehåller bl a utdrag ur fängelsejournaler, där det framgår när Raoul Wallenberg tagits till förhör. I Centralkommittén har ärendet behandlats 16 gånger, från 1952 till 1986, efter olika svenska framstötter, främst i form av demarscher och brev från svenska statsministrar (Erlander och Ullsten). De dokument vi nu fått har utfärdats i anledning av dessa framstötter och utgörs bl a av brevsvår, instruktioner till utrikesministeriet, samtalsnedteckningar från t ex samtal mellan Chrustsjov och ambassadör Sohlman. Dessutom överlämnades nedteckningar från samtal mellan Nanna Svartz och den ryske professorn Mjasnikov.

Vidare redogjordes vid mötet för resultatet av ytterligare intervjuer med tidigare medarbetare i säkerhetstjänsten och i fängelserna, främst gamla förhørsledare. En av dem heter Kopeljanski och tros i själva

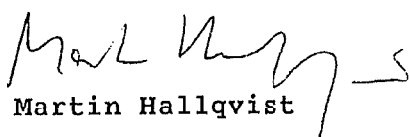
verket veta mera än vad han uppgivit. Enligt journaluppgifter har man nämligen lyckats finna att han vid ett par tillfällen förhört Wallenberg, något han idag inte vill kännas vid.

Tidpunkten för arbetsgruppens nästa sammanträde är inte bestämd. Från sovjetisk sida har man uttryckt en försiktig förhoppning om att nästa möte måtte bli det sista, och att man då skulle nå fram till någon sorts slutresultat. Från svensk sida finner vi denna förhoppning något from, och har ingalunda velat binda oss härvidlag.

Självklart vill ryssarna få denna sak ur världen så snart som möjligt. De har gjort ett omfattande arbete, och sitter trots allt på de anklagades bänk.

De arbetar inåt, i arkiven, men också utåt, via massmedia, och hela tiden i syfte att visa att Raoul Wallenberg verkligen dog 1947. Familjen och Raoul Wallenberg-föreningen har långt ifrån accepterat att Wallenberg skulle ha dött då.

Det kan bli svårt att få alla att enas om slutsatser av gruppens arbete. Om inte hundra procentigt övertygande bevis kan läggas fram, vilket sannolikt är omöjligt, måste ett visst antal indicier föreläggas. Att få enighet på den punkten kommer att bli svårt, att kan ännu ta mycken tid i anspråk. Men också på svensk sida vill vi få ärendet ur världen så snart som möjligt, men för oss är sanningsaspekten viktigare än tidsaspekten.

Martin Hallqvist

UTRIKESDEPARTEMENTET
Politiska avdelningen
Första enheten (Pol 1)
Deps Henrik Cederin

344/011
PROMEMORIA

1991-12-10

P 2 Eu

Ex till:

Ingrid Hjelt, utrikesministerns kansli

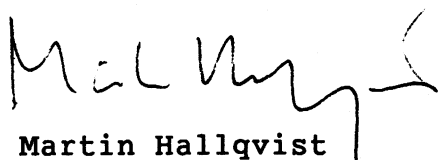
EXP 211210 W

Hemställan om medel för vidare efterforskningar i
Raoul Wallenberg-ärendet

Efterforskningarna i Raoul Wallenberg-ärendet fortsätter. Nästa inplanerade steg är ett besök i Moskva mellan den 9 och 13 december av två experter från statens kriminaltekniska laboratorium, Rolf Berzell och Nils Ångström. Under detta besök kommer de att avsluta den analys av det s k Smoltsovdokumentet som de inledde vid sitt tidigare besök.

Från sovjetisk sida har en helt ny attityd infunnit sig beträffande fortsatta efterforskningar kring Raoul Wallenbergs öde. Överläggningarna i den nyligen upprättade Wallenberg-kommissionen har bl a lett till att nytt material framkommit. Det är därför angeläget att med oförminskad intensitet genomföra det analysarbete som krävs för att klarhet i ärendet skall kunna nås. En fortsatt analys av det viktiga s k Smoltsovdokumentet är en nödvändighet i det fortsatta arbetet.

Vi anser det därför motiverat att denna resa finansieras genom medel ur utrikesministerns anslag A7 utredningar m m, och vi vill därför härmed hemställa om erforderligt belopp. Kostnad för resa är 7 240 kronor per person och för uppehälle ca 4 300 kronor per person (USD 175 per natt). Sammanlagd budget torde därför behöva bli ca 23 000 kronor.

Martin Hallqvist

Firma Ryska Ord - Bengt Eriksson
 Stabbegatan 95
 416 80 GÖTEBORG
 tel.kontor 031-21 11 18
 tel.hem 031-21 35 38
 fax 031-21 11 18

Pol 1, Hallquist/Pol
 Ett Kats
 Prof von Dambel
 ZW-Fören
 Carl Persson
 92 01 08

TELEFAX

Ett fax till:

Utrikesdepartementet

Att:

Pol 1/Hallquist X

Datum:

1991-12-11

Antal sidor:

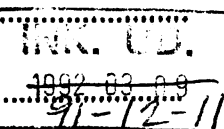
1+3

Meddelande:

På bifogade tre (3) blad överlämnas
 Svensk övers. av text i Wallenbergärendet
 enl. best. per Telefax 1991-12-10.

M.V.H.

Bengt E

Anteckning för hand: Ber (er) granska detta (skickat tillsammans med /oläsligt/ från KGB och MVD).

27.IV. I.Semjonov(?)

till SUKP:s CK

I samband med besök av en svensk regeringsdelegation i Moskva överlämnade Sveriges inrikesminister Hedlund till den sovjetiska sidan ett antal vittnesmål från vissa i slutet av 1955 från Sovjetunionen till Förbundsrepubliken Tyskland repatrierade före detta tyska krigsförbrytare rörande den svenske diplomaten Raoul Wallenberg.

Av dessa vittnesmål framgår att Sveriges regering förfogar över bevis för att Wallenberg arresterades av sovjetiska myndigheter i Budapest och under en längre tid hölls i fängsligt förvar i Moskva.

En rad av svenska myndigheter utfrågade personer har lämnat direkta vittnesuppgifter om detta. Sålunda har före detta polisattachén vid den tyska beskickningen i Bukarest, Gustav Richter, den 27 januari 1956 vittnat om att han under mer än en månad med början från 31 januari 1945 hölls fängslad i Lubjankafängelset i samma cell som Wallenberg. Richter har vidare lämnat detaljerade upplysningar om omständigheterna kring arresteringen av Wallenberg och dennes chaufför Langfelder, vilka han fått kännedom om genom Wallenbergs berättelse.

Före detta sigillbevararen vid den tyska beskickningen i Bukarest, Willi Bergeman, har i sitt vittnesmål 27 januari 1956 berättat att han då han befann sig i cell nr 202 i Lefortovofängelset genom knackningar och samtal via vattenledningsrören lyckades få kontakt med en tjänsteman vid den svenska legationen i Budapest vid namn Wallenberg som hölls fängslad i granncellen nr 203 samt med rådet vid den tyska beskickningen i Bukarest, Redel, vilken befann sig tillsammans med denne i samma cell. Denna kontakt dem emellan upprätthölls från september 1946 och ungefär till maj 1947.

Liknande vittnesuppgifter om kommunikation medelst knackningar med Wallenberg och Redel har också lämnats av före detta generalsekreteraren för det tyska forskningsinstitutet i Bukarest, Karl Supprian, före detta forskarassistenten vid den tyska beskickningen i Bukarest, Ernst Wallenstein, och andra hörda personer, vilka hölls fångna i Lefortovofängelset under tiden 1945-1947.

Tidigare översten i reserven för Hitlerarméns överkommando, Horst Kitschman, före detta medarbetaren vid det tyska kontraspionaget i Rumänien, Ernst Huber, och vicekorpralen i det tyska Wehrmacht, Erhard Hille, har också lämnat detaljerade vittnesmål om hur de när de satt fängslade i Lefortovofängelset under perioden 1945-1947 vid olika tidpunkter satt i samma cell som Wallenbergs chaufför Langfelder, som arresterats och förts till Moskva tillsammans med Wallenberg.

Uppgifterna från dessa vittnen samt av den svenska sidan presenterade vittnesmål från andra personer sammanfaller i mångt och mycket med de faktiska omständigheterna kring Wallenbergs arrestering och fängelsevistelse i Sovjetunionen.

Med hänsyn till vikten av att frågan om Wallenberg löses med svenskarna samt att de inte kommer att avbryta sina efterforskningar i detta ärende anser vi att det vore ändamålsenligt att informera den svenska regeringen om Wallenbergs öde, men att inte göra detta omedelbart. Man bör dessutom ta hänsyn till att det i september i år genomförs parlamentsval i Sverige och att det vore taktiskt mer lämpligt att dra ut på vår utredning i Wallenbergärendet och lämna ett slutligt svar två-tre månader efter valet.

I enlighet därmed föreslås att redan nu via vår ambassad i Stockholm lämna ytterligare en begäran till den svenska sidan om att få ta del av dess material och särskilt om en precisering av vissa av vittnesuppgifterna som redovisats av den svenska sidan, fotografier av Wallenberg, etc. En sådan begäran från vår sida kommer av den svenska regeringen att uppfattas som ett tecken på att de sovjetiska myndigheterna verkligen genomför en noggrann kontroll med

ledning av det material om Wallenberg som den svenska regeringen presenterat (Bilaga 1).

Därefter skulle man ungefär i juli kunna uppdraga åt vår ambassad i Stockholm att meddela svenskarna att det av dem mottagna materialet noggrant kontrolleras och att man hör personer som skulle kunna ha något samband med de omständigheter som nämns i detta material och att den svenska regeringen kommer att informeras om resultatet av utredningen (Bilaga 2).

Två-tre månader efter parlamentsvalen i Sverige kan man göra ett uttalande till den svenska regeringen om det slutgiltiga resultatet av kontrollen rörande Wallenbergs öde.

Utkast till beslut i SUKP:s CK bifogas.

Vi anhåller om att frågan granskas.

V.Molotov

I.Serov

28 april 1956

Nr 879/M

Bevittnas: namnteckning

utskr. 5 ex./lf-zf

Nr 1395, 27.IV.56

1 2 En 1

POL 2

ARCHIVE COPY

MSG NO: 911212-187

DISTRIBUTION STATUS AT: 1991-12-12-10.54

TO:

STATUS:

TIME:

DIARY NO:

UD/POLCH
UD/POL 1

DISTRIBUTED
DISTRIBUTED

1991-12-12-10.54
1991-12-12-10.54

FROM: MOSKVA

POSTED TIME: 1991-12-12-10.52

MSG NO: 911212-187

=LIST
UD/POLCH
UD/POL 1
+

ar
5

AMBASSADEN MOSKVA 1991-12-12

UD STOCKHOLM

1579. ✓ FOER POL 1 (HALLQVIST). RE WALLENBERGDOKUMENT

INGET HINDER MOETER OFFENTLIGGOERANDE AV SIST OEVERLAEMNADE DOKUMENT.
BERNER

AMBASSADEN MOSKVA 11.30/EZ

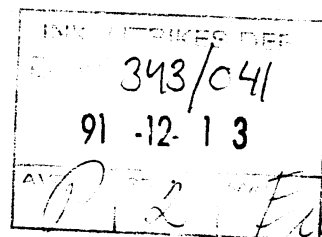
- End of printout

ORIGINAL TELEGRAM

Lovisa Lothigius
Laxvägen 36
663 02 HAMMARÖ

1991-12-09

Raoul Wallenberg
273 000 7000
Hej!

1992-03-03/Dr Hallqvist, eh
skr t tit. *631000* ✓

För drygt ett år sedan skrev jag ett brev till dåvarande utrikesminister Sten Andersson angående Raoul Wallenberg. Han svarade då att den svenska regeringen inte hade glömt bort Raoul Wallenberg och att de arbetade energiskt för att få fram sanningen om honom.

Nu i höst har vi fått en ny regering i Sverige (det var väldigt bra och välbehövligt!) och jag undrar därför vad ni i denna regering har för åsikt i Raoul Wallenberg-frågan och vad ni kommer att göra för att få fram sanningen.

Det har ju den sista tiden hänt mycket i Sovjet-unionen (eller kanske är det f.d. Sovjet-unionen) och delar av KGB's arkiv har öppnats. Om Sovjet envist håller fast vid att Raoul dog 1947, kommer då den officiella uppfattningen att ändras, hur mycket bevis-material ska det till för att den skall ändras? Inte för lite hoppas jag.

OM det en gång bevisas att Raoul blev mördad, kommer Sverige då att vidta några åtgärder mot Sovjet?

Jag hoppas att du kan ge svar på mina frågor!

Med vänlig hälsning

Lovisa Lothigius

Lovisa Lothigius

KOPIA TILL:
UTR MIN
KABS
POLCH
BITR POLCH
POL 1

ÅTGÄRD:

91 12 17

INKOM UD 1991-12-16 [REDACTED]

AMBASSADEN MOSKVA

1991-12-16

Wg
M

UD STOCKHOLM

[REDACTED] FOER POL 1

RE WALLENBERGAERENDET

FORTIS

RE WALLENBERGAERENDET

EXPERTERNA FRAAN STATENS KRIMINALTEKNISKA LABORATORIUM HAR AVSLUTAT STITT ARBETE MED GRANSKNING AV SMOLITSOVRAPPORTEN I MOSKVA OCH FOERKLARADE SIG VID SAMTAL MED MAGNUSSON MYCKET NOEJDA MED SINA SOVJETISKA KOLLEGORS BEMOETANDE OCH TILLHANDAHAALLANDE AV UTRUSTNING. DE HADE OCKSAA FAATT SE ORIGINALET TILL DET DOKUMENT UNDERSKRIVET AV SMOLITSOV SOM FOER NAAGON TID SEDAN PUBLICERADES I NEZAVISIMAJA GAZETA UNDER FOEREBAERANDE AV ATT SMOLITSOVRAPPORTEN MAASTE VARA FOERFALSKAD. EXPERTERNAS SLUTSATS VAR DOCK ATT SAMTLIGA FOEREVISADE DOKUMENT MYCKET VAEK KUNDE HA SKRIVITS AV SAMME PERSON, DVS SMOLITSOV. DET FICK OCKSAA ANSES VARA MYCKET SANNOLIKT ATT DOKUMENTEN SKRIVITS I SLUTET AV 40-TALET ELLER MOEJLIGEN NAAGOT SENARE.

MAN FOER NU MED SIG PAPPERS- RESP BLAECKPROV FOER VIDARE ANALYS.

BERNER

[REDACTED]

1991-12-12

Tf departementsrådet Martin Hallqvist

Utrikesdepartementet

346/001

INKOM UD		
1991-12-18		
Avd	Gr	Mål
D	2	En

AGA
M

Information om Raul Wallenberg
Er onumr 911011

Broder,

Har sökt upp den i brevet nämnde Dreize. Han känner ingalunda någon som träffat Wallenberg. Däremot menar han att hans clairvoyanta hustru skulle kunna ta reda på något om W:s öde med hjälp av kosmisk energi...

Är du hemifrån?

Magnus Engelbrektsson
Magnus Engelbrektsson

P 2 Ecu'

(rt)

ARCHIVE COPY

MSG NO: 911218-425

DISTRIBUTION STATUS AT: 1991-12-18-15.02

TO:	STATUS:	TIME:	DIARY NO:
BERLIN	DISTRIBUTED	1991-12-18-15.02	0119 ✓

FROM: UD/A 4 POSTED TIME: 1991-12-18-14.47

MSG NO: 911218-425

BERLIN
+

UD STOCKHOLM 1991-12-18

GENERALKONSULATET BERLIN

ERT FAX 18. FRAAN JOHANSSON, A 4, RE UTSTAELLNING OM RAOUL WALLENBERG.

BERLINS RW-KOMMITTES FOERFRAAGAN HAR UPPENBARLIGEN
CIRKULERAT MELLAN OLIKA INSTANSER OCH AVSLUTAT SIN ODYSSE
HOS MIG. JAG BER FAA BEKLAGA, ATT SVARET BLIVIT SAA I ONOEDAN
FOERDROEJT. ORSAKERNA LIGGER UTANFOER MIN KONTROLL. EFTER
KONTAKTER MED RW-HANDLAEGGARE M FL STAAR DET EMLLERTID
KLART, ATT UTLAAN AV ORIGINALHANDLINGAR FOER UTSTAELLNINGS-
ENDAMAAL INTE KAN KOMMA I FRAAGA. SOM ERSAETTNING KAN VI
SAENDA KOPIESAMLINGEN AV RW-DOKUMENT (49 VOL) SOM LAAN, EV
FOER ATT OM SAA OENSKAS SENARE INFOERLIVAS MED GENERAL-
KONSULATETS BIBLIOTEK. KOMMITTEN KAN OCKSAA FAA KOEPA HELA
SAMLINGEN FOER 2000 KRONOR. KOPIOR AV DE MER SPEKTAKULAERA
DOKUMENTEN (T EX DE SOVJETISKA NOTERNA 18.8.1947 OCH
6.2.1957 JAEMTE MOTSVARANDE SVENSKA FRAMSTAELLNINGAR) KAN
LOKALISERAS MED UTGAANGSPUNKT FRAAN BIL A (OEVERSIKT AV
SKRIFTVAEXLINGEN SVERIGE-SOVJET, S 45 FF) I 1957 AARS
AKTSTYCKEN, II:9, OM WALLENBERG-AFFAEREN. I SEPTEMBER
BITRAEDDE JAG RIKSARKIVET MED BESVARANDE AV EN
FRAMSTAELLNING OM MATERIAL TILL EN WALLENBERGUTSTAELLNING I
BERLIN. DET AER MOEJLIGT ATT DET GAELLER SAMMA UTSTAELLNING.

CABINET

UD STOCKHOLM KL 1500/AMS

ORIGINAL TELEGRAM

(Col) (PC)

91-12-18

TELEFAX

(2)

SVERIGES GENERALKONSULAT
CONSULATE GENERAL OF SWEDEN
BERLIN

Telefon: (030) 891 70 91 Fax: (030) 891 63 69 Telex: (41) 183398 svensk G.

Adress: Pol I och Press, UD		Datum: 1991-12-18		Dnr: A8	
Avsändare: Jan Lundvik		Avd:		Grupp:	
				Mål:	
Ärende: Kohl om Raoul Wallenberg					
Totalt antal sidor: 2		Obs! Vid begäran om repetition skall alltid avsändaren enligt ovan anges!			
		Avsändt den		Klockan	Sign

För Pol I och Press re Kohl om Raoul Wallenberg

Vid en ceremoni igår i Berlin tilldelades Simon Wiesenthal den s.k. Otto Hahn-medaljen av det tyska FN-förbundet. Till festtalarna hörde förbundskansler Kohl, som inledde sitt anförande med att erinra om Raoul Wallenberg i ordalag som framgår av närlutna bilaga:

P
Lundvik

*Ext Aus Moskva
prof von Dardel
ZW-Fören
Pol 1, Hallgrist Pch
91 12 18*

(1)

15:51

BPA CUD BERLIN

49 30 25466 230 S.03

I.

Herr Wiesenthal, meine sehr verehrten Damen und Herren!

Ich bin sehr gern hierher gekommen, um Ihnen, lieber Herr Wiesenthal, meinen Respekt und meine Freundschaft zu bezeugen. Ich beglückwünsche den Landesverband Berlin der Deutschen Gesellschaft für die Vereinten Nationen zu seiner Entscheidung, Ihnen die Otto-Mahn-Friedensmedaille zu verleihen. Mit meiner Anwesenheit hier möchte ich auch den wertvollen Beitrag würdigen, den die Deutsche Gesellschaft für die Vereinten Nationen seit vielen Jahren für internationale Verständigung und Zusammenarbeit leistet.

Herr Wiesenthal, wir kennen uns nun schon seit vielen Jahren. Dankbar schaue ich zurück auf zahlreiche gute Gespräche, die wir in dieser Zeit miteinander führen konnten. Besonders lebhaft bleibt mir unsere Unterredung über Raoul Wallenberg in Erinnerung - jenen schwedischen Diplomaten, der 1944, im Alter von 32 Jahren, sein Leben einsetzte, um in Budapest hunderttausend von Verfolgung bedrohte Juden zu retten. Raoul Wallenberg zählt für mich zu den Helden des 20. Jahrhunderts - und zwar gerade wegen der Eigenschaften, die ihm die Bezeichnung "Anti-Held" eingetragen haben: In einer Zeit der Barbarei, als die nationalsozialistischen Gewaltherrscher Europa mit Krieg und Mord überzogen, hat er mit beispielhaftem Mut bewiesen, daß der Geist der Nächstenliebe und der Menschlichkeit sich nicht zerstören läßt. Gewiß: Wir rechnen hier von dem Wirken eines einzelnen. Aber was er tat, ist und bleibt gerade auch für junge Menschen ein leuchtendes Vorbild. 1945 wurde Raoul Wallenberg in die Sowjetunion verschleppt. Er ist seitdem verschwunden. In unseren Gesprächen habe ich Michail Gorbatschow auf das ungeklärte Schicksal dieses Mannes hingewiesen. Es ist inzwischen manches geschehen, um mehr Licht in dieses dunkle Kapitel zu bringen. Gleichwohl scheinen noch einige Fragen offen geblieben zu sein, und ich hoffe, daß sie sich bald endgültig klären lassen.

II.

STATENS KRIMINALTEKNISKA
LABORATORIUM (SKL)

Ex t amb Moskva
RW - fören
Prof m Dr
Pol 1, Hallqvist
920108

Vårt datum
1991-12-18

Utrikesdepartementet

Pol 1

Att.: Kanslirådet Martin Hallqvist

Box 16121

103 23 Stockholm

Under sökning av
Smoltsov dokumentet

RESERAPPORT

INK. UTRIKES DEP.		
D. N:o 352/003		
1991-12-19		
AVD	GR.	MÅL
P	2	ku

På utrikesdepartementets uppdrag har undertecknade under tiden 9-13 december återbesökt "The National Forensic Institute of the USSR Ministry of Justice" (VNIISE) i Moskva för att slutföra den begärda undersökningen av det s k Smoltsov-dokumentet som inleddes vid ett första besök i slutet av augusti 1990. Uppdraget har bestått i att

dels slutföra handstilsundersökningen av dokumentet,

dels diskutera med våra sovjetiska kollegor den tekniska undersökning de utfört och ta del av det jämförelsematerial de använt,

dels om möjligt att få ta egna prover av dokumentet och jämförelsematerialet, samt

dels om möjligt få tillfälle att granska det av Smoltsov skrivna läkarintyget som journalisten Abarinov i en tidningsartikel åberopat som jämförelsematerial för att hävda att Smoltsov-dokumentet är förfalskat.

Besöket inleddes tisdagen den 10 med ett möte hos ställföreträdande chefen för VNIISE med deltagande av förutom oss själva chefen för laboratoriet, Kaledin, chefen för handstilssektionen Julia Pogibko, chefen för urkundstekniska sektionen Vladimir Furletov samt tolkarna Magnus Dahnberg från ambassaden och Igor Demko från MID, varvid det material vi haft tillgång till vid det första besöket överlämnades samt ytterligare tre handlingar avsedda att kunna användas som jämförelsematerial i den tekniska delen. Det rörde sig om tre handlingar som per se inte hade något samband med Wallenberg-affären annat än att de låg tidsmässigt riktigt till. Vid detta möte togs frågan om provtagning upp. Något förhandsmedgivande från KGBs sida förelåg ej men ett par telefonsamtal mellan Kaledin och vice arkivchefen på KGB Vinogradov löste detta på ett förvånansvärt enkelt sätt. I samband härmed togs också upp möjligheten att få granska det aktuella sjukintyget utfärdat av Smoltsov och på torsdagen den 12 överlämnade Vinogradov personligen detta till oss på laboratoriet. Tisdagen i övrigt ägnades åt att slutföra handstilsundersökningen på det ursprungliga materialet.

Vårt datum
1991-12-18

Onsdagen ägnades i första hand åt diskussioner med den personal på laboratoriet som utfört den tekniska undersökningen avseende papper och bläck. Torsdagens förmiddag togs de begärda proverna ur dokumentet. Dels en större pappersbit för fiberanalys, dels två mindre med bläck på. Vidare tilläts vi ta ett antal prover ur tre papperskataloger som utgjort jämförelsematerial i den sovjetiska undersökningen. En viktig del i samband med detta var att försöka utröna hur pass representativa dessa kataloger kunde anses vara för produktionen i Sovjet av de i katalogerna ingående papperstyperna vid den aktuella perioden, 1939-55. Eftermiddagen användes till att granska sjukintyget och göra en jämförelse av skriften på detta mot dels det tidigare överlämnade materialet tillskrivet Smoltsov, dels mot Smoltsov-rapporten. Fredagen tillbringades på ambassaden med att för oss själva försöka sammanfatta de tre dagarnas kontakter med det sovjetiska laboratoriet och också ett samtal med ministern, Hans Magnusson, angående vårt besök.

Eftersom det sovjetiska laboratoriets uppdrag att undersöka Smoltsov dokumentet var avslutat redan förra hösten blev det denna gång inget tal om att bilda en gemensam kommission utan vi kunde arbeta helt utifrån våra egna förutsättningar och ryssarna var mycket tillmötesgående i alla avseenden. Liksom förra gången var ambassaden till stor hjälp och då särskilt Magnus Dahnberg, vår tolk.

Med vänliga julhälsningar

Nils Ångström

Rolf Berzell

KOPIA TILL:
UTR MIN
KABS
POLCH
BITR POLCH
POL 1

ÅTGÄRD:

INKOM UD 1991-12-20

AMBASSADEN BUDAPEST

1991-12-20

91-12-20

UD STOCKHOLM

[REDACTED] FOER HALLQVIST, POL 1.

RE RAOUL WALLENBERG.

ae
m

RE RAOUL WALLENBERG.

P R I M O. JAG HAR FLERA GAANGER VARIT HOS HARGITTAI OCH TALAT OM SAKEN. ENLIGT HONOM HADE MINISTERIET, TAEMLIGEN OMEDELBART EFTER DITT BESOEK HOS FOERETRAEDAREN, TILLSKRIVIT INRIKESMINISTERIET, MEN FAAIT NEGATIVT BESKED. SEDAN JAG AATER AKTUALISERAT FRAAGAN, I BOERJAN AV NOVEMBER, HAR NY FRAMSTAELLAN GAATT TILL INRIKESMINISTERIET, MEN DENNA HAR HITTILLS EJ BESVARATS. PAA MIN BEGAERAN GJORDES PAAMINNELSE I SLUTET AV NOVEMBER.

S E C U N D O. JAG HAR BEGAERT KOLLNING AV UPPGIFTERNA I MAGNUSSONS PM 911128, SIDAN 15, OM DEN SOVJETISK-UNGERSKA KORRESPONDENSEN 1957. UTRIKESMINISTERIETS ARKIV, I DE DELAR DET AER AELDRE AEN 25 AAR, HAR OEVERFOERTS TILL CENTRALT STATSARKIV. HARGITTAI HAR LOVAT EFTERFORSKNING.

T E R T I O. PETER BAJTAI HAR VARIT I KONTAKT MED LANGFELDERS SLAEKTINGAR. SOM VAENTAT HAR DE INGEN ERINRAN MOT FORTSATT SVENSK EFTERFORSKNING, UTAN DE AER ANGELAEGNA I SINOM TID VINNA KLARHET.

Q U A R T O. KONTAKTERNA MED SOVJETOFFICEREN SISTLIDNA SOMMAR UPPEHOELLS AV KARIN SUNDBERG. KARIN HAR EN LAENGRE TID VARIT SJUKSKRIVEN OCH KOMMER ATT INTRAEDA I TJAEENST I STOCKHOLM SAA SMAANINGOM. VI HAR EJ KUNNAT FINNA SPAAR AV DEN PROMEMORIA HON I SOMRAS STAELLDE I UTSIKT.

AATERKOMMER.

STROEMHOLM

gering i dokument
ang. Rødt hælter

Lund 19/12-91

Martin Hallgrist

UD

353/027		
91-12-26		
92-01-15		
AV	SP	MAT
P	2	Full

Hj!

Härmed rapporten. Om

Du vill ha en utförligare
analys eller vill ha
vissa punkter diskuterade,

hör av Dig!

11. Hallgrist
92 01 15

Ext. Kats
Polch

Itti polch

Chuf Pol 1

Hallgrist

Arub Mosira

Ref. m. Dandel

Carl Pussen

8. 92 M 17

Bäst betänks!

Kristian Gerner

KRISTIAN GERNER
Nyckelkroken 42
226 47 LUND
☎ 046 - 14 24 03

RAPPORT FRÅN GENOMGÅNG AV DOKUMENT RÖRANDE RAOUL WALLENBERG I SOVJETUNIONENS UD:S ARKIV

Genomgången utfördes på uppdrag av Martin Hallquist. I Moskva, där MID:s arkiv besöktes den 13 och 14 december, fick jag mycket gott bistånd av Hans Magnusson. De handlingar som lämnades ut var dels ur fond 6, utrikesministerns sekretariat, dels ur fond 140, referentur Sverige. Arkivmyndigheternas inställning till affären Wallenberg uttrycks i en innehållsförteckning på omslaget till en mapp ur fond 140, nr 31, mapp 4, affär 1, 1947: "O Raule Vallenberge i drugie melkie voprosy protokol'nogo i konsul'skogo charaktera" (Om Raoul Wallenberg och andra små frågor av protokolls- och konsularskaraktär).

Dokumentet är dels från den interna sovjetiska korrespondensen, inklusive PM gjorda inför möten, dels från kontakterna med Sverige. Ett genomgående drag i materialet, både det interna och det som riktas till Sverige, är att affären Wallenberg inte behandlas som ett problem att lösa i sig utan som ett irritationsmoment i relationerna till Sverige och som en faktor i den svenska inrikespolitiken, dvs. som ett problem att bli av med.

I materialet finns inga förstahandsuppgifter om Raoul Wallenbergs öde i Sovjetunionen men däremot indirekta uppgifter av indiciekaraktär. Det framgår av den interna korrespondensen, att de sovjetiska myndigheterna ser affären som en taktisk politisk fråga men också att utrikesministeriet inte har någon förstahandskunskap utan är hänvisad till vad man fått veta från inrikesministeriet, KGB och partiledningen. Materialet visar för övrigt mycket klart, att det är partiets centralkommitté och politbyrå, som bestämmer politiken, inklusive innehållet i utrikesministeriets utsagor till Sverige. Detta är förvisso ingen nyhet, men det förtjänar att understrykas att detta mönster är tydligt även i den här aktuella affären.

Denna rapport undviker i görligaste mån att upprepa vad som redan har redovisats i Hans Magnussons rapport från Moskva 1991-11-25, nr 279. De utförliga innehållsreferaten av några dokument i den rapporten gör det möjligt att här koncentrera uppmärksamheten till några punkter av speciellt intresse.

Nr 4 i Magnussons rapport behandlar en PM av biträdande chefen för 5:e europeiska avdelningen Vetrov till vice utrikesminister Vysjinskij den 2.04.1947. Där uppges att Fedotov i inrikesministeriet i februari s.å. till Novikov i utrikesministeriet muntligen uppgivit, att Wallenberg befann sig i inrikesministeriets förvar. Denna uppgift återkommer senare i det sovjetiska interna materialet, och det är då således inte fråga om någon ny

information. Den 18 maj upprepar Vysjinskij i ett brev till Molotov denna uppgift. (Nr 5 i Magnussons rapport). Den återkommer även i en PM, utarbetad inom 5:e europeiska avdelningen den 5 juni 1952 (nr 14 i Magnussons rapport).

Efter dessa tidpunkter finns en dunkel hänvisning i en rapport i samma mapp som de föregående, men som ej är med i Magnussons rapport. Det är en PM av avdelningschefen vid skandinaviska avdelningen i utrikesministeriet M.Gribanov den 5.4.1956 med anledning av ett telegram från ambassaden i Stockholm den 4.4. om ett vittnesmål om Wallenberg från en finne Mäntynen, som suttit i sovjetisk fångenskap 1949-1955. Gribanov skriver: "Enligt uppgifter från SSSR:s inrikesministerium och KGB mötte Mäntynen, då han satt fången i SSSR, inte Wallenberg och därför kunde han inte ge Sveriges representanter något material om Wallenberg, som förtjänar någon som helst uppmärksamhet". Utsagan kan tolkas på två sätt. Antingen visste de två myndigheterna, att det inte fanns någon Wallenberg att möta (därför att han var död), eller också visste de exakt, var han hade befunnit sig under åren 1949-1955. Att myndigheterna visste, att Wallenberg funnits i Sovjetunionen är troligt av PM:s ordalydelse att döma.

Därefter kommer den PM från Molotov och Serov den 28.4.1956, som refereras som nr 23 i Magnussons rapport. Jag vill understryka, att formuleringarna, vilka återges av Magnusson, kan tolkas som att man vet, att det inte finns någon levande Wallenberg att överlämna till Sverige och att Molotov och Serov enbart diskuterar, hur en dålig nyhet skall serveras på ett politiskt lämpligt sätt. Jag vill särskilt fästa uppmärksamheten på referatet på sidan 11 i Magnussons rapport, där M & S antyder, att man bör låtsas göra en utredning för att hålla svenskarna lugna. Exakt samma tolkning, att det är fråga om ett taktiskt spel, ligger närmast till hands beträffande chefens för utrikesministeriets informationskommitté, Tugarinov, PM till Gromyko den 30 december 1956 (nr 24 i Magnussons rapport). Formuleringen att ett svar vid "olämplig" tidpunkt skulle kunna störa de svensk-sovjetiska förbindelserna tyder på, att endast ett negativt svar kan komma att ges.

Den enda ytterligare ledtråd av intresse i detta sammanhang, dvs. det som leder fram till Gromykos besked om "Smoltsov-rapporten" den 6.2. 1957, är en PM från utrikesminister Sjepilov och KGB-chefen Serov till Centralkommittén den 12-14.1.1957 (nr 25 i Magnussons rapport). Det intressanta är uppgiften, att efterforskningar har gjorts i Lefortovos, Ljubjankas och Vladimirfängelsets arkiv. Denna uppgift kom, som Magnusson påpekar, att strykas i det meddelande, som kom att ges ambassadör

Sohlman i februari. Om uppgiften stått kvar, hade man öppnat dörren för en diskussion om varför man fann det relevant att leta just där. Det skulle kunna tolkats som ett indirekt medgivande av, att de från Sverige lämnade vittnesmålen var värda att beakta, något som förnekas i senare material (nr:a 27-29 i Magnussons rapport).

M.Gribanovs PM den 22.03.1956 (nr 8 i det material, som lämnades till UD den 5.12.1991) har också intresse som exempel på politiseringen och ideologiseringen av affären Wallenberg i sovjetiskt material. Där sägs bl.a. att Wallenberg var "familjemedlem till den största svenska monopolisten". Det framhålls, att statsminister Erlander i januari hade förklarat för Rodionov (då ambassadör i Sverige och därefter chef för skandinaviska avdelningen) att han måste ta upp affären Wallenberg för att ej ge den borgerliga oppositionen anledning att anklaga regeringen för otillräcklig energi gentemot sovjetregeringen i affären ifråga. Gribanov kommenterar med att säga, att de borgerliga partierna i hög grad utnyttjar "wallenbergaffären" i sina partiintressen för angrepp på socialdemokraterna, i synnerhet inför de förestående riksdagsvalen. Att affären Wallenberg tidigt från sovjetisk sida tolkades i ideologiska och politiska termer är, som sagt, uppenbart. Den 20.11. 1947 redogör t.ex. M. Vetrov för problemet med "reaktionära svenska organisationernas" petitioner i Wallenberg-frågan den 15.07. och 1.11. 1947 och undrar, varför man från sovjetiskt håll tagit emot petitionerna och ej genast hänvisat till Sveriges UD.

Samma inställning, att det är en politisk fråga, lyser fram även i Vysjinskijs anteckning för Stalin den 10.06.1952 (nr 3 i materialet av den 5.12.1991), där det bl.a. står: "Under de följande åren /efter 31.12.1944/ har i frågan om R.Wallenbergs öde reaktionära svenska kretsar bedrivit en bred kampanj av sovjetfientlig karaktär, där man också har dragit in vissa offentliga personer i USA (Henry Wallace, Albert Einstein). Frågan om Wallenberg har har upprepade gånger varit föremål för interpellationer i den svenska riksdagen".

Vissa utsagor av politiskt och ideologiskt intresse finns även i Chrusjtjevs samtal med ambassadör Sohlman den 25.02.1961 (nr 17 i materialet av den 5.12.1991). Chrusjtjov ifrågasätter den svenska regeringens motiv för att ta upp frågan om Wallenberg och låter förstå, att han har lika litet ansvar för den frågan som den svenska regeringen har för (att förklara) "Karl XII:s anfall på Peter den Store". Han säger också, att om den svenska regeringen framhärdar med att ta upp frågan, tyder det på, att man inte har goda avsikter och inte vill förbättra relationerna mellan länderna, utan har andra motiv. Chrusjtjov menar, att Sveriges aktivitet syftar till att

skärpa det kalla kriget. Som neutralt land borde man "inta en mer förnuftig position". Det mest intressanta är dock Chrusjtjovs "personliga" vädjan till Sohlman i slutet av samtalet: "Ni, herr Sohlman, har länge bott här och borde bättre förstå situationen. Ni borde begripa, att vi är öppenhjärtiga och säger rent ut, vad vi har att säga". Innebörden är, att om Sverige fortsätter med nya aktiviteter i frågan, så innebär det, att man indirekt anklagar den sovjetiska regeringen för att ljuga. Om Chrusjtjov skulle ändra på den sovjetiska versionen, skulle det innebära ett erkännande av, att uppgiften den 6.02.1956 om Wallenbergs död hade varit lögnaktig.

Det föregående bör jämföras med uppteckningen av samtalet mellan Chrusjtjov och ambassadör Jarring den 26.05.1964 inför Chrusjtjovs statsbesök i Sverige (nr 18 i materialet av den 5.12.1991). Där meddelar Jarring, att Erlander, Torsten Nilsson och Olof Palme särskilt diskuterat affären Wallenberg med honom och sagt sig vilja vidta åtgärder, för att avvärja allt möjligt ogynnsamt inflytande från "affären Wallenberg" på opinionen (i Sverige) under tiden för statsbesöket. Jarring presenterade två förslag om hur en svensk pressdiskussion om Wallenberg skulle kunna undvikas under statsbesöket. Den första varianten vore, att Chrusjtjev under Sverige-besöket sade något om förnyade undersökningar, som i Sverige gav intryck av, att det fanns något att hoppas på i affären Wallenberg i framtiden. Den andra varianten vore ett meddelande 8-10 dagar före besöket att de svenska och sovjetiska UD diskuterat Wallenberg och att svenskarna fått löfte om nya undersökningar.

De svenska förslagen skulle enligt Jarring inte uppfattas som någon demarche utan "som ett uppriktigt försök att finna en utväg ur ett uppkommet, ytterst svårt läge. Den svenska regeringen vägleds uteslutande av önskan att garantera att besöket blir framgångsrikt och att dra undan mattan för dem, som skulle kunna göra uttalanden, som skadade besöket." Chrusjtjev svarade, att sovjetsidan betraktade "affären Wallenberg" som sedan länge avslutad. Han föreslog, att den svenska regeringen inför besöket skulle offentligt deklarerat, att den också gjorde det. Jarring genmålde, att det i så fall skulle bli ett himla liv i den svenska pressen och att Nanna Schwartz skulle komma att meddela familjen Wallenberg vad hon hittills bara meddelat regeringen (Mjasnikov-affären). Om Schwartz' version och Mjasnikovs dementi publicerades, skulle enligt Jarring den svenska pressen göra "en antisovjetisk sensation" av den förra och förbigå den senare med tystnad.

Jarring underströk, att den svenska regeringen ville, att besöket skulle bli en framgång och att om den sovjetiska regeringen lovade att göra nya

undersökningar, var man införstådd med, att de kunde leda till samma resultat, som undersökningarna 1957. På Chrusjtjovs besked, att det inte fanns något att tillägga sedan man redan förklarat Wallenberg död, svarade Jarring, att han personligen förstod hur svår frågan var, men att han i det här fallet uppträdde som officiell representant för Sverige.

Samtalet mellan Jarring och Chrusjtjev i maj 1964 visar dels, att den sovjetiska sidan vägrade att utlova några nya undersökningar, dels att den sovjetiska regeringen kunde få uppfattningen, att regeringen Erlander nu betraktade affären Wallenberg som en taktisk-politisk fråga, som inte fick försämra relationerna mellan länderna. En möjlig tolkning är faktiskt, att den svenska regeringen lämnade två förslag till, hur man skulle genomföra ett spel för gallerierna inför eller i samband med Chrusjtjovs besök i Sverige.

Ett indicium om att Wallenberg betraktades som död av sovjetiska UD är vice utrikesminister Gromykos brev till KGB-chefen Serov den 13.10. 1954 med begäran om information om "när och under vilka omständigheter Wallenberg avled". (nr 15 i "peretjen'" hos svenska UD hösten 1991). Själva döden framstår här som ett faktum. Serovs svar var som bekant den 3.11.1954 (nr 16 i ib.) att inget fanns att tillägga utöver vad Vysjinskij sagt den 18 augusti 1947 (att fallet var okänt).

Med utgångspunkt från det i Moskva och hos UD genomgångna sovjetiska materialet kan inget nytt sägas om Raoul Wallenbergs öde. Däremot kan man konstatera, att Sovjetunionens "kompetenta organ" för med osanning, då man förnekade att Wallenberg funnits eller fanns i Sovjetunionen, dvs. från Vysjinskijs besked i augusti 1947 till Gromykos besked om "Smoltseverapporten" den 6.02.1957. Det beskedet, och tidfästningen för det, följer för övrigt den taktik, som skisserades av Molotov och Serov den 28 april 1956. Härav och av PM:en från den 5.06.1952 i 5:e europeiska avdelningen kan man påstå, att fallet Wallenberg verkligen var känt inom MID. Sättet att behandla frågan tyder på, att man inte räknade med möjligheten att man hade någon levande Wallenberg att frige.

Vidare framgår det mycket klart av materialet, att MID satte in affären Wallenberg i ett politiskt sammanhang. Anmärkningsvärd är den häftiga reaktionen på de svenska organisationernas petition (i samband med en demonstration) den 15.07.1947 i Stockholm, där ordet "reaktionär" används om organisationerna. Man bör notera, att detta inträffade två dagar före, vad som 1957 skulle uppges som Wallenbergs dödsdag (17.07.1947), men några slutsatser kan ej dras enbart utifrån detta sammanträffande.

Det framgår slutligen av materialet, att det sovjetiska MID och parti- och regeringschefen Chrusjtjev 1961 och 1964 kan ha tolkat den svenska regeringens försök att få till stånd nya undersökningar som framsprungna ur dess inrikespolitiska behov. För undvikande av missförstånd vill jag framhålla, att den svenska regeringen givetvis hade att föra en politik, som ur ett övergripande perspektiv tedde sig bäst för Sverige. Vad jag här talar om är den troliga sovjetiska perceptionen och tolkningen av Sohlmans och Jarrings budskap 1961 och 1964 enligt maximen "av sig själv känner man andra".

Jag bifogar för kännedom en analys, som jag gjorde av fallet Wallenberg 1989 på grundval av sovjetiskt offentligt, tryckt material. Tonen i innehållet i det stämmer väl överens med den i det här granskade icke-offentliga, interna sovjetiska materialet.

Lund den 19 december 1991

Kristian Gerner, Nyckelkroken 42, 226 47 Lund

The Soviet Union and Raoul Wallenberg: An infamous history

Kristian Gerner, the Swedish Research Council for the Humanities and Social Sciences

In August, 1989, the Soviet government, through its ambassador in Stockholm, invited Raoul Wallenberg's relatives Nina Lagergren and Guy von Dardel to Moscow on October 16. After forty-five years of Soviet intransigence in the Wallenberg case the news were astonishing. According to a news report, Nina Lagergren greeted the invitation as a positive sign. The family had strong indications that Raoul Wallenberg was alive and would be reunited with his family.¹

We must hope that the optimism of Raoul Wallenberg's sister is realistic and that there will be a bright ending to the tragic history. At this moment we still live in uncertainty about Raoul Wallenberg's fate. However, the changing Soviet treatment of the Wallenbergs case so far helps us to understand the nature and policies of the USSR, be it under Stalin, Khrushchev, Brezhnev or Gorbachev.

No room for humanitarian actions

It is an undisputed fact that Raoul Wallenberg was taken prisoner by Soviet authorities in January 1945 and transported to the Soviet Union. It has been hinted that he was suspected of being a spy and therefore arrested and interrogated. At the time, there was no official Soviet information on the fate of Raoul Wallenberg. When it finally was acknowledged in 1957 that he had been incarcerated, it was declared, in a note delivered to the Swedish government by assistant foreign secretary Anatolii Gromyko, that the only piece of evidence about Wallenberg was a report written in July 1947 by the chief physician of the Lyubyanka prison in Moscow, stating that a prisoner 'Valenberg' had died in a heart attack. For the following three decades, this has been the Soviet version.

Nothing else has been said from the Soviet side which can elucidate the Wallenberg case. The articles in the Soviet press in 1989, notably those by Aleksei Kartsev in Komsomol'skaya Pravda, do not contain anything which has not been previously published and discussed in Sweden and Hungary.² However, this does not mean that we are totally at loss when trying to analyze what has happened.

The Soviet Union of 1945 was not a state ruled by law. Its policies were not at all dictated by concern for human rights or even for human life. It

¹ Å. Ehinger, E. Magnusson, 'Wallenbergs syster hoppfull', Sydsvenska Dagbladet, 16 August, 1989

² A. Kartsev, 'Kto vy, Raul Vallenberg?' and 'Pokhishchenie v Budapeshte', Komsomolskaya Pravda in June 1989 (my source are photocopies with no date on them)

was a murderous state, its actions being guided by a kind of official, generalized paranoia. What Raoul Wallenberg did when he saved Hungarian Jews from annihilation by the German nazists and the Hungarian fascists must have been totally incomprehensible for the Soviet authorities, i.e. as a humanitarian act. As has been recently underlined in Soviet debate by writers Daniil Granin and Pavlo Movchan, concepts such as 'mercifulness', 'compassion', 'conscious' and 'honesty' have been totally banned in public life up to the late 1980s. Another writer, Ales Adamovich, has underlined that the scope and width of state evil have been literally uncomprehensible for anybody not experiencing it on his own skin: even Robert Conquest, author of "The Great Terror" and "The Harvest of Sorrow" has been unable to grasp the real frightfulness of what has been going on, i.e. that the Soviet government has carried on a war of annihilation against its own subjects.

According to the ideology described by the Soviet writers quoted above, nobody can be merciful, compassionate and honest. Consequently, the Soviet authorities must have believed that Wallenberg had base ulterior motives when he helped the Hungarian Jews. Wallenberg's family background as well as his connections with the US agency War Refugee Board must have led the Soviet authorities to believe, that he took part actively in the great conspiracy of imperialism against the Soviet Union. Our evidence for this assertion can only be circumstantial, but there are indeed important "circumstances" to take into consideration: the Soviet view of the Wallenberg family on the one hand and on Zionism and the United States on the other hand. In Soviet eyes, Raoul Wallenberg incarnated the union between capitalism and Zionism, those "forces" that were the arch enemies of communism and the Soviet Union.

The Wallenberg family as a class enemy

The Wallenbergs are devoted a few lines in the second edition of the Great Soviet Encyclopedia which was published in the late Stalin years, i.e., in the same period as Raoul Wallenberg was arrested and allowed to disappear in the Gulag archipelago. In the entry "Vallenberg" it is declared that the family supported German fascism and enriched itself, during the Second World War, through exports of military equipment to Germany. It is concluded:

The Wallenbergs are the most evil enemies of the working class and of democracy. They are leading the circles that are enemies of the people and they subordinate Sweden to American imperialism and support the aggressive policies of the latter. 3

Anti-narodnyi, i.e., enemy of the people, was the epithet used against the victims of the political purges in the USSR in the 1930s and late 1950s. This label then was a kind of death warrant for the Wallenberg family. It is also worth noticing that according to this official Soviet description, the Wallenbergs had always sided with the principal enemy of the Soviet state, Nazi Germany until 1945 and the United States thereafter. The family was both a class enemy to the Soviet people and a political enemy to the Soviet state.

In 1975, the publisher Politicheskaya Literatura issued a pamphlet on "The Silent Family" (Molchalivoe Semeistvo) in an edition of 180,000 copies. Here the arguments from the Stalinist encyclopedia were elaborated. The author, G. Deinichenko, asserted that the Wallenbergs always had cooperated with the most extreme forces of reaction, and continued to do so in the 1970s. Deinichenko repeated the assertion in the encyclopedia that in the Second World War, the Wallenbergs gave "substantial help" to the Third Reich, delivering to "Hitlerite Germany" iron ore, quality steel, bearings, paper pulp, electric equipment and "instruments". The family with this sinister background and these horrible ideological preferences now controlled the Swedish economy, oppressing the Swedish working class:

*For that part of Sweden /the workers/ which works around the clock, lives in crowded mini-apartments in the suburbs and counts every penny, the rich Wallenbergs have for a long time been the symbols of capitalism. It is exactly this Sweden which the Wallenbergs have cheated by manipulating prices and speculating in real estate. --- Their activities reduce many of the social conquests of the working class to nil.*⁴

However, according to Deinichenko the days of the antinarodnye Wallenbergs were numbered:

*In the labour press and in labour meetings louder and louder and more and more persistent the slogan "Down with the Wallenbergs" is heard. It calls the Swedish workers to struggle against the dominance of finance capital and for their vital rights, to solidarity and unity.*⁵

The Deinichenko pamphlet may be regarded as part of the official propaganda machinery of the Soviet state. The significance of the harsh anti-Wallenberg propaganda lies in the fact that an acknowledgement that it might have been wrong to arrest and imprison a member of this family was out of question. Thirty years after Raoul Wallenberg's disappearance in the Soviet Union, the Soviet opinion was taught to hate everything with this name. Logically, any Swedish and other Western attempts to find out about the fate of Raoul Wallenberg could easily be dismissed as interference in Soviet internal affairs on the part of the class enemies.

⁴ G. Deinichenko, Molchalivoe semeistvo, Moscow: Politicheskaya Literatura 1975, p. 44.

⁵ *Ib.*, p. 48.

Soviet anti-semitism and anti-Zionism

In the 1920s Jewish cultural life prospered in the Soviet Union. The Bolsheviks were fiercely anti-Zionist, but in the early years of Soviet power, the regime fought national prejudices in the country, also anti-semitism. However, part of Stalin's mobilization in the 1930s built upon Russian nationalism. Russians suffered a lot from the general repression, but the non-Russian peoples became the object of a cultural genocide. Millions of non-Russian peasants were starved to death in 1931-1932 in Kazakhstan and the Ukraine during collectivization. All national intelligentsias were exterminated almost to the last man. Jewish cultural life was curtailed.

After Hitler's attack on the Soviet Union in 1941, the Soviet leaders tried to mobilize not only Russians but also other nations in the struggle against the invaders. Some Jewish intellectuals were allowed to set up a Jewish anti-fascist committee. However, this did not mean that the regime had become philo-semitic or pro-Zionist. The whole state was organized according to the principle of "democratic centralism". This meant that all social life should be controlled from the top downwards. No independent organizations were allowed. Any attempt to form interest groups without official recognition was viewed with outmost suspicion and regarded as a subversive action.

The Soviet regime tolerated Jews in political life only in their capacity of Party members, not as Jews. In Soviet eyes, there was not anything especially praiseworthy in Wallenberg's salvation of Jews in Hungary. What mattered was that Wallenberg seemed to have an organization, which was not communist-controlled nor working in the interest of the USSR. Once Hungary was under the control of the Soviet armed forces, there were good reasons to monitor Wallenberg's activities as well as all other non-Soviet activities. Was Wallenberg perhaps creating a network of contacts in Hungary which would function as an intelligence substructure for the United States? According to Soviet communist logic, epitomized in a quote from Lenin, it was better to kill one hundred innocent people than let a single guilty person escape. Accordingly, if Wallenberg could be suspected of being a conspirator against Soviet power, he should be taken care of and disposed of in a 'proper' way.

Wallenberg's chances became worse still after 1949, when open anti-semitism and anti-Zionism became the order of the day in Stalin's state. The atmosphere surrounding the execution of the Jewish intellectuals in 1948 and the so called Doctors' Plot in 1952-53 was not exactly beneficial for the cause of someone who had saved the lives of Jews. Official Soviet anti-semitism thus might have worked to the disadvantage of clarification of the Wallenberg case.

It is also significant that although Raoul Wallenberg was a non-person in official Soviet texts during the whole period 1945-1988, the anti-capitalism and anti-semitism referred to above apparently has been relevant for the case. On 9 August 1989, the Soviet journalist Aleksei Kartsev, who had broken the ice by publishing two articles in June 1989 about the Wallenberg case in Komsomolskaya Pravda, published an article where he reported and commented upon some letters which he had received after two previous articles.⁶ A certain A. Shelepov reacted against Kartsev's portrayal of Raoul Wallenberg as a well-doer:

Those who read your article about the Swedish diplomat will receive the impression that he was a nice guy and well-wisher. However, I will briefly illuminate something which took place in Budapest at the time when Wallenberg was active there. In 1944, the mass extermination of Jews started. Eichmann himself was entrusted with carrying out this barbaric act. Prominent Zionists and bankers then put pressure on the Swedish embassy and the Red Cross. Secret negotiations were carried out between Eichmann, Himmler, Kastner, and Wallenberg.--- At the end of August, 1944, the nazis released two transports with Jews to neutral Switzerland, a total of 1,686 persons who represented Jewish big bourgeoisie, well known Zionists and their relatives.

Shelepov blames Wallenberg for having neglected ordinary people and favoured "the Jewish elite in Hungary". Kartsev dismisses this insinuation and regrets that Shelepov does not reveal his source of information. However, Shelepov's arguments are a true reflection of the opinion about the Wallenberg family and about Zionism and Jews that have been disseminated in the Soviet Union in the post-war period. His views fit very well with the officially endorsed policy of associating Zionism with nazism. Exactly regarding the salvation of Hungarian Jews, the Soviet version has consistently been that the Zionists and Eichmann struck a deal that rich Jews should be exchanged for 10,000 lorries from the West to Germany. Although Switzerland - not Sweden or Wallenberg - is mentioned as broker, the message is unequivocal: there was no humanitarian action on behalf of the Jews in Hungary, only a nazi-Zionist deal with a common anti-Soviet

⁶ A. Kartsev, 'Glasnost och gatan Wallenberg', Svenska Dagbladet, 18 August, 1989.

edge.⁷ In two rather recent books, formulations rather close to the arguments used by Shelepov can be found. L. Ruvinskii argues:

*Today the whole world knows about the evil conspiracy in 1944 between the head of the Hungarian Zionists, Kastner, and the nazi hangman (palach) Eichmann, as a consequence of which, in order to save a diminutive handful of representatives of Jewish big bourgeoisie and prominent Zionist functionaries, hundreds of thousands of Hungarian Jews were delivered to annihilation. --- Thus, exactly in the middle of 1944, the contacts between the nazis and the Zionist leaders were significantly vitalized.*⁸

In an anthology about the vices of Zionism, published in 1982, the following is said about Wallenberg's mission:

*The German mission in Budapest negotiated with the Hungarian government regarding further emigration of rich Jews. Above all, the talk was about 700 Jews who received through the Swiss mission in Budapest "certificates for emigration", and about 400 Jews who, "in view of their economic relations with Sweden" received with the help of brokers "protection passports". The nazis and the Zionists carried out their commerce behind the curtains at a time when almost a million Jews still had to pass through the gas chambers and the crematoria in the death camps.*⁹

In this perspective, Wallenberg emerges not as a humanitarian but as a go-between, a protagonist in the sombre nazi-zionist conspiracy against both ordinary Jews and the Soviet people. In this perspective, all Swedish and Western attempts to clarify Raoul Wallenberg's fate could be dismissed as Zionist and capitalist manoeuvres in the international class struggle against the Motherland of socialism, the USSR.

Desperate Soviet needs: a hope

Gorbachev's ascension to power opened a new chapter in Soviet history. In order to halt the country's steady progress towards economic catastrophe and, ultimately, loss of its great power status, the new leader inaugurated new policies under the labels of perestroika, glasnost and new thinking. For the reform programme to take off, significant decrease in military expenditures and intensified financial and economic help from the

⁷ See, for example, Yu. Ivanov, Ostorozhno: sionizm!. Moscow: Politicheskaya Literatura 1970 (200,000 copies), p. 98; V. Bol'shakov, Sionizm na sluzhbe antikommunizma. Moscow: Politicheskaya Literatura 1972 (100,000 copies), p. 38; V. Kazak, 'Voron vorony...', Vot ona, ikh "pravda". Khar'kov: Prapor 1972 (44,500 copies), pp. 96-100; D.I. Solfer, Krakh sionistskikh teorii. Denpropetrovsk: Promin' 1980 (25,000 copies), pp. 48-49; L. Ruvinskii, Sionizm: Reaktsionnye tseli i prestupnye sredstva. Odessa: Mayak 1980 (25,000 copies) pp. 14-15; S Chuzhogo golosa. M.V. Puchkovskii, ed. Moscow 1982 (75,000 copies), p. 108.

⁸ Ruvinskii, loc.cit.

⁹ S Chuzogo..., loc.cit.

West were necessary. This in its turn presupposed an atmosphere of détente in East-West relations.

The new Soviet foreign policy favoured Raoul Wallenberg's case in two ways. The Soviet government accepted the Western notion of individual human rights. Both as a case and because his actions now could be officially described as positive, Wallenberg came into focus when the Soviet Union needed to brush up its image in the West. It was realized in Soviet leading circles, probably by Alexander Yakovlev, who is regarded to be the architect behind glasnost, that continued intransigence could only hamper Soviet attempts to acquire technology and consumer goods from the West. Earlier the Wallenberg family had been condemned as part of the most extreme wing of imperialism. However, now yesterday's villains have become today's heroes.

In August 1989, the new oppositionist group in the Congress of People's Deputies issued a declaration regarding the future. It stated that it was necessary to introduce capitalism for the country to survive.¹⁰ At the same time, a member of the Supreme Soviet, the Academician Nikolai Amosov, published a lengthy article in Literaturnaya Gazeta which elaborated the ideas behind this kind of reform proposals.¹¹ He asserted that economic development was a most vital need, because "our military will not allow any lagging behind". Accordingly, fresh resources must be created. Amosov enumerated eight aspects of the current serious crisis for Soviet society:

1. Monopoly enterprises and bureaucracies that used the shortages of goods to sharply increase prices;
2. No stimuli and funds for innovations;
3. Low level of use of equipment - one shift instead of two or two and a half as in the West;
4. No system of services;
5. Deliveries according to the so called plan are years behind;
6. No market prices;
7. A very heavy defence industry burden;
8. Big spending was regarded as a sign of progress...

Amosov regarded the real cause of the shortcomings to be a faulty incentive structure:

It must be said frankly: the idea of egalitarianism in distribution of the results of collective work is a brake on efficiency. Work performance has got worse everywhere and caused incapacitation (detrenirovannost) and atrophy of stimuli and will power. All work ill: workers, specialists, organisers. The result is crisis. There was no coincidence that it was so often repeated during the Congress: 'Give ownership back to the citizen. And not of a single type but such that it is possible to earn money.'

The solution to the problems was, according to Amosov, to appeal to the enlightened self-interest of the individual. This could be done only by the introduction of private ownership of agricultural land, housing and smaller

¹⁰ 'Kapitalism ett måste i Sovjet', Svenska Dagbladet, 19 August, 1989.

¹¹ N. Amosov, 'Bez illyuzii, s nadezhdoi', Literaturnaya Gazeta, 9 August, 1989.

industries. It was very important that the Soviet citizens at last could be able to sense the worth of their work. Amosov did not fear that privatization of the economy would lead to neglect of social and cultural needs. Rich citizens meant a rich state which would be able to distribute welfare:

All forces of education (vospitanie) must be geared towards resurrection of general human - read Christian - morale. Without elementary honesty the economy cannot flourish.

The logic of the quoted is that capitalism is necessary for the Soviet Union to come out of its profound crisis, and that respect for human rights - Christian morale - is necessary for capitalism to work for the benefit of the whole society. In this perspective, the Wallenberg family is not despiseable, and Raoul Wallenberg's humanitarian actions are not regarded any longer as a sinister trafficking with human lives to the detriment of Soviet state interests. The point is that the Soviet Union is trying both to become capitalist and decent, a so called Rechtstaat (pravovoe gosudarstvo).

The strictly instrumental character of the sudden Soviet acknowledgement that there really is a Wallenberg case comes through in one of the reactions to his first articles reported by Kartsev. A scientist by the name of Lishchilin from Drogobych in Western Ukraine managed to wake the interest of the Swedish company Electrolux for one of his inventions. However, he was contacted by representatives of the Swedish embassy and not by Electrolux. He learned that Electrolux belongs to the Wallenberg group and therefore refuses to trade with the Soviet Union. Lishchilin's conclusion was simple:

It is my view that our country must develop its relations with this company. Therefore I think that we must organize a "Committee to promote the search after Raoul Wallenberg".

Lishchilin added that Wallenberg saved people from death and that is was a duty to help him now. However, it was an urgent need to strike a deal with the major Swedish company Electrolux that inspired the idea to organize a Soviet Wallenberg committee. In a Soviet Union which is in desperate need for help from the West, Raoul Wallenberg has become useful. This may be regarded as a fresh instance of the cynic shamefulness of Soviet policy. However, it must be underlined that if the latest developments really lead to a clarification of the Wallenberg case, what counts is this result and not the eventual murky Soviet intentions. The Wallenberg case is a test for the Soviet willingness to follow the rules in matters regarding human rights. In this way, his rehabilitation can stand as a symbol not only for the struggle against nazism but also for the triumph of Western humanitarian ideals over communism. As a symbol of hope.

Lund 21 August 1989

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

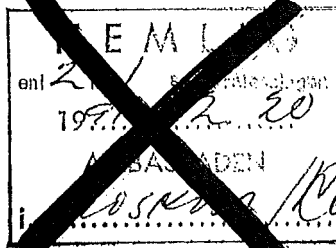
Handl: Min. H Magnusson

1991-12-20

Nr 300

Utrikesdepartementet

HEMLIG

INK. UTRIKES DEP.		
D.No		
91.12.23		
AVD.	GR.	MAL
P	2	5

Tredje mötet med svensk-sovjetiska Raoul Wallenberg-
arbetsgruppen

(1 bil.)

Ambassaden får härmed översända protokoll från det tredje mötet med den svensk-sovjetiska arbetsgruppen rörande Raoul Wallenberg som ägde rum i Stockholm den 5 december. Några avgörande uppgifter om Raoul Wallenbergs öde framkom inte heller vid detta möte men man kan säga att som ett resultat av gjorda intervjuer med äldre KGB-medarbetare och fynd i arkiven växer det gradvis fram en allt tydligare bild av säkerhetsorganens arbete även efter krigsslutet samt de sovjetiska myndigheternas interna handläggning av Wallenbergärendet. De uppgifter om Wallenberg som har bevisvärde är dock fortfarande rätt fåtaliga och gäller huvudsakligen tidpunkter för förhör och förflyttning från en cell till en annan. Andra uppgifter om hans öde är av andrahands-karaktär. Klart är dock att åtminstone en förhörsledare vet betydligt mer om RW:s öde än vad han hittills varit villig att avslöja. Ansträngningarna att få honom tala ut fortsätter därför. Det återstår också att intervjua några personer som kan kasta ljus över ärendet. Vidare fortsätter arkivgenomgången på olika håll och man kan inte utesluta att ytterligare fynd av intresse kan göras här, även om det tar tid. Dessutom skall samtal genomföras med personer på höga befattningar under 50- och 60-talet och

som kan ha haft sådan kännedom om RW-fallet att de kan bidra till dess uppklarande - bl a ingår i denna grupp två f d KGB-chefer.

Troligen kommer tempot i arbetet dras ned de närmaste veckorna, dels beroende på jul- och nyårshelgerna, dels p g a det oklara politiska läget, främst vad som skall hända med det f d KGB och Bakatin. Just idag förefaller det dock som om hans organisation liksom det sovjetiska inrikesministeriet slukas upp av Ryssland och slås ihop till ett stort inrikes- och säkerhetsministerium. Förhoppningsvis skall dock inte dessa förändringar behöva påverka viljan att bidra till RW-gåtans lösning.

Från mötet i Stockholm den 5 december kan främst följande noteras.

- Överlämnandet av dokument från centralkommitténs arkiv, som belyser politbyråns och CK-sekretariatets befattnings med RW-frågan från 1952. När det gäller att kasta nytt ljus över ärendet så har dock dessa dokument mindre värde än utrikesministeriets arkiv. Notervärt är dock att den slutliga utformningen av Gromykomemorandumet 1957 anförtröddes Bulganin, Molotov, Serov och Sjepilov. Det kan inte uteslutas att ytterligare dokument av intresse kan finnas i CK-arkivet.

- Överlämnandet av ytterligare dokument från KGB:s arkiv, varav några endast delvis dechiffrerats p g a effektiva ansträngningar radera ut uppgifterna om RW. I dessa avslöjas bl a att RW även förhördes i februari och april 1945.

- Besked att man ej påträffat uppgifter om RW i vissa centrala arkiv resp i register över patienter på två mentalsjukhus i Moskvaområdet.

- Uppgifter från f d KGB-medarbetare, baserade på muntlig information, att RW skulle ha arkebuserats i juli 1947.

- På tidigare fråga från von Dardel rörande ett antal polska CK-ledamöter som arresterats 1938 meddelades beträffande flera namngivna av dessa att de avrättats under 1938.

- Inga rapporter förelåg på sovjetisk sida rörande en föreslagen utväxling Wallenberg-Wennerström.

Tidpunkt för nästa möte har inte fastställts men målsättningen bör vara att hålla det under första hälften av februari.

Örgen Berner

SVERIGES AMBASSAD

MOSKVA

Handl: Björn Lyrvall

P 2 E41
PROMEMORIA

1991-12-14

HEMLIG

Svensk-sovjetiskt Wallenbergmöte:3

Svensk-sovjetiska arbetsgruppen i Wallenbergärendet höll sitt tredje möte på utrikesdepartementet i Stockholm den 5 december 1991. Delegationerna redovisas i bilagorna 1 och 2.

Magnusson hälsade välkommen och framhöll att den svenska sidan önskat bereda den sovjetiska delegationen möjlighet att se på RW-ärendet från ett svenskt perspektiv. Den svenska gruppen var bekant sedan tidigare. Vid dagens möte deltog emellertid också förre kabinettssekreteraren Arne Lundberg, vilken handlagt ärendet 1951-56. Dessutom närvar departementssekreteraren Cederin.

Zjuravljov tackade för välkommandet och ville rikta ett officiellt tack till svenska regeringen och utrikesdepartementet för gästfriheten. Det var värdefullt att studera ärendet från svenskt perspektiv. Ju närmare vi kom avslutningen av fallet, desto större blev behovet att finna en respektfull form för dess avslutande. Därför hade mötet i Stockholm också en viss symbolisk karaktär.

De flesta i den sovjetiska delegationen var också kända. Ziborov hade emellertid övergått till statskommittén för regeringskommunikationerna. Vid mötet fanns också herr Karatejev, som representerade inrikesministeriet (MVD) i herr Guljajevs frånvaro. Skupov från ambassaden tolkade. Därtill fanns de oberoende experterna, folkdeputerade Arzjannikov samt arkivexperten Roginskij, som formellt sett var inbjuden av den svenska sidan. Ryzjenko från ambassaden förde protokoll.

Magnusson hälsade också de oberoende experterna välkomna och underströk betydelsen av det arbete de uträttar, inte för att någon misstro fanns mot den sovjetiska sidan, utan bl a för att inför allmänheten kunna uppvisa ett oberoende inslag i arbetet. Dessutom gjorde dessa personer en viktig saklig insats i utredningen.

Arbetet hade fortsatt med stor intensitet och det fanns skäl att omedelbart övergå till sakfrågorna. Först en kort allmän kommentar: Det gjordes hela tiden framsteg i arbetet, men ännu hade ingen avgörande information med bevisvärde om vad som hände RW, samt varför, återfunnits. Det som framkommit var delvis motstridiga uppgifter av indiciekaraktär. Emellertid framväxte en bild av hur arbetet gick till i Smersj/MGB under de första åren efter kriget vad gällde krigsfångarna samt hur ärendet hanterades av MGB och MID under perioden 1947-57.

Härav gick att fastställa att RW-ärendet betraktades som unikt och sågs som särskilt viktigt. De avgörande dokumentet saknades men det

framgick av ett PM 1956 att åtminstone Molotov[✓] och Serov[✓] visste sanningen och att de haft tillgång till några dokument som visade detta. Dessutom vet minst en av de intervjuade mer än vad han vill säga. Mer fakta behövdes dock innan bestämda slutsatser kunde dras. Enligt svensk uppfattning måste alla uppslag framgent studeras. Inget kunde ännu helt och hållet uteslutas.

Zjuravljov delade den svenska uppfattningen om de oberoende experternas betydelse. Vad gällde dagens möte skulle ytterligare dokument idag överlämnas och ett tack riktas till herr Bakatins medarbetare för deras arbete med dessa. Vidare skulle gemensamma hänvändelser till ledande tidigare MGB och MID-medarbetare undertecknas.

Det fanns också önskemål från sovjetisk sida att rådgöra om ett annat problem. Inför avresan till Stockholm hade det kommit till sovjetsidans kännedom att en särskild resolution antagits av Europaparlamentet rörande Wallenbergärendet. Den sovjetiska generalkonsuln i Strassbourg hade insänt resolutionen som visat sig innehålla frågor, som den gemensamma arbetsgruppen redan behandlat. Hur kunde den svensk-sovjetiska arbetsgruppen agera. Det var viktigt att upprätthålla goda förbindelser med Europarådet och från sovjetiskt håll ville man gärna samråda med den svenska sidan om hur sådana appeller kunde bemötas.

Vad gällde arbetet kunde för övrigt konstateras att mycket uträttats. Arbetsmängden växte med snöbollseffekten, men nya bitar tillfördes till mosaiken rörande den tidsperiod vi studerade. Några avgörande dokument eller vittnesmål hade ännu inte

erhållits, men utredningen skulle leda till resultat som tillfredsställde alla parter.

Man fick intrycket att minst en, kanske flera, gamla KGB-medarbetare visste mer än de ville säga. Här behövdes ytterligare arbete från båda sidor - såväl svensk som sovjetisk.

Trots att mycket gjorts, återstod en inte mindre väsentlig del. Första etappens resultat var främst ömsesidigt förtroende. Och det var det viktigaste redskapet för att kunna föra arbetet till sitt logiska slut. Den nye utrikesministern hade givit direkt instruktion att utredningen skulle fortsätta med optimal styrka. Frågan om RW's öde stod Sjevardnadze mycket nära och det var han som stod bakom rekommendationen till presidenten att samarbetet skulle inledas enligt detta mönster. Även om frågan kanske inte stod på första plats på dennes dagordning hade han redan hunnit ringa till avdelningen och förhöra sig om läget, och därvid bett att direkt informeras om mötets resultat.

Magnusson höll med om att en hög grad av förtroende uppnåtts. Från svensk sida ville vi redan nu uttrycka vår uppskattning för det arbete som utträttats, såväl till närvarande som frånvarande. Utrikesministerns intresse för frågan var glädjande. Frågorna om breven och Europarådet kunde diskuteras under övriga frågor.

Hallqvist inflikade rörande programmet att utrikesdepartementets arkivchef gärna ville visa gruppen det svenska RW-arkivet. Förre polischefen stod för morgondagens program, då också

kabinettssekreteraren, som tidigare handlagt Wallenbergärendet såg fram emot att träffa gruppen.

Zjuravljov tackade för programmet och tillfogade att han själv och Nikonov imorgon eftermiddag kallats till nye ambassadören Grinevskij för att rapportera om RW-utredningen.

von Dardel ville ansluta sig till artighetsfraserna och samtidigt framföra en hälsning och ett tack till förre utrikesministern Pankin, för dennes engagemang i fallet. Pankin hade bl a deltagit i den årliga RW-ceremonin i Storkyrkan och informellt besökt RW-föreningen flera gånger. En stor del av förtroendet i denna grupp grundade sig på att Pankin och Bakatin utsetts till sina respektive poster som en följd av augustihändelserna.

Zjuravljov lovade att framföra hälsningen till ambassadör Pankin i London och överlämnade ordet till Nikonov som å sin organisations vägnar framförde ett tack för inbjudan till Stockholm och för de uppskattande orden om Bakatin. För det första hade Nikonov äran att på uppdrag av president Gorbatjov överlämna dokument från partiarkivet, där en hel del återfunnits, dock inget avgörande. En del dokument dubblerade vad MID redan överlämnat, varför dessa givetvis inte lämnades över på nytt, men det som återfunnits hade stort vetenskapligt och historiskt värde. De gav information om det "inre köket" - arbetet i den sovjetiska ledningen i RW-fallet. Idag skulle 43 handlingar överlämnas till den svenska sidan, de var svåra att presentera, men, sade Nikonov, historieprofessorn i honom hade talat och dokumenten hade klassificerats efter källorna, och

fem grupper hade därigenom identifierats:

1. Dekret från politbyrån, SUKP's centralkommittés presidium. Man behövde inte tala om vilken roll dessa organ spelat - de var inblandade i alla frågor, inklusive godkännande av diplomatiska noter. Ändå var det en överraskning att politbyrån antagit 16 dekret i RW-frågan, där det första daterades den 12 april 1952 och det sista den 24 juli 1986. Källan var dock inte särskilt innehållsrik, huvudsakligen gällde det godkännande av noter från MID. Undantag utgjordes dock av CK-beslut från mitten av femtiotalet, vilka givit klartecken till omsvängningen i RW-ärendet. Den 3 april 1956 innebar en vändpunkt, varvid KGB och MVD uppdrogs att inom två veckor gå igenom uppgifterna i Erlanders PM och tillsammans med MID utarbeta förslag till agerande. Den 2 februari 1957 godkändes en aide memoire från MID och KGB och uppgiften att utarbeta ett svar till den svenska sidan lades på Bulganin, Molotov, Serov och Sjepilov. Detta svar blev senare det sk Gromykomemorandumet. Gromyko var alltså bara talesman, inte upphovsman till dokumentet.

2. Anteckningar och brev från ministerrådet, MID och MGB till ledare inom SUKP, samt till SUKP's centralkommitté.

* Här fanns två brev från Vysjinskij till Stalin av 1952, vari den förre argumenterar att det inte är ändamålsenligt att ändra den sovjetiska positionen om RW.

* Vidare ett brev från Molotov till CK den 31 mars 1956, vartill bifogades handlingar om RW som överlämnats av inrikesminister Hedlund.

* Ett brev från RW's mor till Chrustjov från 1958.

* Gromykos och Sjelepins förslag till svar på svensk förfrågan om RW's vistelse i Vladimirfängelset.

* Vice utrikesminister Kuznetsovs förslag att som svar på skriftväxling UD-MID 1959 bekräfta att RW dog 1947.

* En rad dokument från 60-talet förknippade med Mjasnikov/Svartz-affären.

* Kosygins och Maltsevs rekommendation till CK i slutet av 70-talet att RW-frågan ska anses uttömd, detta med anledning av nya förfrågningar från svenska UD.

3. Samtalsuppteckningar från sovjetiska ledares möten med utländska ledare. Det svenska sidan hade förmodligen uppteckningar från samtalen, men dessa sammanföll aldrig helt och med båda sidors redovisning kunde man få en stereoskopisk bild.

* Rozovskijs samtal med ambassadrådet Barck-Holst av den 13 december 1946.

* Sohlmans samtal med Vysjinskij i februari 1953, varvid den senare säger att RW kan ha försvunnit under strider i Budapest.

* Sohlmans samtal med Bulganin i mars 1955, varvid B. bekräftar V.'s uttalande.

* Molotovs och Hedlunds samtal den 30 mars samt 3 april 1956, varvid svenska sidan vid första mötet

överlämnade vittnesmål från krigsfångarna och svar vid nästa möte lämnades att kompetenta organ uppdragits att granska uppgifterna.

* Gromykos överlämnande av memorandumet till Sohlman den 6 februari 1957.

* Sohlmans svar till Gromyko den 19 februari 1957 med önskemålet att sökandet efter nya dokument skulle fortsätta.

* Den kanske roligaste handlingen i denna sorgliga historia var uppteckningen från Sohlmans möte med Chrustjov den 25 februari 1961, varvid Ch. på ambassadörens fråga om RW's öde frågade om Karl XII's angrepp på Peter den Store. Samtalet hade därefter fortsatt i samma anda.

* Uppteckningar från Jarrings samtal i Mjasnikov-ärendet.

4. MID's informations-PM om RW inför högnivåkontakter.

* Här märktes bl a chefen för skandinavienavdelningen Gribanovs PM "om den förre svenske diplomaten RW" samt information inför samtal med Erlander den 29 mars 1956. I båda dokumenten framhölls att RW ej fanns i sovjetiska fångelser samt föreslogs att ärendet skulle betraktas som uttömt och svaret slutgiltigt.

* Översikt över sovjetisk-svenska relationer av 1965, vari också ingick uppgifter om RW.

* Material inför samtal med Erlander i juni 1965,

vari bekräftas att RW arresterats 1945 och avlidit 1947.

5. Texter till svenska noter och svarsnoter, vilka ej funnits i MID-arkivet.

* Undéns note till ambassadör Rodionov av den 9 mars 1956 och Gribanovs svar till chargén Petri den 19 mars 1956 att RW ej befann sig i Sovjetunionen samt att detta svar var uttömmande och slutgiltigt.

Detta var allt i partiarkivet och även om ytterligare något kunde påträffas där kunde man nästan säkert förmoda att svaret på gåtan inte bevarades i detta arkiv.

Dessutom hade under den gångna månaden sökandet fortsatt i KGB's arkiv (eller MSB som organisationen hette sedan sju dagar). Följande hade återfunnits:

* En Smersj-PM rörande arrestering av fiendeagenter i Budapest 1-20 januari 1945.

* Anteckning i registreringsjournal rörande inkommande fångar till inre fängelset den 6 februari 1945 (angående L.).

* Journalanteckning rörande inkallelse av RW till förhör den 8 februari 1945. Ett klassiskt nattförhör, 01.00-04.30 av Svertjuk.

* Förhör av L. den 9 februari 1945 01.30-03.40. Kuzmisjin förhørsledare.

* Registreringsboksanteckning från Lefortovo rörande L.'s personliga tillhörigheter. På dokumentet fanns påtecknat att L. erhållit föremålen den 23 juli 1947, förmodligen när denne flyttades från Lefortovo till inre fängelset.

* Anteckning från 28 april 1945 rörande Kuzmisjins förhör med RW 15.35-17.00.

Det hade också klargjorts att RW 1945 inte kunde ha varit fånge nr.7. I samma bok finns nämligen registrerat att fånge nr.7 den 27 april 1945 samt ytterligare några gånger hörts av Tichonov från underrättelseavdelningen. Denne förhørsledare kan inte ha haft med RW-ärendet att göra. Inte heller var det troligt att RW samma dag kallades till förhör både under nummer och verkligt namn.

Experterundersökningarna av registerjournalerna hade för övrigt fortsatt intensivt, dock med mindre framgång pga att namn utplånats mekaniskt, dvs skrapats bort i böckerna. Den 2 mars 1947 fanns en anteckning från inre fängelset rörande mottagande av personliga föremål. Dock hade endast initialerna R.W. återställts. Någon annan fånge med dessa initialer fanns dock inte, såvitt bekant.

* Thomsonförhöret i sin helhet skulle också överlämnas, i enlighet med svenskt önskemål.

* Vidare ett anteckning om förhör av L. (i boken Lathelder) den 22 juli 1947, underskriften bekräftade emellertid att det rörde sig om L.

* I en alfabetisk företeckning rörande återlämnande av tillhörigheter fanns en utplånad anteckning från

den 23 juli 1947 med innebörden att något hände med L.'s tillhörigheter. "Alla tillhörigheter utlämnade på instruktion av kamrat Finogenov".

Förfrågningar om RW hade förra året samt de sista månaderna vidare riktats till följande arkiv:

* Centrala statsarkivet där bl a fonden 451 finns. Svaret var negativt.

* Oktoberrevolutionsmuseet. Svarade att inget material om RW fanns.

* Psykiatriska sjukhus i Moskvaområdet. Ett svårt arbete eftersom ingen enhetlig förteckning över patienter upprättats centralt. De mest sannolika för MGB hade inledningsvis tillfrågats, men från såväl Kasjtjenkokliniken som Serbskijinstitutet hade negativa svar erhållits.

Detta var allt som idag kunde överlämnas.
/Dokumentet överlämnas till Magnusson/.

Magnusson tackade för den mycket intressanta presentationen och framförde ett nytt tack till de tjänstemän som arbetat med ärendet. Handlingarna skulle nu studeras, men några frågor infann sig genast.

Rörande partiarkivet noterades att alla dokument utom ett var från tiden efter 1952. Hur tolkades detta på sovjetisk sida och ingick i denna undersökning också vad som kallades "Stalins arkiv"?

Vilken status hade detta material på sovjetisk sida?

Nikonov sade att också han noterat att materialet var från tiden efter 1952. Härtill kunde tre förklaringar finnas; 1) att andra handlingar aldrig funnits i partiarkivet, vilket dock var svårt att tro, även om frågan kanske inte betraktats så akut att politbyråns uppmärksamhet krävts, 2) och mer logiskt - att dokument också i detta arkiv förstörts, 3) att undersökningen i partiarkivet inte gjorts så noggrant, som i KGB-arkiven.

Rörande Stalins arkiv ingick detta i det undersökta materialet. Slutligen såg man från sovjetiskt håll inga hinder för att ge vetenskapsmän tillträde till materialet. Frågan borde lösas gemensamt eftersom en betydande del också berörde svenska UD's verksamhet. Kanske ville svenska sidan först studera dokumenten innan frågan avgjordes?

Magnusson tackade och undrade om inte ytterligare material borde ha återfunnits eftersom också Stalinarkivet ingick. Av intervjuerna framgick ju också att information måste ha vidarebefordrats till Stalin. Fanns andra exempel på att material hade förstörts i partiarkivet? Vad gällde materialets status ville man från svensk sida att UD och regeringen först gavs tillfälle att studera handlingarna varefter det kunde beslutas hur vi skulle förfara med pappren.

Nikonov delade uppfattningen att information om RW utan tvekan måste ha sänts till Stalin. Att påstå motsatsen vore att antyda att Stalin spelade en obetydlig roll i den sovjetiska ledningen. Men många beslut fattades på den tiden utan skriftlig dokumentation. Man talade t o m om "telefonrätt" i Sovjetunionen. De som hade specialtelefoner kunde

motta instruktioner som inte fixerades någonstans. Stalin gav ofta muntliga instruktioner som verkställdes utan frågor. Det finns aldrig några dokument i delikata frågor med Stalins resolutioner antecknade.

Vad gällde förstörelse av dokument i partiarkivet fanns exempel härpå, liksom i KGB's arkiv, även om omfattningen var mindre, då ingen kunde tro att handlingarna skulle komma till allmän kännedom. De viktigaste dokumenten, som t ex politbyråbeslut och protokoll, sparades dock alltid i en särskild mapp. Men sammanträdesprotokoll fördes inte alltid.

Andra dokument var inte immuna mot förstörelse. Det fanns givetvis en instruktion om handhavande av partidokument, men för partiledningen betydde dessa instruktioner ingenting. På uppdrag av någon politbyråmedlem kunde dokument förstöras.

Från sovjetiskt håll delade man uppfattningen att dokumenten skulle offentliggöras efter det att den svenska ledningen givits tillfälle att studera dem.

Zjuravljov sade att de överlämnade handlingarna berörde svensk-sovjetiska förbindelser, noter, brevväxling, samtalsuppteckningar och var över trettio år gamla. Handlingarna hade avhemligats och det fanns ingen rättslig grund att neka någon som önskade studera dokumenten.

Det kunde också vara av intresse att samtalsuppteckningarna ofta sändes till partiledningen utan att någon kopia blev kvar på MID.

Sokolov tillade till frågan om att dokumenten härrörde från tiden efter 1952 att efter Stalins död i mars 1953 vidtogs åtgärder för att förbättra Sovjetunionens relationer med alla länder, inklusive Sverige. Av de interna topphemliga dokumenten, te x från 1954, framgick att saken var klar för den sovjetiska ledningen, men att först som en följd av tövädret, den 20:e partikongressen blev det möjligt att ändra ståndpunkt.

Rörande handlingarnas öppenhet måste tilläggas att de kan bli öppna, men att det rent tekniskt tar ytterligare någon tid innan alla handlingarna avhemligats fysiskt.

Zjuravljov sade att sovjetiska MID före 1952 fått många hänvändelser av olika slag och att dessa utan tvekan rapporterats till Stalin. Sådana dokument borde finnas i partiarkivet, liksom i MID's arkiv. Av intresse var också handlingar från 1952 när Abakumov[✓] arkebuserades. Allt tydde på att en erfaren hand utfört arbetet - tanken gick till Lavrentij Berija. Det fanns inte ett arkiv, inklusive partiarkivet, som var immunt mot denna odiösa persons aktiviteter.

Nikonov uttalade stöd för denna tanke. Berija var medlem i politbyrån och kunde påverka partiarkivet som han ville. Dessutom var det inte helt riktigt att det helt saknades dokument från tiden före 1952. Sådana fanns men dubblerade MID-materialet.

Zjuravljov tillfogade att det välkända brevet från Abakumov till Molotov var ett exempel. Brevet finns registrerat i KGB och MID, och med tanke på dåtidens (och för den skull dagens) stränga

dokumentdisciplin var det otänkbart att en handling, i synnerhet från säkerhetsorganen, skulle kunna komma bort. Från samtal med en bred krets gamla MID-medarbetare kunde man bara dra slutsatsen att dokumentet medvetet avlägsnats. Kanske för att dokumentet kastade ljus över RW's öde.

Magnusson konstaterade att trettioårsregeln gällde offentliggörandet av MID-dokumenten, men att också de andra dokumenten skulle ges öppenhet så snart de tekniska handgreppen utförts. En kompletterande fråga gällde huruvida Abakumov verkligen arresterats 1952.

Vinogradov sade att Abakumov arresterades 1952 och avrättades 1954.

Magnusson framhöll att vi inte tidigare diskuterat Berijas roll. Om dokument verkligen förstördes på dennes order fanns kanske någon medarbetare i livet som utförde detta arbete.

Persson undrade hur de senaste dokumenten återfunnits. Fanns något register eller någon katalog? Förekom ändringar eller strykningar i registret?

Nikonov sade att frågan var svår. Ingen av de närvarande hade arbetat i partiarkivet, men det var känt för att vara välordnat. Frågan om hur dokumenten registrerades kunde förslagsvis föras upp på den gemensamma frågelistan.

Persson frågade om det funnits en RW-dossier i partiarkivet och om denna haft något nummer.

Nikonov förnekade detta. Alla dokumenten hade funnits i olika akter - vissa i mappar rörande politbyråbeslut, andra där brevväxling med MID förvarades i kronologisk, ej tematisk ordning.

Persson invände att det måste finnas en förteckning över dokumenten.

Lundberg undrade vad som menats med "centralkommittén". Gällde det sekretariatet, politbyrån eller användes uttrycket för båda?

Nikonov konstaterade att detta var en svår semantisk fråga. Vad som kom från "SUKP's centralkommitté" kunde vara vad som helst - olika beslut i centralkommittén som sådan, i politbyrån, sekretariatet, t o m beslut av någon enskild CK-sekreterare eller avdelningschef i CK-apparaten i mindre betydelsefulla frågor.

De 16 tidigare omnämnda besluten hade dock tagits av politbyrån eller dess motsvarighet - 1952-56 omhändertogs funktionerna av CK-presidiet. Partiet hade också haft olika namn genom åren men besluten hade samma status: De var obligatoriska till verkställande.

Zjuravljev sade att en representant från partiarkivet kunde inbjudas till nästa möte för att redogöra för dess arbetssätt.

Roginskij sade att Nikonovs redogörelse på en historikerkonferens skulle ha mötts med applåder. Ett stort och detaljerat arbete hade utförts av MSB, många olika källor hade undersökts, medan presidentapparatens medarbetare haft ett lättare

arbete i partiarkivet. Det fanns också en helt ny attityd i Nikonovs redogörelse - förut var vi frågeställare och den andra sidan svarande. Inställningen att arbetet skulle genomföras gemensamt innebär dock en helt ny grund och arbetsgruppen kan bli en normal vetenskaplig-historisk kommission.

Det är två datum och tiden däremellan som särskilt intresserar oss. Den 17 - 22 juli 1947. Den 17/7 skrev Abakumov ett viktigt brev till Molotov. Den 22/7 förhördes de personer som suttit fängslade tillsammans med RW. Dagen därpå flyttades L. till ett annat fängelse.

Det fortsatta arbetet måste innebära ett breddande av antalet källor och koncentration på dessa datum (som utgångspunkt). Arkivarbetet i MSB har bara börjat och Roginskij kunde själv föreslå vilka handlingar som måste eftersökas.

De oberoende experterna kunde lämna ett viktigt bidrag såväl för förtroendefrågan som genom aktivt arbete. Det talades mycket om ett nyckeldokument här, men kanske var det ganska osannolikt att något sådant skulle påträffas. Däremot kunde ytterligare indicier uppletas. Efter vad som sagts idag fanns det förhoppningar om framgång i det arbetet.

Magnusson tackade för inlägget som han inte hade några invändningar emot. För att avsluta diskussionen om partidokumentet framfördes en förhoppning om att arbetet i detta arkiv skulle fortsätta.

Zjuravljov instämde i detta.

/lunch/

Magnusson återvände till några frågor rörande MSB/KGB-materialet.

- 1) Det gällde först nummerfångarna. Här önskades ytterligare klarlägganden.
- 2) En besläktad fråga rörde arkivdossierer där inte det verkliga namnet, utan ett täcknamn antecknats på akten. Existerade denna företeelse?
- 3) Fortfarande rapporterades om anteckningar i registreringsböckerna fram till juli 1947. Det förutsattes att efterforskningar av liknande handlingar gjordes också vad gällde tiden efter juli 1947.
- 4) Ett konstaterande: Det var intressant med nya uppgifter om att RW kallats till förhör. Medfångar hävdade att RW satt länge utan att förhöras. Fortfarande verkade det dock som att RW kallades mer sällan än sina medfångar.
- 5) Möjligheten till samtal med äldre arkivmedarbetare, verksamma 1945-50.

Nikonov betecknade frågorna som stimulerande för en historiker. Det var verkligen sant att frågan om nummerfångarna var en av de mest tillkrånglade. Vid förra mötet hade nämnts att det inte fanns några listor över dessa fångar, men faktiskt hade en sådan förteckning påträffats, från 1939, Varför just denna bevarats var okänt. I MSB's arkiv samt arkivet över krigsfångar och internerade fanns inga akter med endast nummer och inget namn. Där namngavs alltid fången på omslaget. I akten kunde dock anges att fången under en viss tid hölls under nummer. Herr Galitskij hade t ex i fond 451 funnit ett ärende om en fånge som under lång tid hölls som

nr 26 - och själv var förbjuden att nämna sitt sitt namn. Efter en tid upphävdes detta förbud. Framsteg hade gjorts rörande rekonstrueringen av praxis om nummerfångarna, och arbetet fortsatte. Fånge nr 7 påträffades upprepade gånger, men från sovjetisk sida var man helt säker på att denna inte var identisk med RW.

Arbetet rörande perioden efter 1947 pågick. Registreringsböcker fram till slutet av 1948 hade undersökts, dock inte vad gällde alla typer av böcker. Vissa av böckerna slutade i mitten av 1948 andra löpte till årets slut. Nästa etapp skulle bli liggare med början 1949. Inget om RW hade påträffats.

Det var svårt att analysera hur ofta fångar kallades till förhör. Tusentals fångar passerade igenom fängelserna. Preliminärt kunde sägas att RW föreföll ha kallats sällan, men att det fanns de som än mer sällan förhöordes. Det var givetvis ett enormt arbete att fastställa exakt hur det låg till.

Arkivmedarbetarna. Vinogradov kunde detta lika bra som någon av de gamla arkivmedarbetarna.

Vinogradov tillade att det knappast var så viktigt att tala med dem som arbetade i arkivet. Journalerna talade för sig själva om dåtidens praxis. Det fanns en allmän ordning för pappersexercisen. Någon gammal arkivmedarbetare kunde inte säga mycket mer.

Nikonov påpekade att de dokument vi studerar nu på den tiden inte var arkivhandlingar utan arbetshandlingar. RW'akten fanns ej i arkivet utan

i tredje huvudstyrelsen. Om dokument förstördes var det inte i arkivet utan på annat håll.

Vinogradov tillade rörande "fånge nr.7" att olika arkiv studerats i förhoppningen att reglerna rörande tilldelningen av nummer skulle återfinnas, dock utan framgång. Praxis sade att fångar numrerades för att inte andra MGB-medarbetare skulle veta vem det gällde, också egna agenter i cellerna kunde ges nummer eller till särskilt kända personer, t ex Paulus och Vasilij Stalin.

Magnusson förklarade att han var säker på att Vinogradov mycket väl behärskade dessa frågor, men att de gamla arkivmedarbetarna kanske kunde ha deltagit i dokumentförstöring, överstrykning av text osv. Kanske kunde vittnesmål ges om vem som förstört dokumenten.

Nikonov konstaterade att det önskade man gärna få redan på också på sovjetisk sida.

von Dardel undrade om det inte skulle finnas någon akt om att dokumentet förstörts.

Nikonov sade att detta skulle förvåna. Det var en sak att resonera om hur det borde vara i enlighet med gällande instruktioner, en annan sak hur det var i verkligheten. Men ibland påträffades protokoll om utplånade akter. Med smärta hade Nikonov nyligen själv sett protokollet om förstörelse av 550 akter i fallet Sacharov.

Dessutom fanns olika praxis på olika nivåer. I den operativa avdelningen kunde varje upphovsman till ett dokument själv förstöra detta. Om handlingen

registrerats kan den förstöras på anvisning av avdelningsledningen. En handling som aldrig når arkivet, dvs en arbetshandling, kan alltså förstöras utan att speciellt protokoll upprättas härom. Vidare hade registreringsböcker, kort osv begränsad arkiveringstid. Som exempel kunde nämnas att detta orsakat en del problem efter kuppforsöket. Det sades att dokument om kuppforsökets historia förstörts, men i själva verket kunde dessa dokument inte finnas i arkivet. De förvarades fortfarande i kassaskåp, skrivbordslådor osv och möjligheten att kontrollera om dokument förstörts är minimal. Ingen kan finna spår efter dem. I sanningens namn måste dock också sägas att en hel del om kuppen återfunnits, men inte i arkivet.

von Dardel undrade om uttrycket "köket" användes rörande ett speciellt arkiv, direkt under vice KGB-chefen.

Vinogradov sade att det inte fanns något särskilt arkiv för ledningen. Ledarens undertecknade dokument lade tillsammans med sekretariatets akter. Ibland talades om privatarkiv - det kunde röra sig om personliga brev, fotografier, hälsningar, inbjudningskort, tal osv som återfanns hos någon ledare efter dennes död. Det var svårt att tänka sig att RW-dokument skulle finnas där.

Nikonov tillade att vad gällde CK-arkivet indelades handlingarna i allmänna och särskilt viktiga handlingar. De idag överlämnade kom från arkivet för särskilt viktiga handlingar. Dessa arkiv fanns också geografiskt på olika håll. Ett historiskt arkiv befinner sig i fd institutet för

marxism-leninismen.

Dokument förvarades också hos chefen för CK's allmänna avdelning, fram till nyligen Boldin. När denne blev chef för presidentens apparat medfördes en del dokument från allmänna avdelningen - till Boldins personliga kassaskåp. Efter kuppförsöket övertogs dokumenten av ryska statsåklagaren och ingår nu i brottsundersökningen. Det var ett litet arkiv, men vad som fanns där vet bara Boldin och åklagarämbetet.

Vinogradov sade att han erhållit något material från detta arkiv. Det gällde bl a akten rörande socialistrevolutionären Spiridonov som arkebuserades 1918. I arkivet fanns inte bara CK-dokument, utan också material från andra ämbetsverk, tex KGB, vilket efter begäran sänts till partiet. Före utredningens slut skulle vi knappast få veta om något i RW-ärendet fanns där. Men kanske kunde ryske folkdeputerade Arzjannikov från MR-utskottet hjälpa till.

Magusson uttalade förhoppningen att vi så småningom skulle få information om arkivet.

Nikonov tillfogade att man dessvärre efter Boldins arrestering i kontoret återfunnit två säckar med dokumentmakulatur.

von Dardel undrade om det i registreringsböckerna från 1948 saknades överstrukna namn, vilket Nikonov bekräftade. Han tillade också att RW's namn ej strukits bort vad gällde förhören i februari och april 1945..

von Dardel frågade om det kunde finnas andra källor, som Molotovs eller Abakumovs dagbok, anklagelseakterna mot Berija eller Abakumov.

Nikonov sade att flertalet av dåtidens ledare inte förde dagbok, om man därmed inte menar anteckningar från officiella samtal. De omnämnda personerna förde inte dagbok. De nämnda anklagelseakterna hade studerats, men inget om RW förekom där.

von Dardel uttalade undran varför just RW utvalts bland de miljoner fångarna efter kriget och givits en sådan extraordinär behandling.

Nikonov påpekade att behandlingen inte var extraordinär före 1947, fram tills dess fördes handlingarna i vanlig ordning. Men därefter började de förstöras. Emellertid påträffades också andra bortstrukna namn - Katon, som var obekant, handlingarna saknades, samt Aladjani, om vilken personakten återfunnits.

Roginskij konstaterade att det rörde sig om en italiensk/armenisk präst, vilket Nikonov bekräftade. Dock hade denne inget med RW att göra. Antalet utstrukna namn var dock mycket begränsat och det var inte troligt att gåtans lösning skulle återfinnas där.

von Dardel sade att Ljubjanka, Lefortovo och Vladimirfängelserna nu undersökts. Kanske kunde undersökningen nu utökas också till Verchne-Uralsk och Aleksandrovsk?

Nikonov genmälde att andra fängelser undersökts ifjol, men att om man finge tro alla vittnesmål

hade RW befunnit sig i Sovjetunionens alla fängelser och läger. Informationer fortsatte att strömma in - i förrgår hade Magnusson visat en sovjetisk tidskrift med uppgifter om att RW befunnit sig i Dnepropetrovsk 1946-47 och träffat en lagerarbetare, som också fått hans guldlocka. RW hade avlidit i dysenteri 1947. Emellertid hade Nikonov och Magnusson enats om att uppgifterna inte var värda att kontrollera eftersom det var känt att RW 1946-47 var i Ljubjanka och Lefortovo.

Vad gällde andra fängelser kunde påminnas om att en av Bakatins första åtgärder varit att sända förfrågningar om RW till alla regionala KGB-styrelser. Det gick inte att vara helt säker på att alla svarat noggrant, men lägerkartoteken i alla regioner hade kontrollerats och givit negativt svar. Givetvis kunde en förnyad kontroll göras av mer eller mindre trovärdiga vittnesmål. Emellertid vore det önskvärt att en lista över prioriterade fängelser upprättades.

Roginskij sammanfattade ~~diskussionen~~ på detta avsnitt:

1. Den nya informationen stod inte i strid med gamla uppgifter. Tex bekräftades uppgiften från Richter om ett RW-förhör, med dagens information om förhöret den 28 april 1945. Det tidigare förhöret var okänt eftersom RW inte satt fängslad med Richter den 8 februari. Från juli 1946 till maj 1947 vet vi att RW satt med Roedel, som vi emellertid saknar information om. Det är särskilt viktigt att få fram uppgifter om den person som satt fängslad under namnet Roedel.

2. Angående nr.7. Många nummerfångar var redan

kända, ca tjugo stycken. Det var också känt att RW's första cell i inre fängelset var nr.7. Kanske hade den person som mindes "nr.7" fått idén härom från cellnumret. Eller också bekräftar detta indirekt att denne vet mer än han vill säga.

3. Också Schlitter/Scheuers öde var särskilt intressant, liksom de sensationella uppgifterna om Aladzjani och Katon. Speciellt den senare måste studeras närmare, tillsammans med Roedel och Schlitter.

Nikonov påpekade att ingen information fanns om Katon och Roedel. Den senare sändes till läger uppges det, men lägerakt saknas. Om Katon finns överhuvud taget inget. Beträffande Schlitter/Scheuer finns en akt, varav framgår att denne arresterades vid en gränspassage Rumänien/Sovjetunionen den 23 juni 1941. S. satt fängslad i Butyrka, Lefortovo och Lubljanka, var själv agent. 1951, efter tio års förhör, sanktionerades arresten för spioneri och S. dömdes till 25 års läger. Han avtjänade några år av straffet i Aleksandrovsk utanför Irkutsk men frigavs 1955 och överlämnades till de östtyska myndigheterna.

Ziborov bidrog med synpunkter på Solovovs psykologiska porträtt. Roginskij deltog inte i mötet när frågan om "fånge nr.7" diskuterades i detalj. Det var inte troligt att Solovov tänkt på cellnumret när siffran nämndes. Enligt dokumenten hade S. inte direkt med RW att göra och kan inte ha känt till cellnumret. Siffran hämtade han från minnesbilden av det paket han överlämnat till KGB's arkivchef. Förmodligen kunde också de andra medlemmarna i intervjugruppen bekräfta att Solovov

varit helt uppriktig i sina vittnesmål.

Roginskij invände att resonemanget inte var helt korrekt från historikerns synpunkt. Vi hade inte paketet som Solovov talade om och fick bedöma dennes utsaga som en hypotes. Det fanns två uppgifter om "nr.7" - dokument om cellen och Solovovs minnesbild om paketet.

Ziborov invände att Solovov inte kunnat känna till cellnumret.

Roginskij påpekade att det var hans version. Solovov fick på den tiden ofta uppdrag som "klok person", som kopplades in på fall som höll på att misslyckas, gjorde två-tre förhör i ärendet, och sedan lämnade det. Man kunde hoppas på ytterligare hågkomster.

Magnusson tackade och noterade att han för två-tre veckor sedan haft möjlighet att studera Schlitters akt i KGB. Materialet var omfattande.

Vad gällde fängelserna var vid sidan av Lefortovo och Lubjanka främst, som tidigare framhållits, Butyrka, Aleksandrovsk, Vladimir och Verchne-Uralsk av intresse. Kanske kunde ytterligare något läggas till senare.

Zjuravljev överlämnade ordet till Vinogradov för kompletteringar rörande de svar som lämnats vid förra mötet. Rörande listan över polska officerare, som von Dardel överlämnat, var uppgifterna tyvärr ofullständiga. Vissa personers öde hade dock kunnat fastställas. De var alla representanter för det polska kommunistpartiet och utsattes för

repressionen på 30-talet. De kan rimligtvis inte haft något samröre med RW. Listan med uppgifter kunde överlämnas i "arbetsordning" till den svenska sidan.

Vid förra mötet överlämnades också av Magnusson en lista på 71 personer. Alla utom tio har hittills undersökts. Det var herr Karatejevs avdelning som letat fram akterna som lämpligtvis herr Roginskij kunde undersöka närmare. Det var ett omfattande arbete som förestod.

På begäran av den internationella kommissionens representant, herr Makinen hade också fallet Demesjko kontrollerats. Inget nytt hade dock framkommit om RW. Uppgifter härom kunde lämnas direkt till Makinen.

Vad avsåg utväxlingen Wennerström/Wallenberg, som svenska sidan överlämnat material om vid förra mötet, hade inga framsteg gjorts. Någon bekräftelse hade inte kunnat erhållas på grundval av de uppgifter som överlämnats.

Magnusson noterade att det i frågan rörande polackerna var preliminära slutsatser som den sovjetiska sidan kommit med. Kanske hade von Dardel ytterligare något att tillfoga. Angående listan på 71 namn välkomnades beredvilligheten att låta Roginskij undersöka dessa akter. Den svenska sidans resurser var begränsade. Svaret till Makinen kunde lämnas direkt till denne. Rörande utväxlingen W/W hade Persson något att tillägga.

Persson undrade om man på sovjetisk sida talat med dåvarande KGB-residenten i Berlin samt ambassadören

Abrasimov, vilket Vinogradov förnekade.

Persson sade sig vara övertygad om att KGB-residenten i Östberlin 1965 måste känna till ärendet.

Nikonov sade att de svenska uppgifterna var för knapphändiga. Nya uppgifter kunde kanske hjälpa till. Självklart var det så att innehåll i samtal som de omnämnda skulle rapporteras till centrum, men ingen sådan information om utväxling W/W hade påträffats.

von Dardel sade att det från historien var känt att flera av polackerna avrättats efter arresteringen, men det förekommer också aliasnamn på listan och kanske hade några klarat sig från avrättning och levt vidare under de aliasnamn som angivits.

Vinogradov sade att listan inte avfärdats. Den hade undersökts. Kortfattat kunde följande nämnas:

Vaskij, sekreterare i kommunistpartiet, arkebuserad den 21 augusti 1937.

Batkovskij, kandidatmedlem i Kominterns VU, arkebuserad den 3 november 1937.

Genrikovskij, CK-medlem, arkebuserad den 1 november 1937.

Stefanskij, politbyråmedlem, arkebuserad den 21 augusti 1937.

Alla domarna hade verkställts och alla rehabiliterats efter sin död. Övriga namn hade inte kunnat undersökas pga informationsbrist, men arbetet skulle fortsätta om fler uppgifter överlämnades.

Magnusson tog upp fallet Michail Tolstoj-Kutuzov ✓ och refererade till uppgiften att allt material om denne förstörts 1959. Varför just då? Vidare uppgavs i en svensk RW-bok att Tolstoj-Kutuzovs dödsbo på Irland ådragit sig sovjetiska ambassadtjänstemäns intresse.

Nikonov sade att dokumenten förstörts 1959, och att protokoll härom fanns, pga att bevarandetiden löpt ut. Också på sovjetisk sida hade man i media så sent som i förrgår läst om besök i T-K's bostad efter dennes död av sovjetiska ambassadtjänstemän från London. Uppgifterna hade ännu inte hunnit kontrolleras.

Zjuravljev sade att en "blyxtutfrågning" dagens dessförinnan gjorts hos äldre MID-medarbetare, men dessa kunde inte minnas något sådant.

Nikonov påpekade att T-K's biografi var känd, och det var inte troligt att han haft seriösa dokument om RW i sitt hem.

Magnusson uttalade förhoppningen att undersökningen skulle fortsätta, vilket Zjuravljev bekräftade.

Magnusson övergick till Vladimirfångarna Gogoberidze^y mfl vilka vittnat om RW, liksom frågan om nummerfångarnas identitet i Vladimir. Fanns några nya uppgifter?

Vinogradov sade att Gogoberidzes akt var på väg till Moskva. Rörande nummerfångarna i Vladimir var undersökningen ännu inte avslutad.

Magnusson underströk att motsvarande intresse också gällde andra RW-vittnen och konstaterade att frågan stod kvar på dagordningen.

von Dardel återkom till Willy Roedel och påpekade att inget vittnesmål talade om att denne återvänt till Tyskland. Det fanns dock många Willy Roedel vilket skapade problem. Ett vittne, tysken Dannert, hade dock sagt att Roedel dog i Vorkuta 1956.

Vinogradov sade att Roedel kontrollerats i Vorkuta och skriftligt negativt svar hade inkommit därifrån. Det var okänt vart han tog vägen. Karatejev kan fortsätta sökandet. Hamnade han i läger bör en lägerakt ha upprättats.

Magnusson påminde också om generalen Kuprianov från en av de tidigare listorna.

Ziborov sade att såvitt han kunde minnas hade Kuprianov skjutits i Leningradaffären.

Magnusson förklarade att det gällde ett vittnesmål från 1950-talet, och Vinogradov lovade undersöka saken närmare.

Magnusson framhöll att vi med intresse hört herr Galitskijs redogörelse vid förra mötet. Hur framskred arbetet?

Nikonov sade att Galitskij arbetade utan vila på grundval av sin kända vetenskapliga metod. Så sent som igår hade dock inget framkommit om RW i fond 451.

Magnusson övergick till frågan om Mjasnikovaffären i MID's arkiv på 60-talet. Kanske skulle detta täckas in av idag överlämnat material?

Zjuravljev påpekade att dagens material täckte in vad som fanns i MID-arkivet och till och med gick utöver detta. Om någon nytt påträffades skulle detta också överlämnas, varvid Magnusson frågade om detsamma gällde Kaplan/Kalinskijspåret.

Nikonov bekräftade att också dessa akter tagits fram men att inget om RW återfunnits. Akterna skulle ställas till svenska sidans förfogande.

Persson undrade om det fanns någon särskild akt om Mjasnikov i KGB.

Nikonov uttalade tvivel härom. Inte ens under KGB's mäktigaste tid fanns dossieer på alla sovjetmedborgare.

von Dardel noterade att Mjasnikov trots allt varit läkare hos Chrustjev.

Nikonov sade att saken skulle kontrolleras. Att Mjasnikov gått igenom säkerhetskontroll var givet, men det betydde inte att någon särskild akt upprättats om honom.

Magnusson nämnde referenser i MID's arkiv till ett brev från en herr Sjirjagin i Charkov. Frågan hade tidigare tagits upp. Hade brevet påträffats?

Sokolov sade att en förfrågan sänts till KGB som svarat att personen var död och brevet ej bevarats. Lokala KGB-myndigheter hade uppdragits att tala med

denna person.

Zjuravljev lovade att saken skulle kontrolleras på nytt. Vad gällde brev förekom för kopieringsmaskinernas tid att originalet sändes med själva förfrågan om utredning till ett annat ämbetsverk. Det var dock inte säkert att det gått till på så sätt i detta fall.

Magnusson undrade om brevet kanske kunde finnas i KGB's lokalavdelning, vilket Nikonov sade vara möjligt.

Magnusson noterade att ingen uppteckning av Söderbloms samtal med Stalin 1946 överlämnats från partiarkivet. Borde inte en sådan ha funnits?

Zjuravljev sade att det ibland förekom att samtaluppteckningar inte gjordes, tex vid mottagningar. I detta fall visste vi inte vem som närvar och även om det var bekant betydde det inte att anteckningarna skulle ha bevarats på MID. Den närvarande personen var ett arbetsinstrument och samtalsuppteckningen lämnades utan registrering till den högt uppsatte person som genomfört samtalet.

Inte sällan dikterades uppteckningen direkt till en maskinskriverska i den högt uppsatte personens sekretariat och överlämnades därefter direkt till denne. Någon kopia hamnade inte i MID's arkiv. Paradoxalt nog var det så att den person från MID som t ex tolkade åt Chrustjov inte var tillräckligt högt uppsatt för att senare ta del av samtalsuppteckningar från det möte han tolkat. Uppteckningar som delgavs MID cirkulerades i ca 2

veckor - 1 månad, därefter returnerades de till CK's allmänna sekretariat. Så fungerade det till alldeles nyligen.

Magnusson tackade för den intressanta redogörelsen men noterade att uppteckningen borde ha funnits i CK-arkivet.

Zjuravljev sade att en kopia av motsvarande svenska uppteckning, eller uppgifter om närvarande skulle bidra till att lokalisera handlingen.

Hallqvist lovade att ta fram detta dokument.

Magnusson noterade att inga chiffterelegram ingick i det material som MID överlämnat. Kanske gällde särskilda regler för dessas avhemligande?

Sokolov bekräftade detta. I t ex Sverige och England ingick chiffterelegrammen direkt i akterna, medan de i Sovjetunionen förvarades i separata dossieer. Materialet hade dock studerats. Huvudsakligen innehåller de bara instruktioner till ambassadören att överlämna ett visst dokument, vilket i utkast ingått i de andra akterna. På samma sätt finns en särskild dossier för inkommande och utgående noter.

Vad gällde Stalinsamtalet kunde påpekas att alla samtalsuppteckningar 1951-53 överlämnades till CK-arkivet från MID. Fanns några kvar berodde det på slarv. Anledningen var att en utgåva av Stalins samlade verk förbereddes och dokument insamlades från alla organisationer.

Magnusson undrade om det i chiffterelegrammen inte

kunde finnas substantiell information, t ex rörande Kollontajs samtal med Gunthers hustru från våren 1945. *bara? ✓*

Sokolov sade att det saknades anteckningar om vad hon sagt. Det fanns dock ett papper, vari hon försökt rättfärdiga sina handlingar.

Magnusson sade att det vore intressant att ta del av Kollontajs förklaringar, varvid Sokolov sade att det var möjligt. Det fanns en väg att gå för att tillhandahålla dokumentet.

Magnusson påpekade att, som tidigare nämnts, en svensk historiker nästa vecka skulle resa till Moskva för att närmare studera dokumenten i MID-arkivet. Det gällde Kristian Gerner, som var ryskkunnig.

Zjuravljev bekräftade den sovjetiska beredskapen att ta emot den svenska historikern.

Magnusson önskade också ett närmare klarläggande om hur och när Smoltsovrappporten påträffats. En fråga i sammanhanget var huruvida den sovjetiska sidan 1957 varit beredd att lämna en kopia av rapporten om så begärts.

Zjuravljev sade att man bara kunde gissa eftersom frågan inte kom upp. Genom det fortsatta arbetet kunde man kanske komma sanningen nära. Men det gällde att sköta detta så delikat att vi inte undergrävde vårt eget arbete. Kommentaren fick begränsas till detta.

Magnusson tog upp frågan om den PM som Bakatin refererat till vid mötet med ambassadören.

Vinogradov sade sig tro att det handlat om Lunevs brev. Kunde detta bekräftas eller fanns det också ett internt KGB-PM?

Nikonov sade att det enda PM som Bakatin erhållit skrivits av Vinogradov och kompletterats av Nikonov själv. Där lades fram fakta och en del detaljer han inte kände till. Den PM Bakatin syftat på måste ha varit Lunjevs PM.

Magnusson undrade om något framkommit rörande Suchanovskijfängelset, vilket berörts vid förra mötet.

Vinogradov sade att RW inte varit där. På Magnussons fråga om RW kan ha begravts där, sade Vinogradov att RW enligt Smoltsovrappporten kremerats. Det var inte möjligt att han begravts där, men saken skulle kontrolleras.

Magnusson uttalade intresse att ta del av Gforners akt, varvid Kozlov påpekade att Arzjannikov och Lyrvall haft tillfälle att bekanta sig med denna.

Arzjannikov påpekade att att det var skillnad på att bekanta sig med akten och studera den noggrant och att en noggrannare undersökning måste vara möjlig.

Magnusson påminde också om Kartasjovs personakt.

Vinogradov sade att material avseende andra och fjärde avdelningarna i tredje huvudstyrelsen studerats, inklusive de sk nomenklaturaakterna för

avdelningschefen och underlydande chefer, men inga uppgifter om RW hade påträffats.

Magnusson uppmärksammade de sk löpande akterna (litternye dela).

Vinogradov förklarade att det var en gammal benämning som användes populärt om olika typer av akter. Det kunde vara akter som fördes på avdelningsnivå över en viss fråga, men det kunde också vara nomenklaturaärenden. Också akter rörande kontroll av en lokalorganisation eller information om verksamheten i en underrättelseskola kunde kallas "litternye".

Ziborov sade att han tillsammans med Kozlov på Bakatins uppdrag gått igenom aktuella "litternye"-akter, men inget om RW hade ännu påträffats med undantag för de senaste årens officiella handlingar och uppgifter om arbetsgruppens verksamhet.

Magnusson övergick till frågan om den liggare för särskilda händelser i inre fängelset, av vilken kan utläsas att allt var lugnt den 1-18 juli 1947. Emellertid förefaller siffran 3 ändrats till en 8, dvs istället för 18 stod där ursprungligen 13. Fanns synpunkter på detta?

Vinogradov sade att anteckningen studerats och att det möjligen var så att datumet ändrats eftersom inget hänt. Det var helt enkelt fråga om lättja från personalens sida. Förmodligen antecknades i boken bara någon gång per vecka. I liggaren noterades främst extraordinära händelser som självmordsförsök, slagsmål, rymningsförsök osv.

von Dardel sade att det vore intressant att studera ytterligare sidor ur denna journal. Hur såg det t ex ut efter den 18 juli och två veckor framåt.

Vinogradov sade att det var möjligt att få se boken, då skulle frågan bli klarare.

von Dardel uttryckte också önskemål att få se journalen om in- och utskrivning av fångar, vilket Vinogradov var beredd att visa. Dessa journaler hade hastigt visats vid von Dardels besök i arkivet. Också anteckningar rörande Roedel kunde visas.

Magnusson sade att texten i ett utkast till Gromykomemorandumet skiljt sig från den handling som överlämnats. Där talades om att RW varit tysk spion samt att Smersjkommandantens arkiv studerats. Detta var väl ett arkiv som undersökts av KGB?

Vinogradov ställde sig frågande till formuleringen kommandant och lovade studera saken.

von Dardel utgick från att Serovs och Molotovs PM varit baserad på någon intern rapport. Vinogradov förnekade att någon sådan återfunnits.

Zjuravljev trodde att skillnaderna mellan utkast och original i Gromykomemorandumet berodde på att man på sovjetiskt håll bara stegvis kunnat förändra sin position i ärendet. Bakgrundshandlingar har dock inte kunnat påträffas, men letandet fortsatte.

von Dardel förmodade att Smoltsovrapporten var det enda som återstod av ett sådant bakgrundsmaterial från KGB.

Nikonov fastslog att material som borde finnas inte fanns.

/kort avbrott när Nikonov överlämnar fotografier från förra mötet/

Magnusson övergick till intervjuerna och ordet gick till Ziborov som sade att arbetet underlättats av att också Kozlov deltagit. Trots vissa svårigheter hade fyra nya och två upprepade intervjuer genomförts. Innehållet i korthet - de första två samtalen hölls med KGB-medarbetare som hade vissa konkreta uppgifter om RW's öde, men inte själva varit direkt inkopplad i fallet. Medarbetarna hade erhållit uppgifterna från kollegor i privata/kollegiala samtal. Kollegorna var ansvariga för att utarbeta förslag till svar i RW-ärendet, som underlag för ledningen. Det rörde sig om översterna Krymoy och Aleksandrov som erhållit viss information från kollegan Nedosejkin-Stepanov som i många år sysslade med svenska frågor.

Uppgifterna gick ut på att RW den 17 juli 1947 arkebuserats anklagad för tyskt spioneri och att dokument i ärendet förstörts för att undvika störningsmoment i de svensk-sovjetiska förbindelserna.

Nästa person var Pitovranov, som 1945-47 och följande år var chefsperson i MGB. Han var först vice sedan chef för andra huvudstyrelsen, senare viceminister. Dennes vittnesmål kunde summeras enligt följande: Som chef för andra huvudstyrelsen hade han 1947 från sin vice Utechin, tidigare i Smersj, fått höra att "det funnits det svåra, RW-fallet" i Smersj. Pitovranov betonade

att Utechin talat om fallet i förfluten tid.

Vidare hade intervjugruppen rest till Kiev för samtal med Valach, som publicerat en artikel om hur han träffat RW i Budapest. Kozlov skulle återkomma härtill.

Också Kopelanskij och Solovov hade hörts igen. Detta berättigades av att RW, enligt journalanteckningar, hörts av K, som också konfronterat RW och L.

Kopelanskij hördes i den ryska parlamentsbyggnaden, men oavsett den auktoritet som samtalet borde ha fått på denna mark, förnekade K. kategoriskt att han haft med RW-fallet att göra. Alla i intervjugruppen är övertygade om att K. inte var helt uppriktig och har ytterligare att säga. Ett förnyat samtal hölls därför med Solovov, som känner K. mycket väl, och när S. fått kännedom om tillgängliga informationer sade han att K. utan tvekan måste haft med RW-fallet att göra, och borde minnas omständigheterna förknippade med detta. Det överenskomms att S. skulle försöka påverka K. att tala om RW-ärendet. Dessutom bidrog S. med ny information om vice fängelsechefen Finogenov som tidigare nämnts i handlingarna, och som S. trodde kunde ha varit inblandad i avrättningarna. Det hade han förstått från samtal med kollegor.

Kozlov sade att Valachs uppgifter publicerats i pressen. Uppgifterna stämde i huvudsak väl med de informationer vi redan har, men några detaljer nämnde han inte, bl a att RW innehade en ryggsäck. Valach påminde sig endast att RW haft en portfölj.

Genom Valach etablerades också kontakt med Dmitrienkos son, vilken inom kort kunde lämna exempel på faderns handstil, att jämföra med den rapport som skrivits om omhändertagandet av RW.

Rörande Kopelanskij var det inget tvivel om att denne arbetat med RW. Nu måste både den sovjetiska och svenska sidan tänka över hur information skulle erhållas från denne. Det var Kozlovs övertygelse att bara K. kunde sätta punkt för RW-ärendet.

Ziborov tillade att samtliga, utom Aleksandrov och Krymov, kategoriskt sagt nej till att deras namn lämnades till massmedia.

Zjuravljev konstaterade att en del betydelsefull information framkommit, men att arbetet ej avslutats. Vad som skulle kunna göras härnäst kunde förslagsvis diskuteras i arbetsform, och inte vid bordet.

Vad gällde övriga intervjuer med högt uppsatta f.d. KGB- och MID-medarbetare hade vissa praktiska problem uppstått att återfinna adresser. I adressbyråns register fanns inte uppgifter om denna speciella kategori av personer. Av de aktuella namnen - Bobkov, Semjonov, Semitjastnyj, Sjelepin och Ponomarjov hade det visat sig lättast att lokalisera den sistnämnda som arbetade i ryska MID's byggnad. Vice utrikesminister Andrej Smirnov hade avlidit 1982. Om Zoja Voskresenskaja-Rybkina fanns motsägelsefulla uppgifter. Ytterligare informationer om Statskeyvitj skulle överlämnas av den svenska sidan.

Vad gällde anhöriga till Smoltsov och Mjasnikov uttalades från sovjetisk sida tveksamhet till möten vid förra mötet. Emellertid fanns förståelse för intresset och frågan hur dessa skulle approachas fick diskuteras.

Magnusson tackade gruppen Kozlov, Ziborov, Arzjannikov och Lyrvall för det trägna arbetet. Intressant information hade framkommit vid alla intervjuerna. Särskilt intressant vore kanske ett nytt samtal med Pitovranov, fast möjligen var det svårt att formulera de rätta frågorna.

Att Kopelanskij var den person som hade störst möjlighet att ge vittnesmål om RW kunde man hålla med om. Det fanns skäl att diskutera hur man skulle gå vidare. Frågan kunde tas upp informellt vid middagen.

Nya namn hade nämnts som gruppen förmodades ta upp: Friedman, Boltov, Tjernov, Afinogenov, Tagtjenov, Leibkind. Fedotov var visst inte i livet.

Kanske kunde också några av förhørsledarna höras på nytt, bl a Siomontjuk. Jendovijskij återstod på listan. Det var också intressant att Kopelanskij förhört Thomsen och Kitjman samt att Solovov hört bl a Kitjman, Richter och Schluter.

Vad gällde Smoltsovs och Mjasnikovs släktingar fanns visst intresse, men andra personer var prioriterade. Hur var saken med Braverman?

Ziborov sade att Guljajev personligen var involverad i efterforskningen. Braverman var efterlyst i hela landet, men ännu igår saknades

uppgifter om honom. Om han avlidit för någon tid sedan var det närmast omöjligt att få fram uppgifter om honom. Det var okänt vart han reste efter frigivningen och landet var stort.

Roginskij ville bidra med ett metodiskt tillägg. Det var förmodligen inte så att endast K. kunde sätta punkt för ärendet, därför att dennes vittnesmål var muntligt. Givetvis hade det stor betydelse men det var inte avgörande.

Av intresse var också Tjernov, chef för Abakumovs sekretariat och en säker konkurrent till Braverman. Tjernov hade ifjol intervjuats om Abakumov och visat att han inte var senil.

von Dardel nämnde en annan Braverman - Jefrem Abramovitj som varit vice till Smoltsov. Han lär vara död men hade en bror som var advokat, möjligen alkoholiserad.

Magnusson tackade på nytt intervjugruppen och bad den fortsätta med arbetet i den takt som var möjlig.

Det fanns också några övriga frågor, som passade under flera rubriker. En av dem rörde att det bland RW's medfångar inte talades om några avrättningar i kretsen av tyska krigsfångar. Fanns exempel på avrättningar och förstördes akter härom?

Roginskij undrade om det gällde arkebuseringar utan domstolsbeslut, vilket Magnusson bekräftade med tillägget att dödsstraffet upphävdes från maj 1947.

Vinogradov sade att det inte fanns uppgifter om någon krigsfånge som avrättats under denna period, men att det ändå var troligt att det förekommit.

Magnusson undrade om ärendena bevarades rörande de krigsfångar som dömts till döden, vilket Vinogradov bekräftade.

Magnusson övergick till frågan om Europarådet och RW-resolutionen. Den svenske parlamentspresidenten Björck hade informerat om utvecklingen i fallet och den svensk-sovjetiska arbetsgruppens verksamhet. Från svensk sida skulle vi fortsätta att hålla vår delegation informerad om arbetets huvudresultat för att kunna påverka ärendets handläggning där. Vi var beredda att hålla kontakt med den sovjetiske generalkonsuln.

Zjuravljov tackade för informationen och sade att man från sovjetisk sida ansåg det var mycket viktigt att rester av misstro avlägsnades. Instruktioner skulle också ges till den sovjetiske generalkonsuln så att denne var förberedd på de svenska kontakterna. Igår kväll erhöles resolutionen på franska och i denna upprepades sådant som arbetsgruppen redan passerat, rörande öppnande av KGB's arkiv osv.

Den svenska sidan ombads studera resolutionen och kanske kunde inofficiellt i Moskva diskuteras huruvida någon åtgärd skulle vidtas med anledning av resolutionen. Kanske var det nyttigt att till Europarådet uttrycka någon gemensam ståndpunkt om ärendets nuvarande läge.

Magnusson var beredd att diskutera detta när han

haft tillfälle att bekanta sig med resolutionen.

Nästa fråga gällde SKL-experternas resa till Moskva för att avsluta analysen av Smoltsovrappporten. De fick komma överens om den exakta proceduren för arbetet, i enlighet med vad som redan sagts från sovjetisk sida, samt kanske också studera några andra dokument som KGB framlagt.

Zjuravljov nämnde att ett oväntat byråkratiskt problem dykt upp de senaste dagarna. Från MID och MSB var man beredd att ta emot experterna men direktören för rättskriminologiska institutet önskade en direkt hänvändelse från svensk sida, i form av ett brev.

Magnusson och Zjuravljov överenskom att ett brev sänds med den sovjetiska delegationen och att folkdeputerade Arzjannikov kanske kunde ingripa om så krävdes.

Arzjannikov sade att denna för honom nya fråga var märklig. Kanske måste man förklara för institutet på vilkas pengar det existerade och skulle fortsätta att existera.

Efter samtal med Roginskij föreföll det också ändamålsenligt att beredas tillfälle att studera vilka akter som hittills undersökts för att bli helt på det klara med vad som uträttats.

Det vore också värdefullt att studera journalen över händelser i fängelset. Att en ung frisk människa avlidit i sin cell borde ha varit något extraordinärt. Kanske var synen annorlunda i den aktuella myndigheten.

Boldins arkiv. Här skulle Lysovs undersökningsgrupp kontaktas för erhållande av information om ev. RW-material. Också vad avsåg samtal med Krjutjkov kunde Lysov och ryske statsåklagaren Stepankov tillfrågas. I det fortsatta intervjuarbetet föreföll Afinogenov vara av särskilt intresse.

Ytterligare en detalj. Av det material som hittills framkommit kunde man förmoda att den sovjetiska synen på judiska organisationen Joint vid den aktuella tidpunkten spelade en roll. Kopelanskij uppmärksammade indirekt detta. Denne var för övrigt motsägelsefull - han sade omväxlande att han inte skämdes för sitt arbete i MGB, omväxlande sårat att han inte var någon MGB-man utan arkitekt. En gemensam diskussion måste föras om de psykologiska aspekterna. Vi måste också betänka Kopelanskijs möjliga oro för att drabbas av förföljelse. Påtryckningar är en delikat fråga - de är befogade om vi är helt säkra på vår sak, mycket förolämpande om vi tar fel.

Zjuravljev betecknade önskemålet om en lista över studerade akter som berättigat.

Arzjannikov sade att han inte förutsett några problem i sammanhanget men att han önskade ta upp frågan officiellt under mötet.

von Dardel framhöll att så länge det inte fanns bevis för RW's död, måste vi utgå från att han kan vara i livet. Därför var det särskilt viktigt att ta fasta på uppgifter om att RW alltjämt var i livet, som utväxlingsaffären W/W, Mjasnikov/Svartz-spåret osv. Också det polska spåret var av intresse.

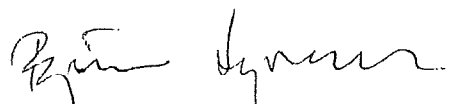
Magnusson sammanfattade med den traditionella ståndpunkten att ingen sten skulle lämnas ovänd.

Zjuravljev bekräftade den sovjetiska ståndpunkten att föra utredningen till sitt logiska slut. Det fanns ett uppdrag från presidenten och alla nödvändiga redskap skulle tillgripas. Det var både en professionell och mänsklig plikt att vända på varje sten. von Dardels känslor var förståeliga och hoppet var ett av de viktigaste elementen i vårt liv.

Magnusson övergick till frågan om publicitet. Från svensk sida önskade man att utrikesledningen fick information om materialet först och att mer allmänna kommentarer om dess överlämnade och innehåll gavs nu. Rörande information om intervjuerna föreslogs samma linje som tidigare, något om resultaten, men inga detalj- eller personuppgifter.

Zjuravljev accepterade denna ståndpunkt. Presskonferensen skulle pågå ca 30 minuter hade han förstått. Det fanns förståelse för önskemålet att den svenska regeringen först skulle beredas tillfälle att studera dokumenten. Från sovjetisk sida skulle några ord sägas om vad som legat till grund för den nya öppenheten i ärendet.

Magnusson föreslog att nästa mötesdatum inte skulle beslutas nu, vilket Zjuravljev instämde i. Parterna utbytte därefter artighetsfraser och mötet avslutades.

Björn Lyrvall

Bilaga

Svenska delegationen vid tredje mötet i RW-arbetsgruppen

Hans Magnusson, ordförande

Guy von Dardel

Carl Persson

Martin Hallqvist

Arne Lundberg

Fredrik Cederin

Björn Lyrvall, sekr

Magnus Dahnberg, tolk

Sovjetiska delegationen vid tredje mötet i
RW-arbetsgruppen

Sergej Zjuravljov, ordförande, vice avdch MVS SSSR

Vjatjeslav Nikonov, MSB SSSR

Andrej Ziborov, KPS SSSR

Vladimir Vinogradov, MSB SSSR

Aleksander Kozlov, AFB RSFSR

Karatejev, MVD SSSR

Sokolov, MVS SSSR

Ryzjenko, sovjetiska ambassaden sekr

Skupov, sovjetiska ambassaden, tolk

Nikolaj Arzjannikov, rysk folkdep, oberoende
observatör

Arsenij Roginskij, arkivist, oberoende observatör

Historiker föreslår opartisk kommission

20/12 91

"Sista ordet inte sagt i frågan om varför Wallenberg greps"

Från rysk sida rikades grava anklagelser mot beskickningen att beskickningen bedrivit spionageverksamhet, att beskickningen utställt falska dokument, att beskickningen utställt skyddspapper för ungerska icke judiska medborgare, att beskickningen icke hade kontroll över den humanitära verksamheten. Så rapporterade Lars Gison Berg till UD strax efter det att han på våren 1945 hade återvänt hem till Sverige från sin tjänst vid Budapestbeskickningen.

På Brännpunkt den 12 december relaterar Lars Berg till en debatt i DN, men tar upp synpunkter som faktiskt inte har framförts. Poängen var att analysera den sovjetiska bilden av vad som tilldrog sig.

Ger då de nya sovjetiska dokumenten, som lämnats ut i omgångar under hösten, någon information i frågan om varför Raoul Wallenberg fängslades? I själva verket omtalas Wallenbergs namn ganska sparsamt i dokumenten, medan den svenska legationens verksamhet omnämns vid flera tillfällen. Det senaste vi har sett om skyddspassen på legationen framgår av rapporter från det sovjetiska kontrapionaget Sinersi (SvD 7/12). I rapporterna meddelar en eller flera agenter, som troligen opererade inne på svenska legationen, att handeln med skyddspass var utförd samt att fuscister och nazister mottog dessa dokument.

Kollektiv skuld

Man kan därför med rätta fråga sig om inte Wallenberg fick klä skott för en kollektiv skuld som den svenska legationen hade - för att ha bedrivit oneutral och pronazistisk verksamhet i Budapest i krigets slutskede. Sådan var den ryske bedömningen av läget - gjord i Budapest 1945.

De första dokumenten som kunde ge en nyckel till just denna fråga varför Raoul Wallenberg fängslades var två sovjetiska förhørsprotokoll från 1945 och ett par sidor av ett protokoll från 1947. Förhören, utförda av det militära kontrapionaget, var gjorda med en person som på hösten 1944 tog hand om de sovjetiska intressena vid svenska legationen i Budapest.

Hans namn var Hermann Grosheim-

Krisko. Men efter vad han själv redogjort för till svenska UD fick han vid anställningen på legationen ett falskt argentinskt pass utställt på norskfödde Henry Thomsen. Och i de sovjetiska förhørsprotokollen heter han Thomsen.

Bakom denna identitet dölde sig en tysk medborgare, som tidigare hade arbetat hos den nazityska ockupationsmaktens ekonomiska förvaltning i Budapest. Allt detta framgick då Grosheim-Krisko 1954 frigavs efter nio år i sovjetiska fängelser.

Fick ersättning och försvann

Svenska UD tycks inte ha brytt sig om att ta reda på varför just Grosheim-Krisko hade anställts. Han fick en ersättning på 20 000 kronor för sina ubäranden och försvann från scenen - åtminstone enligt de handlingar från UD som i dag är tillgängliga för forskare. Det var av viss intresse om i den medarbetare vid svenska beskickningen i Budapest så här i efterhand kunde ge sin syn på anställningen av en tysk som handläggare av sovjetiska ärenden.

Den 13 december 1991 offentliggjorde svenska UD de dokument som sovjetregeringen veckan innan frisläppte. Här finns ett dokument som rör just Grosheim-Krisko - de återstående sidorna i förhørsprotokollet från maj 1947. Grosheim tar här tillbaka mycket av sina beskyllningar gentemot svenska legationens personal. Att han ändrade sitt vittnesmål ett par månader innan Raoul Wallenberg dog kan dock inte ha spelat någon roll för frågan om varför Wallenberg fängslades i Budapest 1945.

Sammanfattningsvis: Vi har vid det här laget åtskilliga bevis för att ryssarna såg den svenska Budapestlegationens verksamhet som tyskvänlig och icke neutral.

"Tyska spionchefer"

Så till frågan om vad Raoul Wallenberg mer specifikt kunde ha misstänkts för. I april 1956 tänkte man sig i Sovjet att svaret skulle innehålla en förklaring till vad Wallenberg hade misstänkts för av Abakumov och hans män - spionage för tysk räkning mot sovjetiska och allierade intressen. I det slutgilti-

ga svaret i februari 1957 valde man dock att inte nämna något om detta.

Lars Berg säger sig genom "egna erfarheter efter de ryska förhören" som hölls med honom i Budapest ha kommit till slutsatsen att ryssarna trodde att Wallenberg var amerikansk agent - "något som för ryssarna var betydligt värre än att arbeta för tyskarna". Men vad rapporterade då Berg till UD i maj 1945? Jo, att ryssarna hade riktat "anklagelser mot beskickningen för tysk spionageverksamhet". "Särskilt utpekades Wallenberg och jag såsom tyska spionchefer", meddelade Berg.

Vid närmare eftertanke, flera år senare, har ryssarnas misstänksamhet mot legationen för protysk orientering, hos Lars Berg ersatts med misstanken om amerikanskt spionage från Wallenbergs sida. Detta eftersom Raoul Wallenberg i Budapest var avlönad av amerikanerna.

Håller den tesen för en historisk analys? Knappast. USA och Sovjet var allierade 1945. I det "heta" kriget 1941-45 var Tyskland den gemensamma fienden för det allierade blocket. I det kalla kriget var USA och Sovjet varandras huvudfiender. Att Raoul Wallenberg var anställd av Sovjets allierade bör inte ha varit en belastning. Det kalla kriget har förvrängt våra uppfattningar. Lars Berg ändrade åsikt redan när han 1949 skrev sin bok "Vad hände i Budapest". Då hade det kalla kriget just tagit fart.

Däremot finns det fog för den teori, som Bernt Schiller har lagt fram: Ryssarna misstänkte att kontakten mellan Raoul Wallenberg och amerikanerna utnyttjades av tyska nazister till att söka separatfred mellan västmakterna och Tyskland.

Sista ordet är inte sagt i frågan om varför ryssarna tog Raoul Wallenberg. Svenska historiker har upprepade gånger föreslagit UD att tillsätta en opartisk sakkunnigkommission, där medlemmarna i samarbete med ryska kolleger kunde göra en undersökning för att äntligen sätta punkt i Wallenbergsfallet.

HELENE CARLBÄCK ISOTALO
doktorand vid Uppsala universitet

SEPPO ISOTALO
docent vid Helsingfors universitet